

STUDIUM UWARUNKOWAŃ
I KIERUNKÓW
ZAGOSPODAROWANIA
PRZESTRZENNEGO
GMINY ŚWIERKLANY

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Część I	str
1. Spis treści	1
2. Zespół autorski	2
3. Cel i zakres opracowania studium	3
4. Główne cele rozwoju przestrzennego - kierunki i możliwości realizacji	4

Część II 7

Uwarunkowania wpływające na możliwość i kierunki rozwoju przestrzennego Gminy

1 Uwarunkowania wynikające ze stanu zagospodarowania gminy Świerklany	7
1.1 Położenie w rejonie powiązania, wpływy	7
1.2 Demografia zatrudnienie	11
1.3 Analiza zamieszkania i obsługi mieszkańców	22
1.4 Własność terenu	26
2 Uwarunkowania wynikające ze stanu środowiska naturalnego	27
3 Zagrożenie powodziowe	40
4 Uwarunkowania górnicze	46
5 Stan przestrzeni rolniczej	55
6 Uwarunkowania wynikające ze stanu środowiska kulturowego	60
7 Komunikacja	74
8 Techniczne wyposażenie terenu	84

Część III

Kierunki zagospodarowania gminy

Przekształcenia, ochrona, rozwój

Spis treści

Zespół autorski

Cel i zakres opracowania studium

Główne cele i zadania rozwoju przestrzennego

Główne kierunki rozwoju

- 5.1 Kierunki rozwoju gminy w podstawowych elementach zagospodarowania
- 5.2 W zakresie ochrony środowiska
- 5.3 W zakresie warunków górniczych
- 5.4 W zakresie komunikacji
- 5.5 W zakresie infrastruktury technicznej
6. Podział na jednostki strukturalne - Ustalenia dla jednostek

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

CAŁOŚĆ OPRACOWANIA STANOWI CZĘŚĆ I -II I CZĘŚĆ III

Do opracowania dołącza się następujące materiały źródłowe / w 1 egz./

- 1/ Inwentaryzacja zdjęciowa z kompletem klisz
- 2/ Materiały wejściowe z zakresu dóbr kultury do studium uwarunkowań
- 3/ Opinia o stanie zagrożeń wodnych na obszarze gminy Świerklany
- 4/ Działalność górnicza - wskazane tereny konfliktów przestrzennych
- 5/ Uwarunkowania ekologiczne - 4 egz.

SPIS RYSUNKÓW CZĘŚCI I - II

- Rys nr 1 POŁOŻENIE W REGIONIE
- Rys nr 2 STAN ZAGOSPODAROWANIA I UŻYTKOWANIA TERENU GMINY
- Rys nr 3 PODSTAWOWA SIEĆ KOMUNIKACYJNA - STAN ISTNIEJĄCY
- Rys nr 4 UWARUNKOWANIA ŚRODOWISKOWE
- Rys nr 5 UWARUNKOWANIA GÓRNICZE - DOCELOWE -2019 r.
- Rys nr 6 ZAOPATRZENIE W ENERGIĘ ELEKTRYCZNĄ I GAZ
- Rys nr 7 ZAOPATRZENIE W ZAKRESIE GOSPODARKI WOD - KAN
- Rys nr 8 PODZIAŁ STRUKTURALNY I WŁASNOŚĆ KOMUNALNA

SPIS RYSUNKÓW CZĘŚCI III

- Rys nr 4 UWARUNKOWANIA ŚRODOWISKOWE
- Rys nr 5 - UWARUNKOWANIA GÓRNICZE - DOCELOWE 2019
- Rys nr 9 - STRUKTURA ROZWOJU
- Rys nr 10 - OGRANICZENIA ROZWOJU
- Rys nr 11 - KIERUNKI ROZWOJU - STAN DOCELOWY
- Rys nr 12 - USTALENIA STUDIUM
- Rys nr 13 KOLEJNOŚĆ I ZAKRES PLANÓW DO OPRACOWANIA

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego
Gminy Świerklany

2. ZESPÓŁ AUTORSKI

Zespół opracowujący „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy
Świerklany”

Studium opracowano w firmie P.A NOVA sp. z.oo
Gliwice ul. Grodowa 11
Pracownia Projektowa
Kierownik Pracowni - dr inż. arch. Stanisław W. Lessaer

Generalny projektant : mgr inż. arch. Ewa Bukowska upr urb. nr 121/87

Koordinacja całości

Problematyka zagospodarowania funkcjonalno - przestrzennego:

mgr inż. arch. Ewa Bukowska

Współpraca projektowa

mgr inż. arch. Anna Kłoszewska

Problematyka społeczno demograficzna

mgr Zofia Purymska

Problematyka środowiska przyrodniczego

mgr inż. Wojciech Dudek z zespołem

Problematyka środowiska kulturowego

mgr inż. arch. Ewa Caban

Mgr inż.arch. Ryszarda Rajnich-

Walawender

mgr inż. arch. Hanna Wiąk Marzec

Problematyka ochrony

przeciw powodziowej

mgr inż. H. Radaszkiewicz

Problematyka górnicza

dr inż. arch. Zbigniew Sąsiadek

Infrastruktura techniczna

mgr inż. Sylwia Kałdonek Dziubińska

Komunikacja

mgr inż. Andrzej Adamczyk

Opracowanie komputerowe

plansz

: mgr inż. arch. Anna Kłoszewska

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego
Gminy Świerklany

3 CEL I ZAKRES OPRACOWANIA STUDIUM

Opracowanie „Studium ...” wynika z Ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym z 1994 r. i sporządza się go w celu określenia **polityki przestrzennej gminy**. Studium nie jest przepisem gminnym i nie stanowi podstawy do wydawania decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu. Stanowi jednak podstawę i zbiór wytycznych do opracowania

- miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
- decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu w obszarach nie objętych planami miejscowymi,
- budżetów gminy,
- programów rozwoju branż i systemów zagospodarowania i wyposażenia gminy.

Formalną podstawę opracowania stanowi Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym,

Uchwała Rady Gminy nrXXV/286/97 z dnia 29 lipca 1997 r. w sprawie przystąpienia do opracowania „Studium.....”

Umowa z dnia 17 września 1998 r. zawarta pomiędzy Zarządem Gminy a P.A. Nova Gliwice spółka z oo, na wykonanie „Studium.....”

Zakres i tryb opracowania studium wynika z w/w obowiązującej „Ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym “

4 GŁÓWNE CELE ROZWOJU PRZESTRZENNEGO - KIERUNKI I MOŻLIWOŚCI REALIZACJI

Jako główny cel i kierunek rozwoju Gminy, przyjmuje się zasadę dążenia do **zrównoważonego rozwoju**, który pozwoli zarówno na przywracanie równowagi środowiska, oraz na skuteczne przeciwdziałanie negatywnym procesom związanym z działalnością górniczą jak i na rozwój społeczno gospodarczy uwzględniający poprawę życia mieszkańców.

Osiągnięcie celu głównego jest możliwe poprzez realizację celów strategicznych jakimi są:

- przywracanie równowagi ekologicznej szczególnie poprzez ograniczanie zagrożeń dla środowiska wynikających przede wszystkim z działalności górniczej,
 - zrównoważenie potrzeb mieszkaniowych,
 - modernizacja istniejącego układu komunikacyjnego,
 - doposażenie gminy w infrastrukturę społeczną szczególnie w zakresie oświaty
 - doposażenie gminy w infrastrukturę techniczną szczególnie w zakresie kanalizacji sanitarnej
 - budowa autostrady A1
 - zabezpieczenie potrzeb w zakresie miejsc pracy
- Realizacja celu „przywracanie równowagi ekologicznej szczególnie poprzez ograniczanie zagrożeń dla środowiska wynikających przede wszystkim z działalności górniczej” jest działaniem długoletnim wymaga opracowania długofalowych programów /sponsorowanych przez resort górnictwa, europejskie programy ochrony środowiska przy udziale gminy/ określających kolejność i rodzaj działań na i pod powierzchnią terenu, które zaowocują w efekcie przywróceniem zrównoważonych warunków środowiska.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

- Kolejną grupę programów należy odnieść do skutków zjawisk które już wystąpiły i powodują zakłócenia w bieżącym gospodarowaniu przestrzenią gminy jak remonty dróg, remonty infrastruktury technicznej, niska emisja spowodowana spalaniem niskich gatunków węgla.
- Realizacja celu zrównoważenie potrzeb mieszkaniowych, jest uwarunkowana przygotowaniem terenów i uzbrojenia go pod wyznaczone zespoły zabudowy mieszkaniowej, poza terenami podlegającymi skutkom eksploatacji górniczej.
- Realizacja celu doposażenie gminy w infrastrukturę społeczną szczególnie w oświatę wymaga zabezpieczenia potrzeb na poziomie gimnazjum gminnego i spełnienia wymagań kulturalnych mieszkańców gminy.
- Realizacja celu modernizacja istniejącego układu komunikacyjnego, wymaga zabezpieczenia środków zarówno na poziomie wojewódzkim, powiatowym i gminnym.
- Realizacja celu doposażenie gminy w infrastrukturę techniczną szczególnie w zakresie kanalizacji sanitarnej, cel w trakcie realizacji, podkreślany w ankiecie przez mieszkańców, jako podstawowe zadanie do wykonania przez gminę. Wymaga uzyskania dodatkowych funduszy, wsparcia organizacji ekologicznych krajowych i europejskich. Dalsze korzystanie z osadników bezodpływowych grozi zanieczyszczeniem podziemnych zbiorników wody.
- Realizacja celu budowa autostrady A1 dotyczy szczególnie, poprzez budowę węzła komunikacyjnego, wiążących się z tym przedsięwzięciem możliwościami ożywienia gospodarki na terenie Gminy jak strefa obsługi tranzytowej, strefa komercyjna itp.
- Realizacja celu zabezpieczenie potrzeb w zakresie miejsc pracy wiąże się z realizacją autostrady, jak i działaniami propagującymi istniejące możliwości na terenie gminy oraz poprzez wprowadzenie „zachęt” dla potencjalnych inwestorów. Organizacja miejsc pracy w sferze usług i wytwórczości pozwoli w konsekwencji na odejście od monokultury zatrudnienia w górnictwie i zwiększenie miejsc pracy dla kobiet.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Część II

Uwarunkowania wpływające na możliwość i kierunki rozwoju przestrzennego Gminy

- 1.1 Położenie w rejonie powiązania, wpływy
 - 1.2 Demografia zatrudnienie
 - 1.3 Analiza zamieszkania i obsługi mieszkańców
 - 1.4 Własność terenu
 - 2 Uwarunkowania wynikające ze stanu środowiska naturalnego
 - 3 Zagrożenie powodziowe
 - 4 Uwarunkowania górnicze
 - 5 Uwarunkowania wynikające ze stanu środowiska kulturowego
 - 6 Komunikacja
 - 7 Techniczne wyposażenie terenu
-

1. Uwarunkowania wynikające ze stanu zagospodarowania gminy Świerklany

1.1 Położenie w rejonie - powiązania, wpływy

Struktura funkcjonalno - przestrzenna gminy

Strukturę gminy tworzą sołectwa Jankowice, Świerklany Dolne i Świerklany Górne. Pod względem administracyjnym wchodzi gmina w skład powiatu Rybnickiego. Geograficznie jej obszar usytuowany jest w obrębie Płaskowyżu Rybnickiego. Położenie gospodarcze to środkowo zachodnia część Górnośląskiego Okręgu Węglowego i centrum Rybnickiego Okręgu Węglowego.

Komunikacyjnie gmina położona jest na skrzyżowaniu dróg krajowych nr 929, 930, 932 łączących Gminę Świerklany z Rybnikiem, Żorami, Jastrzębiem i Wodzisławiem. Niewiele większa odległość jest do granicy z Czechami w Chałupkach.

Położenie pomiędzy dużymi miastami przemysłowymi - górnictwami: Rybnikiem, Jastrzębiem, Żorami i Wodzisławiem zdecydowanie wpłynęło na stan zagospodarowania i przekształcenia jakie dokonały się na terenie gminy, od historycznie ukształtowanego zagospodarowania wiejskiego do osad rolniczo sypialnianych, zabezpieczających pracowników dla prężnie rozwijającego się w XIX i XX wieku przemysłu wydobywczego. Rozwój przemysłu spowodował zdecydowanie negatywne skutki szczególnie w zakresie środowiska naturalnego - zanieczyszczenie powietrza, deformacje powierzchni, niszczenie substancji kubaturowej. Szczególnie nałożyły się one w rejonie sołectwa

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Jankowice, gdzie dalsze wydobyciem węgla i utrzymanie istniejącego zainwestowania jest już niemal niemożliwe do pogodzenia.

Gmina Świerklany położona jest według podziału fizycznogeograficznego J. Kondrackiego w obrębie Płaskowyżu Rybnickiego, mezorregionu wchodzącego w skład Wyżyny Śląskiej.

Ukształtowanie i pokrycie terenu determinują w obrębie gminy trzy zasadnicze cechy środowiska przyrodniczego:

- zaleganie bogatych, intensywnie eksploatowanych złóż węgla kamiennego,
- występowanie w południowej i środkowej części gminy utworów lessowych i lessopodobnych, podatnych na zjawiska denudacyjne,
- wododziałowe położenie gminy, leżącej w strefie wododziału Wisły i Odry, a w obrębie dorzecza Odry - w strefie wododziału Rudy i Olzy.

Obszar gminy cechuje się w większości bogatym urzeźbieniem powierzchni terenu, wzrastającym w kierunku południowym. O stopniu urzeźbienia terenu decyduje występowanie na powierzchni podatnych na erozję utworów lessowych i lessopodobnych, cechujących się znacznym stopniem erozyjnego rozcięcia przez liczne i rozgałęzione doliny. Utwory lessowe i lessopodobne pokrywają około 60% terytorium gminy, a północna granica ich występowania pokrywa się w przybliżeniu z przebiegiem wododziału Rudy-Olzy. Utwory lessowe i lessopodobne występują w obrębie Świerklan Dolnych i Górnych z wyjątkiem ich północnej części oraz w południowym fragmencie Jankowic, w rejonie pasma lasów leżących na pograniczu Jankowic, Świerklan i Markłowic. W pozostałej części gminy zalegają utwory fluwioglacjalne, głównie w postaci piasków i żwirów.

Ukształtowanie powierzchni gminy nie jest zatem jednolite: jej południowa i środkowa część charakteryzuje się stosunkowo gęstą siecią lokalnie głęboko wciętych dolin i wąwozów, rozcinających pokrywę utworów lessowych i lessopodobnych, dzielących południową część omawianego obszaru na szereg izolowanych grzbietów. Północna część gminy, a zwłaszcza jej północno-wschodni fragment, cechujący się występowaniem utworów fluwioglacjalnych, jest bardziej zwarty i mniej zróżnicowany hipsometrycznie,

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

zaś występujące tu doliny są mniej wyraźne i cechują się słabo wykształconymi, łagodnymi zboczami.

Szczególnie silnym rozcięciem erozyjnym, a więc bogatą rzeźbą, cechuje się rejon Świerklan Dolnych, leżący w zlewni Szotkówki, a także pasmo lasów na pograniczu Jankowic, Markłowic i Radziejowa. Źródłiskowe odcinki Szotkówki i jej dopływów oraz Potoku Radziejowskiego rozcinają tu głębokimi dolinami pokrywą utworów lessowych i lessopodobnych, tworząc rozgałęzioną sieć palczasto zakończonych wąwozów. Główną oś południowej części gminy tworzy południkowa, stosunkowo szeroka dolina Szotkówki, o brzegach silnie rozczłonkowanych uchodzącymi do niej krótkimi dolinkami i wąwozami, wcinającymi się w głąb wysoczyzny. W rejonie Kucharzówki, na granicy z Jastrzębiem uchodzą do doliny Szotkówki doliny lokalnych cieków z podobnie rozbudowanymi systemami dolinek i wąwozów z ciekami stałymi i epizodycznymi. Doliny i wąwozy, z wyjątkiem rozcięć erozyjnych występujących w obrębie lasów, są zajęte w większości przez łąki, miejscami podmokłe, z ciekami i oczkami wodnymi, w wyższych partiach zboczy występują pola uprawne i zabudowa mieszkaniowa. Częściowo w obrębie zboczy występują niewielkie powierzchniowo lasy i zadrzewienia.

Gmina, jak już wspomniano, znajduje się w strefie wododziałowej, co powoduje, iż stanowi ona obszar źródłkowy ze stosunkowo gęstą siecią krótkich, górnych odcinków cieków. Na jej obszarze występują źródłiskowe odcinki Szotkówki, Pszczyńki, Potoku Chwałowickiego i Radziejowskiego oraz Kłokocinki. Niemal cała gmina (około 96% powierzchni) należy do dorzecza Odry, z wyjątkiem jej południowo-wschodniego skraju, leżącego w dorzeczu Wisły, odwadnianego w rejonie Brychówki przez Pszczynkę. Zlewnia Szotkówki, dopływu Olzy, obejmuje niespełna 42% powierzchni gminy; pozostała część omawianego obszaru odwadniana jest przez dopływy Rudy: Nacynę, do której uchodzą Potok Chwałowicki z Radziejowskim (ich zlewnia w obrębie gminy liczy około 984 ha) oraz Kłokocinkę i Potok Boguszowicki, których zlewnie obejmują około 325 ha powierzchni gminy. Wododział pomiędzy zlewniami Rudy i Olzy (Szotkówki) przebiega północnym skrajem Świerklan Górnych oraz zalesionym grzbieciem pomiędzy Jankowicami, Świerklanami i Markłowicami.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Środowisko przyrodnicze i struktura osadnicza gminy znajduje się pod przemożnym wpływem intensywnej eksploatacji węgla kamiennego, prowadzonej przez usytuowane na jej obrzeżach zakłady wydobywcze. Niemal cały obszar gminy (81% powierzchni), z wyjątkiem północno-wschodniego fragmentu Świerklan Górnych, obejmują obszary górnicze. Stanowią je:

- w części północnej w obrębie Jankowic - obszar górniczy Jankowice, eksploatowany przez kopalnie Jankowice i Chwałowice,
- w części południowo-zachodniej - obszar górniczy Radlin, eksploatowany przez kopalnię Marcel,
- w części południowej i wschodniej - obszary górnicze Szeroka i Borynia, eksploatowane przez kopalnię Borynia.

Obszary górnicze zajmują w granicach gminy łącznie około 1962 ha, z czego na obszar eksploatowany przez kopalnię Jankowice przypadają 792 ha, pozostałe kopalnie obejmują swą działalnością mniejsze tereny: kopalnia Marcel - 438 ha, kopalnia Borynia - 323 ha, kopalnia Chwałowice - 303 ha oraz likwidowana kopalnia Żory - 106 ha. Teren położony poza obszarami górniczymi obejmuje 452 ha.

Gmina Świerklany należy do obszarów najsilniej dotkniętych negatywnymi skutkami eksploatacji węgla, porównywalnymi jedynie do katastrofalnej w swym wymiarze degradacji środowiska w rejonie Knuruwa, Gierałtowic i Makoszów. Szczególnie zdegradowany jest północny fragment gminy (Jankowice) na pograniczu z Boguszwicami (na północ od linii kolejowej łączącej kopalnię Chwałowice i Jankowice) i Chwałowicami w rejonie doliny Potoku Chwałowickiego.

Kopalnie Chwałowice i Jankowice, prowadzące eksploatację węgla w północnej i środkowej części gminy rozpoczęły swą działalność na początku XX wieku (Chwałowice - 1906r., Jankowice - 1916r.). Początkowo, do połowy lat 60., negatywne skutki eksploatacji ograniczały się w zasadzie do północnego skraju Jankowic, położonego na styku z Boguszwicami i Chwałowicami, na północ od linii kolejowej łączącej obie kopalnie. Obszar ten stanowił miejsce deponowania skały pływnej oraz eksploatacji piasków podsadzkowych.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Intensyfikacja eksploatacji węgla w końcu lat 60. (rozbudowa kopalni Jankowice, budowa kopalni Borynia oraz rozszerzenie w tym okresie działalności kopalni Marcel na obszar gminy), przy jednoczesnej rezygnacji ze stosowania podsadzki, spowodowało w następnych latach dynamiczny rozwój negatywnych zjawisk wywołanych działalnością kopalni węgla kamiennego. Obecnie blisko połowa obszaru gminy (1178 ha) jest dotknięta deformacjami terenu wywołanymi eksploatacją węgla, przejawiającymi się w występowaniu osiadań terenu, zalewisk, deformacji nieciągłych i składowaniu skały płonnej, traktowanym w dużej mierze jako sposób „rekultywacji” terenów dotkniętych szkodami górniczymi.

1.2 DEMOGRAFIA ZATRUDNIENIE

a. LUDNOŚĆ

Świerklany pod względem liczby ludności należą do gmin o średniej wielkości. W 1999 r. liczyły 10757 mieszkańców, w tym 5314 mężczyzn i 5443 kobiet.

W powiecie rybnickim, wśród gmin wiejskich, posiadają największą liczbę ludności oraz gęstości zaludnienia (na 1 km² przypada 453 mieszkańców). Na przestrzeni ostatnich 10 lat liczba ludności uległa nieznacznemu zwiększeniu (ok. 450 osób), wielkość ta była wynikiem wyłącznie przyrostu naturalnego. Na przestrzeni tego okresu wielkość przyrostu naturalnego kształtowała się poniżej 50 osób na rok. Poniższe tabele przedstawiają dynamikę rozwoju ludności w gminie oraz w sołectwach, jak również pokazują wielkość gminy na tle miast i gmin bezpośrednio sąsiadujących.

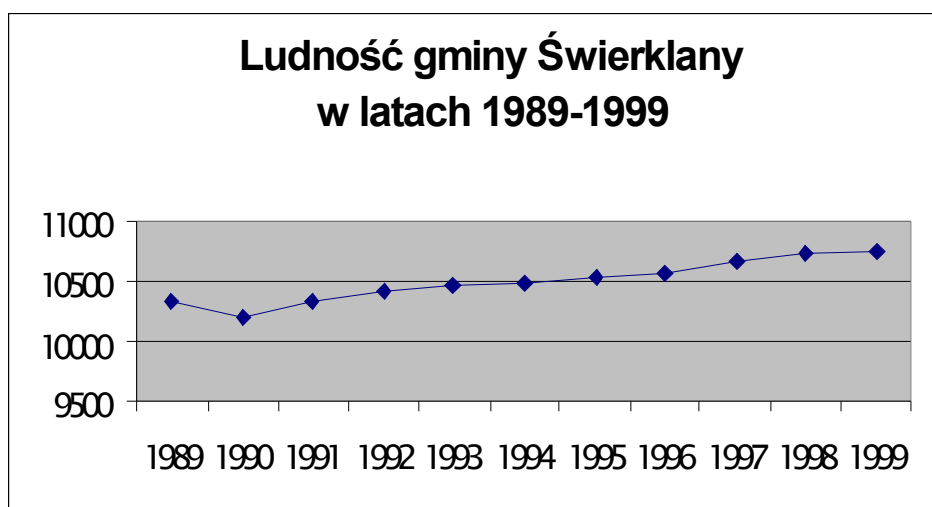
Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego
Gminy Świerklany

Ludność ogółem oraz w rozbiciu na sołectwa gminy Świerklany

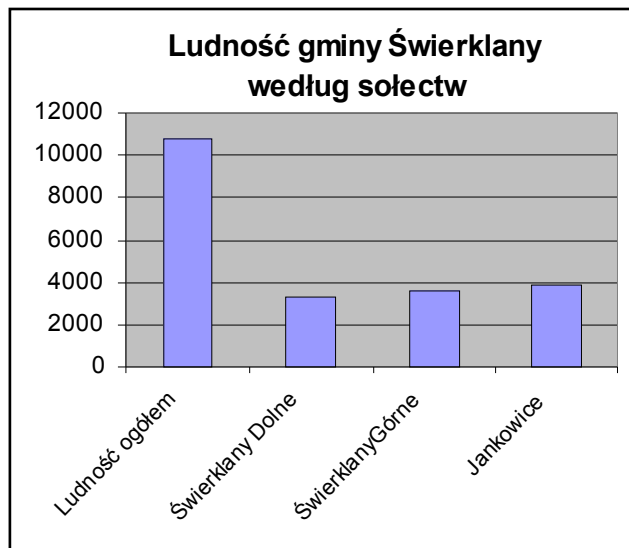
w latach 1989 - 1998

Lata	Ludność ogółem w gminie w tym:		Sołectwa :					
			Świerklany Dolne		Świerklany Górne		Jankowice	
	liczba ogółem	%	liczba ogółem	%	liczba ogółem	%	liczba ogółem	%
1989	10319	100,0	3176	30,8	3201	31,0	3942	38,2
1990	10201	100,0	3123	30,6	3194	31,3	3882	38,1
1991	10339	100,0	3175	30,7	3282	31,7	3882	37,6
1992	10407	100,0	3166	30,4	3405	32,7	3836	36,9
1993	10467	100,0	3212	30,7	3367	32,2	3888	37,1
1994	10494	100,0	3227	30,8	3384	32,2	3883	37,0
1995	10537	100,0	3276	31,1	3407	32,3	3857	36,6
1996	10575	100,0	3287	31,1	3435	32,5	3853	36,4
1997	10666	100,0	3318	31,1	3503	32,8	3845	36,1
1998	10737	100,0	3348	31,2	3562	33,2	3827	35,6
1999	10757	100,0	3356	31,2	3571	33,2	3830	35,6

Źródło: dane Wydz. Ewidencji i Kontroli Ruchu Ludności Urzędu Gminy Świerklan

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego
Gminy Świerklany

Ludność gminy Świerklany na tle miast i gmin ościennych

Lp.	Gminy	Liczba ludności
1	Świerklany	10737
2	Rybnik	144943
3	Żory	66306
4	Jastrzębie	102778
5	Mszana	7118
6	Marklowice	5136

a.1 Struktura wieku i płci ludności

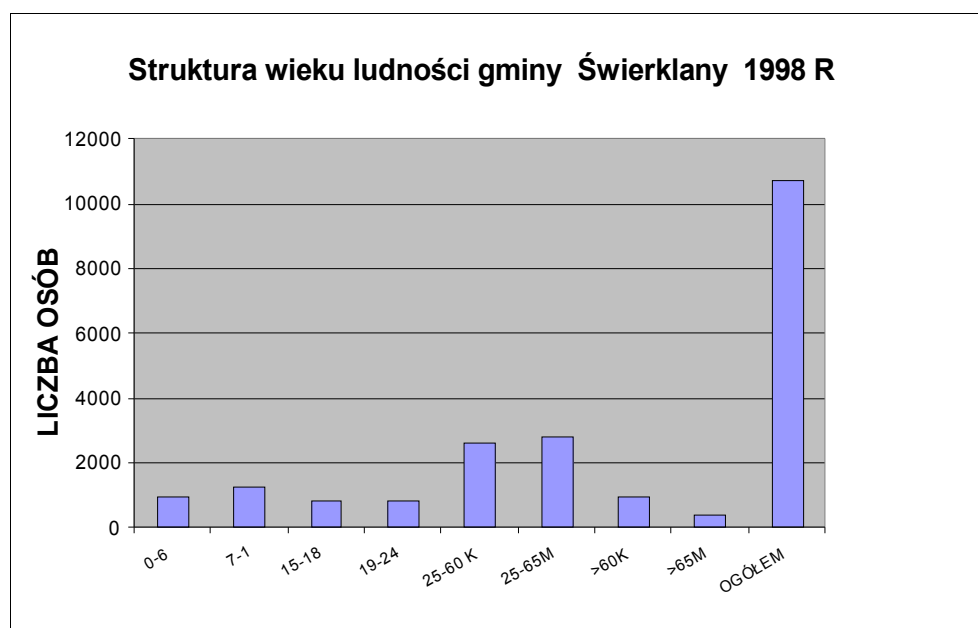
Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Do podstawowych struktur demograficznych, pozwalających określić stan zasobów pracy, zapotrzebowania na usługi społeczne oraz przebiegu ruchu naturalnego ludności zalicza się strukturę ludności według wieku i płci.

Poniższe tabele ilustrują zagadnienia struktury wieku i płci gminy Świerklany. W ostatnich latach obserwuje się spadek ludności w wieku przedprodukcyjnym oraz niewielki wzrost liczby ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym. Na zmiany te miał wpływ ruch naturalny - poziom urodzeń i zgonów oraz ruch migracyjny ludności.

**Struktura wieku ludności gminy Świerklany
stan na XII 1998r**

Przedziały wiekowe	Liczba osób	%
0 - 6	977	9,1
7-14	1253	11,7
15 -18	839	7,8
19 - 24	866	8,0
25 - 60 K	2617	24,4
25 - 65 M.	2831	26,4
> 60 K	941	8,8
> 65 M.	413	3,8

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Pod względem płci dominuje liczba kobiet, współczynnik feminizacji wyniósł 102,4 kobiet /100 mężczyzn.

Struktura płci - stan na 1999 r

Lp.	Wyszczególnienie	Ilość osób	%
1	Ludność ogółem w tym:	10757	100,0
2	Kobiet	5443	50,6
3	Mężczyzn	5314	49,4

a.2 Ruch naturalny ludności

Zasadniczy wpływ na zmiany w strukturze wieku ma ruch naturalny ludności - poziom urodzeń, zgonów i ruch migracyjny. Na przestrzeni ostatnich lat do 1997 r obserwuje się nieznaczny wzrost liczby urodzeń oraz przyrostu naturalnego.

Poniższa tabela przedstawia dynamikę ruchu naturalnego gminy na przestrzeni ostatnich lat.

Ruch naturalny ludności w gminie Świerklany w latach 1994-1997

Lata	Urodzenia	Zgony	Przyrost naturalny	Przyrost naturalny (wskaźnik)
1994	127	107	19	1,82
1995	115	101	14	1,34
1996	136	93	43	4,08
1997	134	77	57	5,38

a.3 Migracja

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Zasady polityki zatrudnienia, transformacja ustrojowa wywierają wpływ na ruch wędrowniczy ludności, który powoduje następstwa natury demograficznej, społecznej i ekonomicznej. Następuje zachwianie równowagi wieku i płci ludności. Główną przyczyną ruchów ludności jest szukanie zatrudnienia oraz poprawa warunków życia. Wśród ludności migrującej przeważają ludzie młodzi w wieku od

20-29 lat. Ciężenia migracyjne skierowane są głównie do większych miast bezpośrednio sąsiadujących z gminą.

Poniższa tabela przedstawia migracje ludności w latach 1990-1997. Na przestrzeni analizowanych lat obserwuje się spadek odpływu ludności z gminy, saldo migracji przybiera wartości przemienne w zależności od roku.

Migracja ludności w gminie Świerklany

Lata	Napływ		Odpływ		Saldo migracji
	Ogółem	Z zagranicy	Ogółem	Za zagranicę	
1995	153	3	123	14	34
1996	143	5	138	2	5
1997	150	2	117	1	33

b. ZATRUDNIENIE

Zatrudnienie w gminie Świerklany kształtowane jest rozwojem gospodarki w miastach bezpośrednio sąsiadujących z gminą (Rybnik, Jastrzębie, Żory) oraz w samej gminie.

Rynek pracy, ulega ciągłym zmianom, przejawiającym się tym, że jedne gałęzie kurczą się, a inne rozwijają, powstają nowe gałęzie wytwórczości i usług, co związane jest z polityką i ekonomiką rynkową.

Tempo tych przemian szczególnie nasilać się będzie w najbliższych latach. Zmiany w rozwoju gospodarczym rzutują na ilość i rodzaj miejsc pracy.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

W latach dziewięćdziesiątych nastąpił spadek liczby zatrudnionych związany z zachodzącymi zmianami własnościowymi i strukturalnymi.

Pomimo wzrostu w ostatnich latach zatrudnienia w sektorze usługowym, nadal głównym źródłem utrzymania ludności gminy jest przemysł i budownictwo. Znajduje w nim zatrudnienie ponad 70 % mieszkańców. Jednak w ostatnich latach zaznacza się jego spadek, co związane jest z restrukturyzacją przemysłu, głównie w sektorze górniczym, w którym znaczna ilość mieszkańców gminy znajdowała zatrudnienie.

Zatrudnienie w gospodarce narodowej -1997r

Lp.	Działy gospodarki	Ogółem	%	w tym kobiety
1	Ogółem w tym:	1480	100,0	499
2	Rolnictwie i leśnictwie	37	2,5	7
3	Przemysłu	879	59,4	202
4	Budownictwie	183	12,4	8
5	Handlu	92	6,2	60
6	Transportu i łączności	30	2,03	19
7	Administracji publicznej	27	1,8	20
8	Edukacji	112	7,6	101
9	Ochronie zdrowia	79	5,3	71
10	Pozostałe	11	0,7	4

b.1 Bezrobocie

Analiza struktury bezrobocia pod względem wieku wykazuje, że około 76% bezrobotnych to ludzie młodzi w wieku do 34 lat, będący w okresie pełnej zdolności do pracy. Natomiast pod względem poziomu wykształcenia dominującą grupę bezrobotnych (ok. 76 %) stanowią osoby o najniższym wykształceniu (podstawowym i zasadniczym), marginalny odsetek przypada na bezrobotnych z wyższym wykształceniem (0,8%).

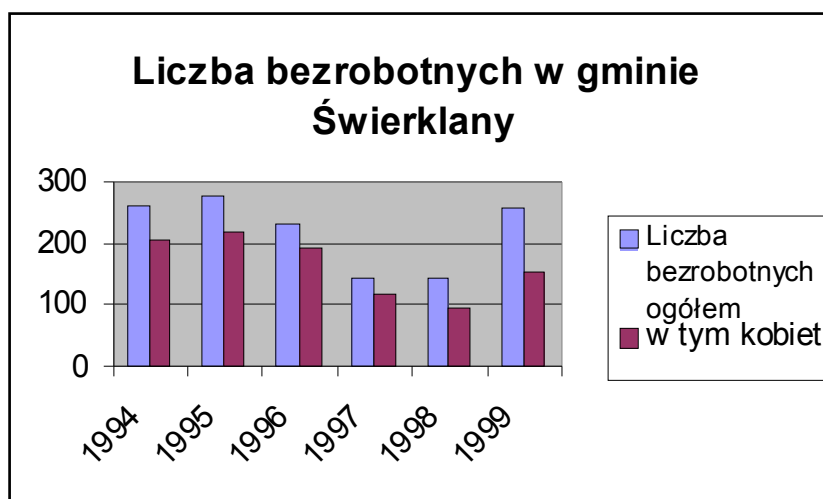
Na przestrzeni ostatnich lat zaznaczył się spadek bezrobotnych, jednak w ostatnim roku (1999) ponownie odnotowano znaczący jego wzrost, co związane jest głównie z redukcją miejsc pracy w przemyśle (szczególnie w resorcie górniczym) oraz w mniejszych przedsiębiorstwach na terenie gminy (m.in. likwidacja cegielni)

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego
Gminy Świerklany

Grupą najbardziej dotkniętą przez bezrobocie są kobiety szczególnie w wieku 18 -24 lat, o wykształceniu zasadniczym zawodowym oraz w grupie wiekowej 35-54, stanowią one ponad 50%.

Struktura bezrobocia w gminie Świerklany w latach 1994 -1999

Lp.	Wyszczególnienie	1994	1995	1996	1997	1998	1999
1	Liczba bezrobotnych ogółem	262	275	230	145	143	257
	w tym kobiet	205	219	190	118	93	153
2	Z prawem do zasiłku	150	170	115	35	32	54
	w tym kobiet	120	129	90	27	15	30
3	Liczba absolwentów	38	48	29	27	21	41

Zarejestrowani bezrobotni według wieku - w latach 1994- 1999

Lp	Przedziały wiekowe	1994	1995	1996	1997	1998	1999	
		osoby	osoby	osoby	osoby	osoby	osoby	%
1	15 - 17	0	0	0	0	3	0	0
2	18 - 24	144	152	93	80	82	136	52,9
3	25 - 34	56	52	56	35	25	59	23,0
4	35 - 44	37	48	42	21	24	34	13,2
5	45 - 54	23	22	26	9	13	25	9,7
6	55 - 59	2	2	13	0	1	3	1,2
7	Ogółem	262	276	230	145	145	257	100,0

Zarejestrowani bezrobotni w/g wykształcenia - stan na 31.XII. 1999 r

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Lp.	Wykształcenie	Liczba osób	%
1.	Podstawowe	56	21,8
2	Zasadnicze zawodowe	140	54,4
3	Średnie ogólnokształcące	11	4,3
4	Policealne i Średnie zawodowe	48	18,7
5	Wyższe	2	0,8
6	Ogółem	257	100,0

c. Wnioski w zakresie demografii i zatrudnienia oraz przewidywane zmiany w najbliższym okresie:

1. stosunkowo młody wiek ludności gminy Świerklany
2. powolny wzrost liczby ludności wynikający z przyrostu naturalnego
3. obniżenie udziału grupy ludności w wieku przedprodukcyjnym
4. powolny wzrost udziału grupy ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym
5. postępujący proces starzenia się mieszkańców gminy
6. korzystna struktura wieku zasobów pracy
7. niski poziom wykształcenia ludności i wynikająca z tego słaba konkurencyjność zasobów pracy
8. niski poziom kwalifikacji zawodowych osób nie posiadających pracy
9. ruch migracyjny ludności związany z miejscem zatrudnienia
10. zmieniający się stan liczby bezrobotnych, związany z procesem restrukturyzacji przemysłu
11. zmiany w strukturze zatrudnienia - wzrost sektora usługowego kosztem przemysłu
12. tworzenie nowych miejsc pracy w gminie, szczególnie w ramach strefy przemysłowej
13. tworzenie dodatkowych miejsc pracy dla kobiet, w celu zmniejszenia dysproporcji w strukturze bezrobocia

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

PROGNOZY DEMOGRAFICZNE GMINY ŚWIERKLANY

Procesy demograficzne należą do czynników kształtujących rozwój gminy. Znajomość ich pomaga w formułowaniu polityki społecznej i gospodarczej gminy, a szczególności w zakresie podaży pracy, potrzeb mieszkaniowych, polityki rozwoju usług.

Właściwe rozpoznanie potrzeb społeczności lokalnej wpływa na prawidłową gospodarkę przestrzenną gminy - określenie miejsc koncentracji przedsięwzięć podejmowanych przez gminę, jak również terminu podejmowania działań.

Prognoza demograficzna wykonana dla gminy Świerklany w ramach studium jest prognozą biologiczną, ukazującą przewidywane zmiany w liczbie ogólnej oraz w strukturze mieszkańców gminy, wskutek ruchu naturalnego ludności - relacji pomiędzy urodzeniami i zgonami.

Wynik prognozy będzie skutkiem korzystnych dla liczby urodzeń przesunięć w strukturze wieku, które nastąpią w najbliższych latach.

Pomimo stopniowego starzenia się społeczeństwa gminy (za czym postępować będzie wzrastająca liczba zgonów w całym okresie prognozy), liczba urodzeń w niewielkim stopniu będzie wzrastać.

Szczególnie po 2005 roku należy oczekiwać zwiększonego tempa biologicznego przyrostu ludności, co pozwoli na utrzymanie dodatniego jego wskaźnika.

Po roku 2010 nastąpi powolny spadek, który po 2015 roku może prowadzić do ujemnego przyrostu naturalnego.

W prognozowanym okresie 15-letnim od 2000 do 2015 nastąpią zmiany w strukturze wieku mieszkańców, które cechować się będą następującą tendencją:

- wzrostem liczebności w grupie wiekowej od 0 - 6 lat oraz w grupie produkcyjnej i poprodukcyjnej, oraz znacznym spadkiem ludności w grupie wiekowej 7 - 14.

Na podstawie obecnych jak i prognozowanych uwarunkowań rozwoju ludności zakłada się, że rozwój biologiczny nie będzie jedynym czynnikiem jej rozwoju, chociaż będzie kształtował głównie przyszłą jej strukturę.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Na kształtowanie się procesów demograficznych gminy istotny wpływ będzie miała również migracja, związana szczególnie z miejscem zatrudnienia. Prognozowanie jej ruchów w obecnym okresie jest trudne ze względu na transformację gospodarki w kraju. Jej struktura i wielkość uzależnione będą od zmian zachodzących w gospodarce regionu.

W większości przyczynami migracji ludności gminy są:

- zapewnienie miejsca pracy, lub szukanie lepszych szans na zatrudnienie
- uwarunkowania mieszkaniowe
- możliwości kształcenia

Pod względem zatrudnienia zakłada się, spadek w I sektorze gospodarczym (przemysłu, rolnictwie) oraz wzrost zatrudnienia w sektorze III (usług).

Z powyższych założeń wynika, że liczba ludności w gminie Świerklany w najbliższym okresie 15 - letnim może kształtować się następująco:

1999 r	-	10757
2005 r	-	11100
2010 r	-	11300
2015 r	-	11450

Powyższe prognozy demograficzne gminy wskazują, że nie nastąpi znaczny wzrost liczby ludności, który spowodowałby zmiany w polityce społecznej gminy. W związku z czym nie ma potrzeby znacznego zwiększania terenów zarówno pod budownictwo mieszkaniowe /poza odtwarzaniem kubatury z terenów zdegradowanych/ jak i infrastrukturę społeczną.

Materiały źródłowe :

1. Dane ludnościowe - Urząd Gminy Świerklany - Wydz. Ewidencji i Kontroli Ruchu Ludności
2. Statystyka gmin województwa katowickiego - roczniki 1994-1998 - WUS Katowice
3. Bezrobocie w województwie katowickim - WUS Katowice - kwartalniki 1994 - 1998
4. Ruch naturalny i wędrownicy ludności - III kwartał 1997 - WUS Katowice

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego
Gminy Świerklany

5. Dane Rejonowego Urzędu Pracy w Rybniku

1.3 ANALIZA ZAMIESZKANIA I OBSŁUGI MIESZKAŃCÓW

a. Zasoby mieszkaniowe

Zasoby mieszkaniowe gminy Świerklany obejmują 2863 mieszkań o łącznej powierzchni mieszkaniowej 257400 m².

Według wskaźników charakteryzujących warunki mieszkaniowe w gminie, należy stwierdzić, że są one na dobrym poziomie. Pomimo dobrych średnich wskaźników, istnieje jednak znaczna ilość starej substancji zabudowy zużytej technicznie, wymagającej modernizacji i rewaloryzacji.

ZASOBY MIESZKANIOWE ZAMIESZKANE W GMINIE ŚWIERKLANY STAN NA XII. 1997 R

Lp.	Wyszczególnienie	Wartość	
		1997	1998
1	Mieszkania	2850	2863
2	Izby	13314	13456
3	Pow.użytk.mieszkań w tys. m ²	254,7	257,4
4	Wskaźniki:		
5	p.uż.m ² / m.-k	89,4	89,9
6	p.uż.m ² / M.	23,6	23,7
7	M. / m.-k	3,79	3,75
8	M. / izbę	0,81	0,81

ZASOBY MIESZKANIOWE ODDANE DO UŻYTKU W 1997 R

Lp.	Wyszczególnienie	Wartość
1	Mieszkania	37
2	Izby	213
3	Pow. użytk. mieszkań m ²	5067
4	Przeciętna pow. użyt. m ²	136,9

Na przestrzeni ostatnich lat znacznie zmniejszyła się ilość mieszkań oddawanych do użytku. Średnio w ciągu roku przybywa ok. 30 mieszkań, są to głównie zasoby mieszkaniowe w budownictwie indywidualnym jednorodzinnym

b. Infrastruktura społeczna

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Stopień zaspokojenia potrzeb ludności gminy w sieć urządzeń infrastruktury społecznej jest obok warunków mieszkaniowych czynnikiem określającym warunki bytowe i poziom życia mieszkańców w gminie..

Analiza jakości życia mieszkańców (określona między innymi poprzez stopień wyposażenia w urządzenia obsługi ludności) wykazała, że występują niedobory i dysproporcje w zaspokojeniu potrzeb mieszkańców. Skala tych dysproporcji jest różna w poszczególnych sołectwach i zróżnicowana pod względem rodzaju usług.

b.1. Oświata i wychowanie

Na terenie gminy działają 4 placówki wychowania przedszkolnego, zlokalizowane w każdym z sołectw. Stan techniczny obiektów na ogół jest dobry, jedynie przedszkola w Jankowicach są w złym stanie technicznym - przedszkole nr 1 przewidziane jest do likwidacji, natomiast przedszkole nr 2 wymaga kapitalnego remontu. Duży wpływ na ich stan techniczny wywarły szkody górnicze.

Ilość placówek przedszkolnych jest wystarczająca. Wskaźnik ilości dzieci na oddział kształtuje się w granicy 17, co świadczy, że placówki te nie są przepelnione. Przy tendencji malejącego przyrostu naturalnego, liczba miejsc w przedszkolach będzie stanowić rezerwę dla dodatkowych oddziałów grup „0”.

Placówki wychowania przedszkolnego

Lp	Placówka /adres/	l. dzieci	oddz.	pom .	stan tech.
1.	Przedszkole Nr 1 Jankowice ul. Prosta 2	52	3	3	zły przewidziane do likwidacji
2	Przedszkole Nr 2 Jankowice ul. Poprzeczna 2	53	3	3	zły
3	Przedszkole Świerklany Dolne ul 3 Maja 18	70	4	4	dobry
4	Przedszkole Świerklany Górne	98	5	4	dobry

W granicach gminy Świerklany zlokalizowane są 3 szkoły podstawowe, do których uczęszcza łącznie 1462 uczniów.

Stan techniczny obiektów (poza szkołą w Świerklanach Dolnych) wymaga remontów i modernizacji. Szkoła w Jankowicach podobnie jak przedszkole przewidziana jest do likwidacji w 2003 r, w zamian projektowana jest budowa nowej szkoły.

Zakres świadczonych usług w zakresie szkół podstawowych jest aktualnie wystarczający i w pełni zaspakaja potrzeby edukacyjne mieszkańców gminy. W związku z wkraczającym powoli niżej demograficznym do szkół podstawowych, należy liczyć się z rezerwą miejsc w szkołach.

Placówki oświaty na terenie gminy Świerklany - stan na XII. 1998 r Szkoły podstawowe

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego
Gminy Świerklany

Lp	Placówka /Adres/	Oddziały	Uczniowie	Pom. do naucz.	Stan tech.
1.	Szkoła Podstawowa Świerklany Dolne ul. 3 Maja 18	17	449	14	dobry
2.	Szkoła Podstawowa Świerklany Górne ul. Boryńska 6	24	562	17	średni wymaga remontu
3.	Szkoła Podstawowa Jankowice ul. Kościelna 39	17	416	19	wymaga remontu po 2003 przewidziana do likwidacji

Istnieje natomiast potrzeba lokalizacji i budowy szkoły ponadpodstawowej o profilu ogólnokształcącym, gdyż znaczna liczba młodzieży w wieku ponadpodstawowym (około 500 osób) nie ma możliwości kształcenia się na terenie gminy.

b.2 Służba zdrowia

W gminie funkcjonują 2 placówki opieki zdrowotnej: Gminny Ośrodek Zdrowia zlokalizowany w Świerklanach Górnych oraz Wiejski Ośrodek Zdrowia w Jankowicach. Stan techniczny obiektów określa się jako średni.

Uzupełnieniem publicznej służby zdrowia są liczne prywatne gabinety lekarskie różnej specjalności.

Na terenie gminy funkcjonuje 1 apteka.

Placówki służby zdrowia - 1998 r.

Lp	Placówka /adres/	Liczba gabinetów	Ilość lekarzy	Ilość użytkowników
1.	Gminny Ośrodek Zdrowia Świerklany Górne ul. Kościelna 79	4 oraz 4 prywatne	6	8700
2	Wiejski Ośrodek Zdrowia Jankowice ul. Kościelna 15	3	2	

b.3 Handel i usługi

Handel i usługi w gminie funkcjonują w oparciu o sieć placówek obsługiwanych zarówno przez jednostki uspołecznione, jak i podmioty prywatne. Pod względem ilości

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

placówek rozmieszczone są w miarę równomiernie w poszczególnych sołectwach gminy i zaspakajają podstawowe potrzeby mieszkańców w tym zakresie.

Wg Urzędu Statystycznego W Katowicach działalność gospodarczą na terenie gminy prowadzi ok. 600 podmiotów

Po 1990 r nastąpił szczególnie szybki rozwój usług - handlu, gastronomii i rzemiosła, zarówno pod względem ilościowym jak i jakościowym. Obserwuje się dużą rotację branżową placówek handlowych, co podyktowane jest potrzebami rynku.

W okresie przekształceń gospodarczych, ocena obiektywna w tym zakresie jest niełatwa, ponieważ następuje duża rotacja w zakresie branż, podyktowana głównie potrzebami rynku.

Handel, Gastronomia, Rzemiosło - 1998 r

Lp.	Sołectwo	Ilość placówek		
		Handel	Gastronomia	Rzemiosło
1	Świerklany Górne	30	3	25
2	Świerklany Dolne	20	3	15
3	Jankowice	20	5	31

.4 Łączność

W gminie znajdują się 2 placówki pocztowo - telekomunikacyjne, które zaspakajają potrzeby mieszkańców gminy.

b.5 Kultura

W zakresie kultury gmina posiada jedynie bibliotekę z księgozbiorem 16 tys. woluminów. Wielkość księgozbioru przypadająca na 1000 ludności wynosi 1469.

Brak jest natomiast domu kultury oraz mniejszych klubów w sołectwach, w których realizowane byłyby różnego rodzaju zadania z zakresu upowszechniania kultury.

b.6 Sport i rekreacja

Baza sportu i rekreacji na obszarze gminy obejmuje jedynie boiska do piłki nożnej oraz gier małych. Brak jest w gminie pływalni krytej, jak również hali sportowej ogólnodostępnej.

1.4 WŁASNOŚĆ TERENU

Około 90% własności gruntów stanowi własność prywatna. Stanem zasobów informacji na temat własności gruntów zajmuje się Starostwo powiatowe, które winno wdrożyć komputerowy system własności gruntów z którego jednoznacznie będzie wynikać :

- Powierzchnia gruntów we władaniu prywatnym

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

- Powierzchnia gruntów we władaniu Gminy
- Powierzchnia gruntów kościelnych i związków wyznaniowych
- Inne

Dla potrzeb opracowania Studium opracowane zostało zagadnienie stanu własności gminnej, z którego wynika, że Gmina posiada rezerwę terenów dla prowadzenia racjonalnej gospodarki jednak działki będące własnością Gminy nie stanowią zwartej arealów. W zasobach komunalnych pozostają działki o wielkości od ok. 50 m² do 3,00 ha . Przestrzenne rozmieszczenie gruntów komunalnych przedstawiono na załączonej planszy .

2 UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE ZE STANU ŚRODOWISKA NATURALNEGO

Geologia, górnictwo i wody podziemne.

Gmina Świerklany jest położona na bardzo zasobnych terenach węglowych. Przewiduje się utrzymanie eksploatacji w okresie najbliższych dziesięcioleci. W wyniku tego ponad 42% powierzchni gminy znajdzie się na obszarze objętym osiadaniem, w tym 5,4 km² w obszarze V kategorii szkód górniczych, a 2,9 km² w zasięgu IV kategorii. Na terenach tych około 2,1 km² zajmą składowiska odpadów poeksploatacyjnych i tereny przeznaczone do rekultywacji.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

W obszarze szkód górniczych znajdzie się ponad 56% terenów uznanych w trakcie wykonywania niniejszego opracowania za cenne z punktu widzenia ochrony przyrody, ponad 15% gleb chronionych i przeważająca większość lasów ochronnych.

Gmina Świerklany leży w rejonie występowania czwartorzędowego Głównego Zbiornika Wód Podziemnych RYBNIK (GZWP) i dwóch Użytkowych Poziomów Wód Podziemnych (UPWP). Obszar o wysokim stopniu zagrożenia wód zajmuje 0,4% powierzchni gminy, średni stopień zagrożenia występuje na 31%, a niski i bardzo niski na 8% i 23% powierzchni. Większość terenu gminy znajduje się w obrębie lejów depresyjnych wywołanych eksploatacją węgla kamiennego.

W obrębie gminy Świerklany, w węglach wszystkich działających tu kopalń występuje metan pokładów węgla w ilościach, które spowodowały wystąpienie CEE BEE Natural Gas Inc. do Ministra Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa o koncesję. Ta kanadyjska firma uzyskała koncesję na poszukiwanie i rozpoznawanie złóż MPW m. in. w gminie Świerklany. Koncesja na prace poszukiwawcze i dokumentacyjne ważna jest do 2001 roku, a na eksploatację MPW do 2028 roku.

Na terenie gminy znajdują się dwa złoża piasków czwartorzędowych, są to: złożo Markłowice - Pole N i Jankowice. Złożo Jankowice o powierzchni 3,57 ha, zlokalizowane w północnej części gminy, mieści się w grupie złóż niekonfliktowych i może być bez przeszkód eksploatowane dla potrzeb lokalnych.

Oceniono, że w gminie Świerklany korzystne warunki podłoża budowlanego występują tylko na 4,2% powierzchni, około 45% zajmują tereny objęte szkodami górniczymi i tereny podmokłe, a 32% gleby i lasy chronione.

Ochrona przyrody.

Do ochrony w formie zespołu przyrodniczo-krajobrazowego proponuje się:

1. Staw wraz z otoczeniem przy ulicy Podkościele w Jankowicach Rybnickich (po przeprowadzeniu niezbędnych prac porządkowych) (1).

Do ochrony w formie obszarów chronionego krajobrazu:

1. Las Podlesie wraz pasem wilgotnych łąk leżących na północ od wspomnianego kompleksu leśnego (2).
2. Las Królewiak (3).

Do ochrony w formie użytku ekologicznego:

1. Obszar zalesiony wraz z systemem stawków zasilanych przez źródła zlokalizowany w Jankowicach Rybnickich, na północny zachód od ulicy Boguszowickiej (5).

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

2. Dolinę cieku zasilającego stawy sąsiadujące z Lasem Księżok (7 i 7a).
3. Zalesiony jar w Świerklanach Dolnych, na południe od ulicy Szerockiej (8).

Jako obszary przyrodniczo cenne wymienić również należy:

1. Las Jankowice (3a).
2. Las Blicherski (4).
3. Łąki wokół cieku płynącego po północnym skraju Lasu Statki (6).
4. Wilgotne łąki w dolinie Szotkówki, w okolicach ulicy Stawowej, wraz ze stanowiskiem skrzypu olbrzymiego (*Equisetum telmateia*), znajdującym się przy ulicy Gogołowskiej (7b).

Obszary te zaznaczono na mapie nr 99-02-1.

Wobec prawdopodobnych zniszczeń wywołanych eksploatacją węgla tym ważniejsze jest dążenie do zachowania cennych form przyrody położonych w południowo-wschodniej części, poza obszarem eksploatacji górniczej. Do takich form należą tereny przewidziane do ochrony jako użytki ekologiczne. Utrzymanie lasów w północno-zachodniej części gminy zapewni racjonalne wykorzystanie terenu narażonego na szkody górnicze.

Rekultywacja zbiornika Podkościele i nowych zapadlisk ukierunkowana na rekreację wraz z utrzymaniem pobliskich lasów może doprowadzić do powstania atrakcyjnego kompleksu służącego sobotnio-niedzielnemu wypoczynkowi.

Funkcje rekreacyjne spełniać mogą niewielkie kompleksy leśne, znajdujące się w północnej części gminy. Jak zaobserwowano są one już teraz wykorzystywane przez okoliczną ludność do turystyki pieszej oraz form krótkopobytowych. Krajobrazowo najatrakcyjniejsze wydają się być Las Królewski i Las Podlesie i jako takie powinny być ekstensywnie wykorzystane do takich właśnie form wypoczynku. Ruch turystyczny powinien się tu odbywać jedynie po wytyczonych właściwie szlakach. Powinny one omijać enklawy odmiennej flory i fauny np. lokalne podmokłości, cieki i oczka wodne. Nie powinny również wspomagać powierzchniowej erozji gleb, wpływającej niekorzystnie na stosunki wodne terenów otaczających. Przykładem dość niefortunnie poprowadzonej ścieżki turystycznej jest tzw. „szlak Jankowicki” (żółty), który na terenie Lasu Podlesie przebiega w poprzek głębokiego jaru o stromych zboczach. Przebieg dość uczęszczanej ścieżki po wspomnianych stokach o dużym nachyleniu spowodował spore zniszczenia runa leśnego i wystawienie odkrytej gleby na silną erozję powierzchniową.

Niewątpliwą atrakcją turystyczną tej części gminy jest naturalne źródło zwane Studzienką znajdujące się na terenie Lasu Podlesie, w pobliżu szybu nr IV KWK Jankowice. Do miejsca tego prowadzi prócz wspomnianego żółtego szlaku również

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

asfaltowa droga, będąca przedłużeniem ul. Poprzecznej. Dla dobra tej części ekosystemu należałoby wyłączyć ją z ruchu samochodowego i wykorzystać jako aleję spacerową lub trasę rowerową.

Na omawianym obszarze znajdują się również stanowiska drzew objętych statusem pomnika przyrody. Są to:

- buk zwyczajny (*Fagus sylvatica*) - „Buk Sobieskiego” - 650 cm. obwodu pnia,
- dąb szypułkowy (*Quercus robur*) - 390 cm (Jankowice ul. Akacjowa).

Ponadto w trakcie wizji terenowej odnaleziono kolejne drzewa kwalifikujące się do objęcia ochroną prawną - ich rozmieszczenie ilustruje mapa nr 99-02-1:

- buk zwyczajny (*Fagus sylvatica*) - 391 cm - północny skraj Lasu Podlesie,
- dąb szypułkowy (*Quercus robur*) - 378 cm. - ul. Pogodna,
- lipa drobnolistna (*Tilia cordata*) - 400 cm - ul. Szerocka,
- wierzba (*Salix alba* f. *elegantissima*) - 374 cm - ul. Szerocka - drzewo znajduje się jednak w bardzo złym stanie zdrowotnym, zachowanie go wymaga licznych zabiegów pielęgnacyjnych.
- buk zwyczajny (*Fagus sylvatica*) - 370 cm - Las Królewia

W Lesie Królewia występują dość liczne wiekowe okazy buków o wymiarach jak dotąd nie kwalifikujących do objęcia ochroną prawną, pozostawione w drzewostanie jak o tzw. przestoje, jednakże w świetle najnowszych tendencji tzw. ochrony perspektywicznej, należy je zachować, poddając szczególnej pieczy ich bezpośrednie otoczenie.

Rolnictwo i leśnictwo.

Grunty zagospodarowane rolniczo zajmują prawie 62% całej powierzchni gminy, z czego aż 52% to grunty orne. Najliczniej reprezentowane są grunty klasy IIIb - średnio dobre i IVa - średnie.

Potencjalnie najlepsze warunki produkcji rolniczej panują na terenie Świerklan Górnych. Możliwość taką zapewnia zdecydowana przewaga użytków rolnych o najwyższej w gminie jakości (14% gruntów ornych i 38% użytków zielonych w stosunku do całkowitej powierzchni ziem zagospodarowanych rolniczo w danej części gminy). Znacznie ustępują pod tym względem Świerklanom Górnym Świerklany Dolne - 6,5% gruntów ornych klasy IIIa i 10,3% użytków zielonych klasy III. Najstąbiej gleby tych klas reprezentowane są na terenie Jankowic Rybnickich, gdzie odpowiednio grunty orne zajmują 6% tamtejszych użytków rolnych, trwałe użytki zielone zaś jedynie 2,4%.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Należy dążyć do zachowania istniejącej bioróżnorodności ekstensywnie eksploatowanych agrocenoz, w tym do utrzymania tradycyjnych metod uprawy i hodowli, warunkujących zachowanie starych odmian i ras gatunków hodowlanych.

W dziedzinie leśnictwa należy dążyć do ograniczenia negatywnego wpływu polutantów degradujących zarówno gatunki budujące drzewostan, jak i samo siedlisko (zakwaszenie gleb), naturalizacji drzewostanów, która podniesie ich naturalną odporność, właściwego kształtowania ekotonów i przeciwdziałania fragmentacji kompleksów leśnych.

Pojawienie się na terenach leśnych zapadlisk wypełniających się wodą, niekorzystne z punktu widzenia gospodarki leśnej, jest jak najbardziej pożądane ze względu na zróżnicowanie biologiczne omawianego terenu. Stąd nie powinno dopuszczać się do wykorzystywania tego typu miejsc do tzw. „rekultywacji” tj. składowania skały płonnej.

Niedopuszczalne jest również stosowanie tzw. rekultywacji perspektywicznej, prowadzi to bowiem do dewastacji istniejących zbiorowisk leśnych.

Ochrona wód i gospodarka wodno-ściekowa.

Na terenie gminy znajdują się źródła: Potoku Radziejowskiego - 2 źródła, Potoku Chwałowickiego - 1 źródło i rzeki Szotówki - 4 źródła.

Powierzchniowe wody stojące występują głównie w postaci niewielkich zbiorników pochodzenia antropogenicznego. Główny zbiornik wód stojących, który aktualnie nie jest zasypywany odpadami górniczymi to zalewisko Podkościele.

Zbiornik Podkościele powstał w wyniku osiadania terenu na skutek podziemnej eksploatacji złóż węgla w rejonie źródłiskowym potoku Podkościele, który jest prawostronnym dopływem potoku Radziejowskiego. Powierzchnia zbiornika wynosi około 4,1 ha Średnia głębokość zbiornika wynosi około 0,9 m. Zwierciadło wody utrzymywane jest sztucznie na rzędnej 237,00 m n.p.m.: poniżej rzędnej dna potoku Podkościele. Zaprzestanie pompowania wody spowoduje zalanie przyległych terenów do rzędnej potoku i naturalny odpływ wody.

Na terenie gminy Świerklany nie ma zlokalizowanych punktów kontroli jakości wód powierzchniowych Państwowej Sieci Monitoringu. Najbliższe punkty pomiarowe znajdują się poza obszarem gminy na rzece Szotkówce, przed dopływem Ruptawki i na cieku Nacyna, przy ujściu do rzeki Ruda. Na podstawie analiz wykonywanych przez Ośrodek Badań i Kontroli Środowiska w Katowicach, jakość wody w tych punktach klasyfikuje je jako pozaklasowe.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Jedynym zbiornikiem wód stojących, na terenie gminy, jest zbiornik - zalewisko Podkościele. Jakość wody w tym zalewisku charakteryzuje się wysokim stopniem czystości. Na podstawie analiz z roku 1996 i 1998 można ją zaliczyć do I klasy czystości. Zalewisko Podkościele stanowi, na terenie gminy jedyny zbiornik stosunkowo czystej wody, który może być wykorzystany, do celów rekreacyjnych.

Na terenie gminy brak ujęć wód głębinowych i odwiertów, w których badano jakość wody. Występują natomiast źródła z samoczynnym wypływem wody stanowiące początek potoków płynących przez tereny gminy. Czynne też są płytkie przydomowe studnie kopane, które stanowią dodatkowe źródło zaopatrzenia w wodę dla gospodarstw domowych.

Wszystkie trzy potoki już od swych źródeł mają zanieczyszczoną wodę - jakość wody pozaklasowa.

Jakość wody studziennej była badana na wniosek mieszkańców używających jej na potrzeby gospodarcze. Jak wykazały badania jakości wody w 3 studniach jest ona niezdatna do spożycia ze względu na przekroczenia wskaźników chemicznych i bakteriologicznych. Przekroczenia dotyczyły tak istotnych wskaźników jak stężenie azotanów i miano coli. Świadczy to, podobnie jak w przypadku źródeł, o skażeniu wód podziemnych ściekami sanitarnymi.

Gmina Świerklany zaopatrywana jest w wodę z dwóch źródeł:

- z wodociągu magistralnego Górnośląskiego Przedsiębiorstwa Wodociągów i Kanalizacji w Katowicach,
- z indywidualnych studni kopanych.

Do **sieci wodociągowej** podłączonych jest 2500 budynków mieszkalnych. Stan sieci wodociągowej jest zróżnicowany. W sołectwie Jankowice sieć wodociągowa jest w dobrym stanie - w 80% jest to nowa sieć. W sołectwach Świerklany Górne i Świerklany Dolne sieć wodociągowa jest w bardzo złym stanie i wymaga sukcesywnej odbudowy.

Studnie indywidualne stanowią dodatkowe źródło zaopatrzenia gminy w wodę. Według przeprowadzonej w 1998 r. inwentaryzacji szacuje się, że na terenie gminy jest 99 studni przydomowych. Są to studnie kopane o niewielkiej głębokości nie wymagające pozwoleń wodnoprawnych. Rola studni jako źródła wody jest niewielka z uwagi na złą jakość wody, zanieczyszczanej wyciekami z szamb.

Zagrożenia dla rozwoju gminy wynikające ze stanu gospodarki wodno-ściekowej.

1. Brak kanalizacji sanitarnej.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

2. Brak oczyszczalni ścieków.
3. Zły stan sieci wodociągowej na terenie sołectw Świerklany Górne i Świerklany Dolne.
4. Skażenie sanitarne wód gruntowych.
5. Zły stan rowu nr 2, doprowadzającego ścieki z oczyszczalni „Borynia” do rzeki Szotkówki. Tereny przyległe do rowu, w tym drogi lokalne, są zagrożone podmyciem.

Preferowane kierunki działań w dziedzinie gospodarki wodno ściekowej:

- a) budowa oczyszczalni ścieków,
- b) budowa sieci kanalizacji sanitarnej,
- c) ochrona wód podziemnych przez likwidację lub poprawę stanu technicznego przydomowych szamb,
- d) ochrona wód powierzchniowych poprzez zlikwidowanie „dzikich” przyłączy kanalizacji sanitarnej do kanalizacji deszczowej,
- e) zagospodarowanie zalewiska Podkościele.

Ad. a) i b) **Kanalizacja sanitarna i oczyszczalnie ścieków.**

Konieczność budowy kanalizacji sanitarnej i w związku z tym oczyszczalni ścieków jest związana z wymogami ochrony środowiska. Brak tych inwestycji stwarza zagrożenie sanitarne dla mieszkańców i jest istotnym hamulcem perspektywicznego rozwoju gminy.

Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków, w warunkach terenowych gminy, jest bardzo skomplikowane. Teren gminy Świerklany leży na naturalnym dziale wodnym i jest dodatkowo zdeformowany intensywną działalnością górniczą. System odprowadzania i oczyszczania ścieków jest więc uwarunkowany istniejącym ukształtowaniem terenu oraz aktualną i przewidzianą w przyszłości eksploatacją zasobów węgla zalegających pod terenem gminy. Uwarunkowania terenowe stwarzają konieczność budowy kilku oczyszczalni, do których ścieki będą doprowadzane systemem kanalizacji grawitacyjnej i odcinkami kanalizacji ciśnieniowej. Istniejące na terenie gminy oczyszczalnie ścieków to: oczyszczalnia przy szybie VI KWK „Jankowice” i oczyszczalnia Zakładów Gazowniczych. Oczyszczalnia KWK „Jankowice” w aktualnym miejscu przewidziana jest do likwidacji z uwagi na szkody górnicze powodujące groźbę zalania wodami potoku Radziejowskiego. Oczyszczalnia Zakładów Gazowniczych jest w złym stanie technicznym, działa bez wymaganego pozwolenia wodnoprawnego, a efekty jej pracy są niezadawalające.

Na terenie gminy przewiduje się budowę następujących oczyszczalni ścieków:

- Oczyszczalnia KWK „Jankowice”,
- Oczyszczalnia Świerklany Górne,

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

- Oczyszczalnia Świerklany Dolne,
- Oczyszczalnia „Brychówka”.

Oczyszczalnia KWK „Jankowice” będzie przyjmować ścieki z kopalni Jankowice i części sołectwa Jankowice. Oczyszczalnia „Świerklany Górne” będzie przyjmować ścieki z pozostałego terenu sołectwa Jankowice i z sołectwa Świerklany Górne. Oczyszczalnie „Świerklany Dolne” i Brychówka mają oczyszczać ścieki z terenu sołectwa Świerklany Dolne.

W stadium realizacji jest:

- oczyszczalnia Świerklany Górne - planowany termin ukończenia 2000 r.,
- kanalizacja sanitarna na terenie sołectwa Jankowice.- prace budowlane w toku,
- przepompownia ścieków z terenów sołectwa Jankowice do oczyszczalni Świerklany Górne - inwestycja zrealizowana częściowo.

Ad. c) **Ochrona wód podziemnych** powinna opierać się na uporządkowaniu gospodarki ściekowej gminy; głównie na likwidacji przydomowych szamb i podłączeniu budynków do kanalizacji sanitarnej. Korzystanie ze skażonej fekaliami wody z płytkich studni przydomowych stwarza zagrożenie epidemiologiczne. Po wyeliminowaniu skażenia fekaliami, studnie przydomowe, studnie publiczne i źródła, stanowiąc będą zabezpieczenie w przypadkach awarii sieci wodociągowej.

Ad. e) **Zagospodarowanie zbiornika „Podkościele”.**

Zbiornik „Podkościele” stanowi na terenie gminy Świerklany jedyny zbiornik wód powierzchniowych o stosunkowo dobrej jakości wody. W dotychczasowych planach zagospodarowania przestrzennego gminy zbiornik ten był przewidziany do zasypania odpadami górnictwem w ramach rekultywacji powstałego w wyniku działalności wydobywczej zapadliska. Użycie słowa rekultywacja jest w tym przypadku niewłaściwe i mylące. Proponowany przez kopalnię sposób wykorzystania zapadliska jest budową składowiska odpadów przemysłowych, a nie rekultywacją terenu zapadliska. Składowisko odpadów górniczych niewątpliwie będzie miało negatywny wpływ na jakość wód powierzchniowych (spływy ze składowiska) i gruntowych.

Najbardziej racjonalnym sposobem rekultywacji zapadliska jest zagospodarowanie zbiornika Podkościele do celów rekreacyjnych. Za ochroną zbiornika i wykorzystaniem go do wypoczynku i rekreacji przemawiają następujące względy:

- odpowiednia dobrej jakości woda,
- brak terenów rekreacyjnych w gminie,
- eliminacja zagrożenia związanego z niezorganizowaną rekreacją (utonięcia,

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

zaśmiecanie terenu itp.),

- racjonalne wykorzystanie terenów wokół zbiornika,
- zachowanie różnorodności przyrodniczej na terenie podlegającym silnej antropopresji.

Przyjmując koncepcję wykorzystania zbiornika „Podkościele” do celów rekreacyjnych należy:

- zapewnić ochronę zbiornika przed skażeniem ściekami,
- rozpatrzyć możliwość powiększenia wielkości zbiornika drogą zaprzestania odpompowywania wody, zapewniłoby to podniesienie poziomu wody do rzędnej, przy której możliwy jest grawitacyjny odpływ wody potokiem Podkościele.

Zanieczyszczenie powietrza.

Aktualny stan zanieczyszczenia powietrza dla Świerklan został określony przez Śląski Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Katowicach. Na terenie gminy nie ma stanowisk pomiarowych.

W przekazanych informacjach stwierdzono przekroczenia wartości dopuszczalnych przez benzo- α -piren, pył zawieszony PM10 i formaldehyd.

Dla oceny globalnego zanieczyszczenia powietrza WSSE w Katowicach opracowała system określania tak zwanego wskaźnika W15. Wskaźnik ten obliczany był dla 15 zanieczyszczeń na 126 obszarach byłego województwa katowickiego. Świerklany, ze wskaźnikiem 97,6 znalazły się na 42 miejscu w roku 1994. Obszar gminy należy zatem do bardziej zanieczyszczonych na terenie województwa.

Na terenie gminy nie ma dużych zakładów przemysłowych. Dominuje tu przemysł węglowy - w tym szczególnie składowiska odpadów kopalnianych.

Z hałd emitowane są w sposób niezorganizowany pyły i dymy ze spalania resztek węgla zawartego w odpadach. Szczególnie niebezpieczne są dymy ze spalania węgla, gdyż mogą zawierać szkodliwe dla zdrowia substancje jak benzo- α -piren i formaldehyd.

Lokalne kotłownie i kuchenki są źródłami spalin ze spalania paliw. Część gminy, nie objęta szkodami górniczymi jest zgazyfikowana. Na pozostałym obszarze zasadniczym paliwem jest olej opałowy. Na całym terenie występują również przydomowe kotłownie i paleniska opalane węglem. Są one źródłami tak zwanej niskiej emisji. W wyniku spalania węgla emitowane są pyły - zawieszony i opadający, dwutlenek siarki, dwutlenek azotu, tlenek węgla, a także benzo- α -piren (substancja rakotwórcza) i sadza, czyli węgiel elementarny. Spalanie gazu i oleju wiąże się z powstawaniem w nieznacznym ilościach pyłu zawieszony, dwutlenku siarki i tlenku węgla, a także dwutlenku azotu.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Drogi są źródłami emisji zanieczyszczeń powstających ze spalania paliw samochodowych.

Celem ograniczenia zanieczyszczenia powietrza atmosferycznego na terenie gminy należy:

- dążyć do ograniczania emisji z niskich źródeł poprzez stwarzanie preferencji dla zmiany systemów ogrzewania,
- prowadzić rekultywację hałd.

Hałas.

Część gminy Świerklany jest narażona na oddziaływanie silnych źródeł hałasu związanych z działalnością kopalni. Jest to głównie hałas związany ze składowaniem skały płonnej i jej transportem. Wśród ankietowanych zakładów żaden nie posiada decyzji o wartości dopuszczalnego poziomu hałasu emitowanego do środowiska. Żaden z ankietowanych zakładów nie potwierdził istnienia skarg na emitowany przez nie hałas. W tej sytuacji można uznać, że hałas pochodzący od zakładów mających siedzibę na terenie gminy nie jest istotnym elementem wpływającym na klimat akustyczny.

Zmierzone wartości poziomu dźwięku w odległości 1 m od dróg nie odbiegają znacząco do wyników pomiarów na innych drogach przy podobnym natężeniu ruchu. Pomimo, że natężenie ruchu obliczono na podstawie krótkich (kilkuminutowych) obserwacji można stwierdzić, że w większości rozpatrywanych punktów w okresie poza szczytem przekracza ono szczytowe natężenie ruchu zmierzone w 1995 r.

Podjęto próbę oszacowania możliwego zasięgu uciążliwości akustycznej istniejących dróg przy założeniu 25% wzrostu dobowego natężenia ruchu od czasu wykonania pomiarów w 1995 r.

Przedstawiono wyniki obliczeń dla prognozowanego natężenia ruchu (wzrost o 30% w stosunku do 1995 r.). Główne drogi zaznaczono kolorowymi kreskami, ich grubość odpowiada maksymalnemu zasięgowi przekroczeń wartości dopuszczalnych w skali mapy. Zaprezentowane obliczenia mają charakter orientacyjny. Wykonano je dla zilustrowania skali problemu i zwrócenia uwagi na konieczność stosowania zabezpieczeń przeciwhałasowych dobieranych w fazie modernizacji dróg.

Nadzwyczajne zagrożenia środowiska.

Z materiałów otrzymanych od zakładów znajdujących się na terenie gminy wynika, że nie posiadają one instalacji mogących spowodować NZŚ.

Brak substancji niebezpiecznych na terenie zakładów znajdujących się w gminie nie zapewnia całkowitego bezpieczeństwa jej mieszkańcom. Większość zdarzeń

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

mogących być źródłem nadzwyczajnych zagrożeń środowiska występuje podczas transportu (zgodnie z informacją opublikowaną przez PIOŚ w 1998 r.). W tym w większości podczas transportu drogowego.

W gminie Świerklany najbardziej narażone są okolice w pobliżu ruchliwych dróg, a w szczególności okolice skrzyżowań i węzłów drogowych. Położenie gminy na wzniesieniu ułatwia rozproszenie przez wiatr ewentualnych skażeń powietrza, ale jednocześnie sprzyja rozproszeniu rozlanych płynów na duży obszar.

Planowana budowa autostrady i dróg ekspresowych spowoduje wzrost ilości substancji niebezpiecznych przewożonych przez teren gminy. Niekoniecznie jednak wiąże się to ze wzrostem zagrożenia skutkami wypadków drogowych, gdyż jazda po autostradzie i nowoczesnych węzłach drogowych jest stosunkowo bezpieczna.

Zmniejszenie zagrożenia skutkami wypadków można zapewnić, podobnie jak w przypadku narażenia na hałas, przez maksymalne oddalenie budynków mieszkalnych, szkół, szpitali itp. od węzłów drogowych.

Systemy kanalizacji deszczowej projektowanych dróg powinny być izolowane od wód gruntowych i zaopatrzone w prawidłowo zaprojektowane urządzenia oczyszczające, co zazwyczaj ułatwia ograniczenie powierzchni skażeń spowodowanych rozlaniem substancji niebezpiecznych.

Odpady i ochrona powierzchni ziemi.

Na terenie Gminy Świerklany działalność gospodarczą prowadzą między innymi: Kopalnia Węgla Kamiennego „Jankowice”, Zakład Gazowniczy „ROW”, Przedsiębiorstwo Prefabrykacji Górniczej „PREFROW” Sp. z o.o., zakłady mięsne, piekarnie, zakłady zajmujące się blacharstwem i mechaniką pojazdową, warsztaty stolarskie, firmy transportowe i inne.

Powstają tu odpady komunalne i przemysłowe.

W gminie Świerklany od 1996 roku funkcjonuje nowoczesne składowisko odpadów komunalnych. Przewiduje się jego eksploatację do roku 2033, okres ten można przedłużyć przez wprowadzenie selektywnej zbiórki odpadów u „źródła” ich powstawania. W odpadach deponowanych na wysypisku występuje dużo składników obojętnych dla środowiska (żużla i popiołu), istnieje więc możliwość zwiększenia okresu jego użytkowania poprzez oddzielenie tej frakcji i dołączenie do skały płonnej wykorzystanej do rekultywacji. W najbliższych latach nie ma potrzeby przeznaczania nowych terenów pod budowę składowisk odpadów komunalnych.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Biorąc pod uwagę stan obecny można wskazać następujące kierunki rozwoju systemu gospodarki odpadami w gminie Świerklany:

- wprowadzenie selektywnej zbiórki odpadów u „źródeł” ich powstawania, połączonej z odzyskiem surowców wtórnych,
- stworzenie systemu motywacyjnego dla mieszkańców gminy w zakresie selektywnej zbiórki odpadów, a także prowadzenie edukacji ekologicznej,
- wprowadzenie systemu monitorowania odzysku surowców wtórnych oraz odpadów deponowanych na składowisku.

Na terenie gminy Świerklany występuje problem tzw. „dzikich wysypisk”.

Największe z nich znajduje się na skraju lasu bukowo-dębowego, w rejonie ulicy Spacerowej, w Świerklanach Dolnych. Teren zasypywany śmieciami to naturalna niecka. Powierzchnię wysypiska oszacowano na około 500 m².

Drugim co do wielkości „dzikim” wysypiskiem odpadów komunalnych jest wysypisko przy ulicy Powstańców, w Świerklanach Górnych, około 400 m od granicy gminy. Odpady lokowane są wzdłuż ulicy. Powierzchnię nagromadzonych śmieci oszacowano na około 300 m².

Nielegalne wysypywanie odpadów ma miejsce również w rejonie ulicy Szerockiej, w Świerklanach Górnych, obok przejazdu kolejowego.

Nie jest wykluczone, że istnieją również inne wysypiska na terenie gminy. Często pojawiają się liczne mniejsze wysypiska śmieci, które w miarę możliwości są usuwane przez Gminny Zakład Gospodarki Komunalnej.

Istnienie „dzikich” wysypisk może stwarzać zagrożenie dla środowiska ze względu na brak kontroli ilości i rodzaju lokowanych tam odpadów. Ze składowanych bez żadnych zabezpieczeń odpadów mogą do gleby i wód przedostawać się szkodliwe substancje.

Zwałowanie odpadów na terenie gminy Świerklany prowadzą KWK „Jankowice” i KWK „Borynia”. Kopalnia „Chwałowice” obecnie nie umieszcza tu mas skalnych. KWK „Marcel” deklaruje, że nigdy nie składowała i nie zamierza składować odpadów na terenie gminy Świerklany, także kopalnia „Żory” SA w likwidacji od 1997 roku nie prowadzi, ani nie planuje prowadzenia na omawianym terenie żadnej działalności gospodarczej. Do głównych grup odpadów powstających w wyniku przeróbki węgla kamiennego należą odpady górnicze oraz odpady przeróbcze.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Dobra jakość wody w zbiorniku Podkościele i atrakcyjne położenie przemawiają za możliwością przyjęcia innego kierunku rekultywacji - jako terenu rekreacyjnego. Taki kierunek rekultywacji sprzyja powstaniu nowych miejsc pracy, nie związanych z górnictwem.

Możliwości i perspektywy rozwojowe związane z zagadnieniami przyrodniczymi i ochrony środowiska.

Rozpatrując możliwości i perspektywy rozwojowe gminy z punktu widzenia zagadnień przyrodniczych i ochrony środowiska najpoważniejszym zagadnieniem jest prowadzony tu od lat proces wydobywania węgla. Wiąże się to z występującymi na dużym terenie szkodami górniczymi. Jak stwierdzono w części dotyczącej problematyki górniczej w obszarze gminy Świerklany znajdują się główne pola eksploatacyjne węgla kamiennego kopalni. Nie należy się zatem spodziewać ograniczenia wydobywania w najbliższych kilku latach - aktualizacja koncesji na eksploatację węgla ma nastąpić w okresie 2006 ÷ 2011 r.

Na pierwszy plan wysuwają się zatem problemy związane z rekultywacją terenów zdegradowanych w wyniku prowadzenia prac górniczych - w tym zapadlisk powstających w wyniku wydobywania węgla i hałd odpadów pogórniczych.

Wydaje się, że pomimo prawdopodobnych zniszczeń prognozowane zmiany rzeźby terenu mogą stać się szansą na przekształcenia części gminy w atrakcyjny kompleks służący sobotnio-niedzielnemu wypoczynkowi. Rekultywacja zbiornika Podkościele i nowych zapadlisk ukierunkowana na rekreację, utrzymanie pobliskich lasów oraz budowa urządzeń rekreacyjnych, lokali gastronomicznych itp. może doprowadzić do powstania wielu miejsc pracy nie związanych z górnictwem. Dodatkową szansę na powodzenie tego przedsięwzięcia daje projektowana budowa autostrady i rozbudowa układu drogowego.

Pojawienie się na terenach leśnych zapadlisk wypełnianych się wodą, niekorzystne z punktu widzenia gospodarki leśnej, jest jak najbardziej pożądane ze względu na zróżnicowanie biologiczne omawianego terenu. Stąd nie powinno dopuszczać się do wykorzystywania tego typu miejsc do tzw. „rekultywacji” tj. składowania skały płonnej.

Dobre warunki produkcji rolniczej panują na terenie Świerklan Górnych. Występuje tu przewaga użytków rolnych o najwyższej w gminie jakości. Należy dążyć do zachowania istniejącej bioróżnorodności ekstensywnie eksploatowanych agrocenoz, w tym do utrzymania tradycyjnych metod uprawy i hodowli, warunkujących zachowanie starych odmian i ras gatunków hodowlanych. Oceniono, że w gminie Świerklany korzystne warunki podłoża budowlanego występują tylko na 4,2% powierzchni, około 45% zajmują

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

tereny objęte szkodami górnictwami i tereny podmokłe, a 32% gleby i lasy chronione. Szanowanie terenów nadających się do zabudowy jest więc sprawą najwyższej wagi, dlatego też nie należy się godzić na wyznaczanie stref ograniczonego użytkowania w otoczeniu projektowanej autostrady. Droga powinna być wyposażona w takie zabezpieczenia, które ograniczą jej uciążliwość do absolutnego minimum.

Na terenie Gminy Świerklany nie ma stref ochronnych wyznaczonych prawomocną decyzją administracyjną, ani nie wykonano ocen oddziaływania na środowisko, które mogłyby stanowić podstawę do wyznaczenia obszaru ograniczonego użytkowania zgodnie z art. 71 Ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska.

3 ZAGROŻENIE POWODZIOWE

3.1. Charakterystyka hydrologiczna obszaru gminy Świerklany (rzeki, potoki, zbiorniki wodne)

Obszar gminy Świerklany wynosi 2408 ha, na który składają się obszary jednostek osadniczych - Jankowice Rybnickie - 1073,9 ha, Świerklany Górne - 592,7 ha i Świerklany Dolne - 741,4 ha.

Gmina położona jest w południowo-zachodniej części woj. katowickiego, w południowej części pow. rybnickiego. Graniczy z gminami: Rybnik, Żory, Jastrzębie i Markowice.

Powierzchnia terenu jest pofałdowana z różnicą wysokości ca 50 m. (od 240,00 m. n.p.m. do 290,00 m. n.p.m.)

Obszar gminy Świerklany położony jest na wododziale rzeki Odry i Wisły. Zróżnicowane ukształtowanie powierzchni spowodowało, że na terenie gminy występują górne odcinki cieków powierzchniowych

- w części południowej - rz. Szotkówka i potok Świerklański
- w części północnej - potok Chwałowicki, potok Radziejowski, potok Boguszowicki i rz. Kłokocinka.

Zwierciadło wody, w utworach piaskowo - żwirowych tworzących czwartorzęd jest przeważnie swobodne, lokalnie pod napięciem w miejscach przewarstwień glin lub iłów. Układanie się zwierciadła wód gruntowych odpowiada morfologii terenu.

Na podstawie danych ujętych w opracowaniu IMGW K-ce z 1992r pn. „Charakterystyka hydrologiczna województwa katowickiego” dla wielkości przepływów wodowskazu Gołkowice, przy pow. zlewni $F = 101 \text{ km}^2$ za okres obserwacji 1963 - 1990, ustalony został przepływ w korycie rz. Szotkówki w przekroju granicznym Gminy Świerklany, przy ujściu pot. Kucharzówka.

Powierzchnia zlewni - $8,52 \text{ km}^2$, średnie sumy opadów rocznych za lata 1956 - 1990 przyjęto - 747 mm (Jastrzębie 773 mm, Rybnik 721mm)

- przepływy NNQ = $0,035 \text{ m}^3/\text{s}$
SNQ = $0,061 \text{ m}^3/\text{s}$
SQ = $0,128 \text{ m}^3/\text{s}$

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

$$SWQ = 1,755 \text{ m}^3/\text{s}$$

$$NWQ = 3,180 \text{ m}^3/\text{s}$$

- przepływy prawdopodobne bez błędu oszacowania

$$Q_{50\%} = 1,60 \text{ m}^3/\text{s}$$

$$Q_{10\%} = 2,60 \text{ m}^3/\text{s}$$

$$Q_{5\%} = 2,99 \text{ m}^3/\text{s}$$

$$Q_{2\%} = 3,48 \text{ m}^3/\text{s}$$

$$Q_{1\%} = 3,84 \text{ m}^3/\text{s}$$

3.2 Opis istniejącej osłony przeciwpowodziowej

Z uwagi na zlokalizowanie na terenie gminy Świerklany górnych odcinków cieków powierzchniowych, co powoduje niskie przepływy nie wywołujące powstawania powodzi, osłonę przeciwpowodziową stanowią posterunki wodowskazowe, poza obszarem gminy, w Jastrzębiu, Rybniku.

3.3 Wpływ eksploatacji górniczej na powierzchnie i stosunki wodne.

Na obszarze gminy prowadzą eksploatację 4 kopalnie węgla kamiennego;

- KWK Chwałowice - w północnej części,
- KWK Jankowice - tereny (środkowe) centralne,
- KWK Borynia - teren południowo-wschodni,
- KWK Marcel - teren południowo-zachodni.

Na załączniku mapowym przedstawione zostały izolacje osiadań na okres 2015r -2019r.

Eksploatacja węgla wywołuje odkształcenie terenu, co powoduje powstanie lokalnych niecek bezodpływowych. Kopalnie prowadzą działania mające na celu zmniejszenie skutków osiadań.

KWK Borynia

Dla zabezpieczenia swobodnego przepływu pot. Świerklańskiego w rejonie IV szybu zostanie wykonany okularowy przepust $\varnothing 600 + 2 \times \varnothing 1200$ na dł. 150 m. oraz przełożenie potoku z grawitacyjnym odpływem wody, koryto rowu ubezpieczone elementami betonowymi.

KWK Marcel

Eksploatacja nie wywołuje ujemnego oddziaływania na dopływy potoku Kucharzówka - ciek Nr 4.

KWK Jankowice

Potok Chwałowicki

W rejonie ul. Kościelnej, Rybnickiej, Hoły i Nowej osiadania wyniosą do 16 m.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

W ramach zabezpieczenia powierzchni przed zalewiskami wykonano roboty regulacyjne potoku, umożliwiające odwodnienie zalewisk w systemie pompowym. Biuro projektowe „Frydel” s.c. na zlecenie Kopalni „Jankowice” opracowuje dokumentację techniczną dla wykonania pompowni i przebudowy odcinka rurociągu \varnothing 800, zapewniającego grawitacyjny odpływ z terenów przy ul. Hoły.

Dla zapewnienia grawitacyjnego odpływu potoku Chwałowickiego na odcinku pomiędzy przepustem okularowym a ul. Świerklańską, przy osiadaniach 5 m., przewidziano budowę przepompowni o wydajności $Q = 20$ l/s, $H = 15$ m.,

$N_s = 4,5$ kW

KWK Chwałowice

Odcinek pot. Chwałowickiego od ul. Świerklańskiej do ul. Radziejowskiej, płynący u skarpy zwałowiska, podlega wpływom eksploatacji górniczej powodując osiadanie środkowego odcinka koryta do 5 m. Odpowiednie formowanie zwałowiska zapewni grawitacyjny odpływ wody potoku.

Potok Radziejowski

Na obszarze górniczym KWK Jankowice, górny odcinek potoku od ul. Niepodległości do oczyszczalni Podlesie podlega wpływom eksploatacji, która osiadaniem do 11 m., wytworzy przeciwspadek dna potoku. Powstanie zalewisko powierzchniowe w dolinie potoku na dł. ca 1100m. i głębokości do 6m. Pozostały odcinek potoku jest zlokalizowany poza obszarem gminy.

Na dopływie potoku Radziejowskiego, w rejonie ul. Podkościele istniejące zalewisko powiększa się z uwagi na przewidywane osiadania wielkości do 10m.

Grawitacyjny odpływ z zalewiska winien być utrzymany poprzez odpowiednie formowanie terenu.

3.4 Ocena istniejącego systemu ochrony przeciwpowodziowej

a/ Koryta rzek i kanały ulgi.

- Sieć cieków powierzchniowych na obszarze gminy Świerklany tworzą źródłowe odcinki 6 potoków i 2 rzek (Szotkówka i Pszczyńska).

Z uwagi na zróżnicowaną rzeźbę terenu i niskie przepływy jednostkowe nie występują kanały ulgi.

Na terenie gminy występujące rowy stanowią sieć melioracji szczegółowej

- W dolinie Szotkówki
 - rowy o łącznej długości 18639 mb, przy szerokości dna od 0,4 do 0,6m. o przekroju trapezowym, śr.głęb. do 1,0 m.
 - potok Szotkówka na dł. 2123 m. i szer. dna 0,8 m., śr. głęb. 1,20m., będącej w administracji gminy.

Na trasie rowów znajduje się 61 przepustów drogowych o \varnothing 0,40 do \varnothing 1,0 m. i 1 kolejowy o wymiarach 1,1 x 0,8 m.,

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

- potok Szotkówka na dł. 4500 m., będący w administracji Okręgowej Dyrekcji Gospodarki Wodnej w Gliwicach. Średnia szerokość dna 2,0m. i głęb. 1,5m.
- W dolinie potoku Chwałowickiego
 - potok Chwałowicki - koryto ziemne o przekroju trapezowym ubezpieczone kiszka faszynową przy szer. dna do 2,0 m., skarpy 1:2 na dł. 2115 mb. W trasie koryta potoku zabudowano betonowe przepusty drogowe \varnothing 0,6 - 1,0m. szt. 10 oraz przepusty o wymiarach 1,5 x 2,0m. dł. 24 m. i 1,0 x 2,0 dł. 11m.
 - rowy melioracyjne o łącznej długości 5194 m. przy szerokości dna 0,4 - 1,2 m.
Na rowach zabudowano 10 przepustów drogowych \varnothing 0,40 - 0,60 m. oraz przepust 1,0 x 2,0m. o dł. 5 mb i \varnothing 1,25 m. o dł. 8 mb.
- W dolinie potoku Radziejowskiego
 - potok Radziejowski na dł. 3200 m. o szer. dna koryta 0,8 m., nachyleniu skarp 1:2, ubezpieczony kiszka faszynową. W trasie koryta wbudowane zostały: 11 przepustów \varnothing 0,6 - 1,25 m. oraz 2 mosty o wymiarach 1,5 x 7 m. i 2,5 x 16 m.

b/ Wały przeciwpowodziowe

Odcinkowe lokalne wały nie należy rozpatrywać jako system ochrony powodziowej.

c/ Zbiorniki retencyjne - brak.

Występują lokalne zalewiska terenowe, powstałe w wyniku osiadań terenu spowodowanych eksploatacją węgla - zwiększają tylko wskaźnik retencji zlewni.

d/ Poldery i suche zbiorniki - brak.

e/ Przepompownie na terenach depresyjnych - nieckach

Dla odpływu wód powierzchniowych na rowie przy ul. Hoły wykonana została przepompownia wraz z odcinkiem rurociągu tłocznego o dł. 360 mb. Pompy elektryczne $Q = 72 \text{ m}^3/\text{h}$, $H = 12,5 \text{ m}$. zatapialne typ P-2BA. Przepompownia przy ul. Równoległej.

3.5 Ocena dotychczasowej powodzi.

a/ przyczyny (opady, przeptywy, stany wód)

Na obszarze gminy nie wystąpiła powódź w klasycznym znaczeniu. Podwyższone przeptywy w korytach cieków, spowodowane opadami deszczu, wynikły z bezpośrednich spływów powierzchniowych.

b/ skutki

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Podczas opadów powodziowych w lipcu 1997 r. wystąpiło lokalne podtopienie łąk w dolinie rz. Szotkówki pomiędzy ul. Korytarzową a ul. Gogołowską oraz powyżej ul. Piekarniczej na rowie pomiędzy ul. Strażacką a ul. Rolniczą. Powstało zalewisko na długości ca 150 m. powyżej ul. Księdza Janika a odcinkiem zarurowanym koryta Szotkówki.

W zlewni pot. Radziejowskiego powiększone zostało zalewisko przy ul. Podkościele, podtapiając przyległą zabudowę.

3.6 Ocena zabudowy dolin rzecznych.

- rzeka Szotkówka

Koryto rzeki na obszarze gminy Świerklaniec przebiega w zwartej, częściowo zabudowanej obiektami kubaturowymi, zlokalizowanymi wzdłuż dróg i ulic, zachowując wolny pas doliny szer. 100 - 300 m.

- potok Chwałowicki

Trasa przebiega po terenach niezabudowanych. Tylko w rejonie skrzyżowania ul. Równoległa, potok jest w pobliżu zabudowań. Na dolnym odcinku na pograniczu z terenem miasta Rybnika wytworzyły się zalewiska górnicze. Poziom zw. wody w rejonie zabudowy utrzymywany jest za pomocą pompowni.

- Potok Radziejowski

Trasa potoku przebiega poza terenem gminy Świerklany. Tylko górne odcinki zasilające potok a stanowiące rowy melioracji szczegółowej, są na terenach niezabudowanych gminy.

3.7 Program ochrony przeciwpowodziowej.

Utrzymanie poziomu zwierciadła wody w nieckach powstałych w wyniku osiadań górniczych.

3.8 Zagrożenie falą awaryjną.

Z uwagi na brak budowli piętrzących, zagrożenie falą awaryjną nie występuje.

3.9 Zagrożenie falą wezbraniową.

Nie występuje, z uwagi na niskie przepływy w źródłowych odcinkach cieków.

3.10 Ocena możliwości zalania niecki obniżeń terenowych.

a) istniejące niecki obniżeń terenowych

• Obszar górniczy KWK Chwałowice

- dolina potoku Chwałowickiego - u podnóża skarp zwałowiska, poniżej ul. Świerklańskiej,
- dolina potoku Radziejowskiego - rejon ul. Podkościele.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

- Obszar górniczy KWK Jankowice
- dopływ potoku Radziejowskiego - w rejonie VI Szybu KWK Jankowice

b) prognozowane niecki obniżen terenowych - jako zbiorniki wodne

- Obszar górniczy KWK Jankowice
- 1. potok Chwałowicki - „A” w obrębie ul. Nowa - F.Hoły - Wiejska i P.Wawry,
- 2. potok Radziejowski - od ul. Niepodległości do oczyszczalni Podlesie,
- 3. dopływ potoku Radziejewski - obok Szybu VI KWK Jankowice,
- 4. dopływ potoku Radziejewski - rejon ul. Podkościele

Ze względu na bardzo urozmaiconą rzeźbę terenu wykazane osiadania nie wywołują istotnych zagrożeń wodnych.

Poza wyżej wymienionymi, inne obniżenia winny być likwidowane wałowaniem a następnie rekultywowane, z zapewnieniem grawitacyjnego odprowadzenia wód powierzchniowych

3.11 Ograniczenia w zabudowie dolin rzek wynikających z opracowania.

Wzdłuż trasy rowów i potoków należy zachować, bez zabudowy, wolny pas terenu szer. minimum 10 m., obustronnie dla przyszłych robót regulacyjnych, a w dolinie - do wysokiego brzegu.

4 UWARUNKOWANIA GÓRNICZE

PROBLEMATYKA GÓRNICZA W STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY ŚWIERKLANY CZĘŚĆ I - STAN OBECNY

4.1. Górnictwo jako wiodąca funkcja społeczno- gospodarcza

W chwili obecnej, sytuacja społeczno- gospodarcza Gminy Świerklany uzależniona jest w głównej mierze od przemysłu wydobywczego. Stanowi on główne miejsce zatrudnienia mieszkańców. Na terenie miasta zlokalizowanych jest pięć terenów górniczych kopalń: Marcel, Jankowice, Chwałowice, Borynia i Żory- w likwidacji, oraz jedno pole rezerwowe. W obszarze Gminy znajdują się główne pola eksploatacyjne węgla kamiennego tych zakładów. Sytuacja ta przez okres kilku najbliższych lat nie ulegnie zmianie. Z tego powodu należy liczyć się z koniecznością uwzględniania i usuwania skutków eksploatacji węgla na powierzchnię terenu przy uwzględnieniu uzgodnionych i akceptowalnych preferencji dla tej dziedziny.

4.2. Miejsce problematyki górniczej w założeniach polityki regionalnej.

Studium regionalne zagospodarowania przestrzennego województwa katowickiego w zakresie dotyczącym górnictwa przewiduje rewitalizację i zagospodarowanie terenów poprzemysłowych, w tym zwałowisk kamienia dołowego, przy równoczesnym przeciwdziałaniu dalszej degradacji środowiska, a także sukcesywne zastępowanie sektora wydobywczego przez nowoczesne technologie i sferę usługową. Dodatnim czynnikiem zmian jest tu sukcesywny proces ograniczania przemysłu górniczego bez pilnej konieczności uwzględniania jego całkowitej likwidacji. Ten okres rozwoju winien uwzględniać stopniowe wprowadzanie przekształceń tej wiodącej funkcji Gminy. Sytuacja ta daje możliwość stopniowego kreowania i kształtowania nowej jakości w zagospodarowaniu przestrzennym.

Bardziej szczegółowe postulaty dotyczące problematyki górniczej zawarto w „Programie gospodarowania przestrzenią Ziemi Rybnickiej”, w części obejmującej teren Gminy. Dotyczą one zagadnień związanych z elementami środowiska naturalnego i kulturowego Gminy i zakładają ochronę:

- zespołów leśnych, rzek i potoków, stanowiących lokalny potencjał biosfery, zbiorników wodnych i stawów, istotnych dla klimatu, a także wód podziemnych, stanowiących strategiczne rezerwy Gminy,
- zespołów i obiektów tożsamości kulturowej regionu, bądź realizujących potrzeby mieszkańców, ciągów infrastrukturalnych i tranzytowych, komunikacyjnych, a także rezerw urbanizacyjnych Gminy.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Akcenty związane z jakością środowiska przyrodniczego znajdują tu szczególne miejsce. Dotyczy to przekształceń związanych głównie z redukowaniem zakresu działalności górniczej i jej skutków. Istotnym, z punktu widzenia Studium jest określenie prognozy redukcji obszaru szeroko rozumianych oddziaływań górnictwa na powierzchni a także zagospodarowania odpadów. Odrębnym tematem do rozstrzygnięcia jest określenie zasad gospodarowania na terenach zdegradowanych przez przemysł wydobywczy.

4.3. Kryteria metodologiczne.

Dla uwzględnienia problematyki skutków działalności górniczej, w metodologii postępowania przyjęto następujące założenia:

- a/ stwierdzenie nadrzędnej roli planowania gospodarczego nad przestrzennym w skalach regionalnych i równorzędnej w skalach związanych z zagospodarowaniem terenu,
- b/ pełnienie wiodącej roli planowania miejscowego w kształtowaniu relacji pomiędzy wydobywaniem kopalin i innymi rodzajami korzystania z zasobów środowiska,
- c/ przesądzenie iż planowanie miejscowe w obrębie terenów górniczych powstaje w porozumieniu i współpracy gmin objętych jednym terenem górniczym, jak również w porozumieniu zakładów górniczych eksploatujących tereny górnicze w obrębie jednej gminy,
- d/ konieczność zajęcia stanowiska w sprawie sprzeczności pomiędzy ustawowo wymaganą ochroną złoża i postulowanymi w planowaniu miejscowym ograniczeniami eksploatacji narzucanymi zewnątrz i niezgodnymi z udzielanymi koncesjami zezwalającymi na realizację tejże przy zapewnionej tymi samymi przepisami konieczności uzgodnień przez Gminę
- e/ konieczność uwzględnienia preferencji dla wymagających ochrony elementów środowiska kulturowego i przyrodniczego przy rozstrzygnięciach dotyczących akceptowalnych wpływów górnictwa na powierzchnię ziemi,
- f/ uwzględnienie założonych w prognozach filarów ochronnych- szybów wydobywczych i innych obiektów chronionych.

4.4. Ocena udostępnionych danych wejściowych.

W chwili obecnej na terenie Gminy działalność prowadzą 4 kopalnie:

- KWK „**Borynia**” powstała w 1971 roku, prowadząca działalność na terenie gmin: Jastrzębie, Mszana, Świerklany i Pawłowice- obszar górniczy 17,4 km², kopalina towarzysząca- metan,
- KWK „**Marcel**” prowadząca eksploatację od 1883 roku, po przyłączeniu kopalni „1 Maja” obszar górniczy wynosi 92,9 km²., kopalina towarzysząca- metan

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

- KWK „**Jankowice**” - działająca od 1916 roku w obszarach gmin Rybnik, Świerklany i Markłowice, Obszar Górniczy 28,3 km², kopalina towarzysząca-
metan.
- KWK „**Chwałowice**” - powstała z połączenia kopalń Rymer i Chwałowice
działających odpowiednio od 1895 i 1903 roku. Obszar górniczy 40,35 km²
na terenie gmin Rybnik, Wodzisław i Świerklany.
- Likwidowana kopalnia „**Żory**” , dawniej „ZMP” - powstała w 1983 roku
i funkcjonowała przez 14 lat- do 1997r. aktualnie nie prowadzi działalności
wydobywczej.

Zakłady te podlegają Jastrzębskiej (Borynia) i Rybnickiej (pozostałe)
Spółce Węglowej- likwidowana KWK Żory reprezentowana jest przez Skarb
Państwa- działający przez Okręgowy Urząd Górniczy w Rybniku.

Przewidywane oddziaływania eksploatacji węgla przez te zakłady
na powierzchnię ziemi stosownie do udostępnionego materiału uwzględniają
odgraniczenia i redukcje oddziaływań w głównej mierze dla obszarów
o ukształtowanym kulturowym zagospodarowaniu. Z tego punktu widzenia należy
ocenić iż zamiary eksploatacyjne kopalń w dużej mierze odpowiadają generalnym
wytycznym studium określonym w wytycznych wojewódzkich. Natomiast dla
obszarów o walorach przyrodniczych przedmiotem studium w części dotyczącej
problematyki górniczej będzie ocena czy założone i przewidywane kategorie szkód
górnich nie spowodują ujemnych skutków dla środowiska. Wstępnie,
apriorycznie zakładać można, że dla takich obszarów skutki oddziaływań winny być
ograniczone maksymalnie do III kategorii.

Równocześnie, w miarę możliwości, zostaną wskazane obszary i tereny dla
których mogłyby być postulowane oddziaływania większe niż określone
w prognozach.

Na marginesie powyższego stwierdzić należy lokalne luki dostarczonego
materiału, braki w zakresie informacji dotyczącej możliwej, przewidywanej
eksploatacji metanu i jej skutków dla środowiska, a także lokalnych niezgodności
w zakresie przewidywanych skutków eksploatacji węgla w strefach przy
granicach terenów górniczych, z równoczesnym określeniem niebezpieczeństwa
sumowania się wpływów. Utrudnieniem szczególnego rodzaju jest niejednorodność
merytoryczna dostarczonego materiału- odmienne cezury czasowe, wycinkowość
zapisu i informacje dotyczące odmiennych rodzajów oddziaływań a wymagających
ujednoczenia. Dodatkowo, należałoby tu ocenić, czy w trakcie likwidowania kopalni
„Żory” wcześniejsze skutki jej działalności nie będą miały miejsca.

4.5. Sytuacja górnicza w Gminie.

Z uwagi na autokorekty zawarte w dokumentacji dotyczącej
przewidywanych wpływów eksploatacji górniczej na środowisko, w szczególności
ze względu na pokrycie terenu, nie jest możliwe postulowane wcześniej założenie
eksploatacji nieskrępowanej i jej ograniczanie w rejonach o szczególnych, bądź
chronionych walorach. Stosownie do powyższego, lecz w odniesieniu do obszarów
nie objętych ochroną, należy uwzględnić dotychczas pomijane, relacje czasowe.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Można zakładać, iż pewne wydzielone obszary mogą być poddane większym wpływom działalności górniczej przez określony, skończony okres czasu, a później zagospodarowane stosownie do potrzeb. Analogicznie, obszary o zdecydowanym, w chwili obecnej, zagospodarowaniu, mogłyby, po ich przekształceniu, być poddane zwiększonym wpływom- korelacja ta związana być powinna z aktualizacją koncesji na eksploatację węgla, która ma nastąpić dla omawianych terenów w okresie 2006 - 2011 r. oraz planowanymi likwidacjami niektórych Kopalń.

Sytuacja taka mogłaby nastąpić dla terenów zabudowanych w oparciu o wymianę budownictwa na tym samym obszarze, z uwagi na istniejącą infrastrukturę techniczną i drogową. Relacje te w dużym stopniu uzależnione będą od środków inwestycyjnych dla udostępniania nowych pokładów węgla i przewidywanych kosztów eksploatacji.

4.6. Uwarunkowania wstępne.

Lokalizacja Gminy Świerklany na najbardziej zasobnych terenach węglowych stanowi podstawę aktualnych konfliktów przestrzennych, społecznych i ekologicznych- tworzenie więc scenariusza dalszego rozwoju staje się wyzwaniem bez precedensu. Próba kompromisowych rozwiązań zasadzać się musi na przyjęciu podstawowych założeń, których istota nie będzie kwestionowana w dalszych rozważaniach tej problematyki i podejmowanych decyzjach. Założenia takie przedstawione zostały we wcześniej zdefiniowanych kryteriach metodologicznych. Dodatkowo, dodać jednak należy kilka kategoriycznych zaleceń dotyczących działalności górniczej i jej skutków, traktowanych dalej jako wytyczne, a wynikających z potrzeby realizacji nadrzędnych celów studium. Należą do nich:

- ochrona terenów zagospodarowanych kulturowo i rezerwowanych pod urbanizację,
- ochrona terenów stanowiących elementy przyrodniczego systemu obszarów chronionych,
- ograniczenia rozwoju składowisk kamienia dołowego, zrzutów zasolonych wód dołowych do cieków naturalnych, powstawania zalewisk i zapylenia powietrza,
- sukcesywna rekultywacja zdegradowanych elementów środowiska, propozycje zagospodarowania terenów poprzemysłowych,
- uwzględnienie prognoz związanych z planowaną likwidacją kopalń, procesami restrukturyzacji przemysłu wydobywczego i następstwami tych procesów, zarówno w odniesieniu do czasu jak i miejsca ich realizacji.

Zagadnienia te komentowane będą w studium według następujących grup tematycznych, związanych z odrębnymi rodzajami oddziaływania na środowisko:

Tereny szkód górniczych

Prognoza oddziaływań

Przewidywane deformacje ciągłe i osiadania terenu

Deformacje nieciągłe i rejony uskoków geologicznych

Filary ochronne

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

Gminy Świerklany

Składowiska odpadów górniczych

Zmiany stosunków wodnych i oddziaływanie na wody powierzchniowe

Zawodnienia i podtopienia

Wpływ zmian stosunków wodnych na działalność rolniczą
i przekształcenia gleb

Zrzut wód dołowych

Prognozy ograniczania działalności górniczej.

4.7 UWARUNKOWANIA POCHODZĄCE OD DZIAŁALNOŚCI GÓRNICZEJ CZĘŚĆ II- OCENA STANU

A/Tereny szkód górniczych- prognoza oddziaływań

Udostępniony materiał planistyczny dotyczący prognoz skutków eksploatacji górniczej na powierzchnię ziemi, jak stwierdzono w jego ocenie, w dużej mierze odpowiada generalnym wytycznym studium pochodzącym z planów wyższego rzędu. Luki informacyjne w przesądzeniach dotyczących oddziaływań i skutków działalności górniczej zostały rozstrzygnięte jak następuje:

- Przewidywane deformacje ciągłe i osiadania terenu przedstawione w udostępnionym materiale dotyczącym okresu najbliższych lat i prognozy na okres objęty koncesją, zawierające lokalnie, na granicach terenów górniczych kopalń nieuzgodnione dane, zinterpretowano, przy uwzględnieniu ogólnych prawideł dla tego typu opracowań, wybierając wartości wyższe spośród dotyczących tego samego terenu a pochodzących od dwu różnych zakładów górniczych. Dotyczy to przede wszystkim relacji obszarów przygranicznych terenów górniczych kopalń „Chwałowice” i „Jankowice” oraz „Jankowice” i „Marcel”,- w zakresie przewidywanej kategorii szkód, jak i przewidywanych osiadań terenu.
- Deformacje nieciągłe i rejony uskoków geologicznych- materiał ten nie będąc udostępnionym do celów projektowania jest trudnym do uwzględnienia w studium. Dodatkowo, przez wzgląd na nieprzewidywalność takich zjawisk, wydaje się słusznym podanie jedynie w formie informacyjnej rejonów wychodni udokumentowanych do chwili obecnej uskoków geologicznych, wyłącznie dla terenów zurbanizowanych, jako stref możliwego, potencjalnego wystąpienia niekorzystnych zjawisk.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

- Filary ochronne zakładów wydobywczych i pojedynczych obiektów o szczególnym znaczeniu wyznaczono w obszarach nasilonej eksploatacji- jej zakres winien mieć charakter ograniczony i przewiduje się jej całkowite, jakkolwiek czasowe zaniechanie. Wpływy pochodzące od tej eksploatacji, realizowanej systemem podsadzania wyrobisk, co prawda oddziałujące w dłuższych cezurach czasowych, mają wielkości niższe od objętych kwalifikowaniem do I kategorii, stąd po ich potwierdzeniu zostaną pominięte w udostępnionym materiale, pominięte zostaną również w opracowywanym studium.

B/ Składowiska odpadów górniczych

Informacje dotyczące skutków działalności górniczej nie obejmowały prognoz związanych ze zmianą, powiększeniem lub nadbudową istniejących składowisk odpadów pogórniczych, jak również lokalizacją nowych obiektów tego typu, za wyjątkiem północnej części Gminy, składowiska KWK „Chwałowice” dla którego opracowano uszczegółowioną koncepcję urbanistyczną zagospodarowania. Poza tym ostatnim, uznano, iż oznacza to zachowanie ich niezmiennych rozmiarów i ewentualna nadbudowa z sukcesywną ich rekultywacją. Oznacza to również koordynowanie składowania odpadów z planowanymi osiadaniem terenu w tych rejonach- dodatkowym przyczynkiem jest też coraz szerszy zakres stosowalności tego typu odpadów jako surowców budowlanych i drogowych. Działania takie pozostają w zgodzie z wytycznymi pochodzącymi z opracowań planistycznych wyższego rzędu. Na terenie Gminy istnieją dwa zasadnicze rejony koncentracji zwałowisk- w północnej i południowej części Gminy i wykraczające poza jej granice- o różnym stopniu wykorzystania i w różnych fazach wyprzedzającej, bądź sukcesywnej rekultywacji- średnio rekultywuje się po ok. 2 ha terenu na każdym zwałowisku rocznie. Dalsze prognozy ich użytkowania, w najwyższym stopniu uzależnione będą od planowanego wydobycia węgla i potrzeb krajowych w tym zakresie, gdyż, jak stwierdzono, udział wydobycia kamienia dołowego w stosunku do wydobycia węgla jest stały i wynosi 39 % wydobycia.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

C/ Zmiany stosunków wodnych i oddziaływanie na wody powierzchniowe.

- Obniżenia terenu na skutek dokonanej i przewidywanej eksploatacji węgla pozostają w związku ze zmianami stosunków wodnych wód zaskórnych, z zawodnieniami i podtopieniami terenu łącznie. Częściowo fakt ten znalazł swoje odzwierciedlenie w udostępnionym materiale w postaci określenia lokalizacji zalewisk o zdefiniowanej powierzchni i objętości, a także terenów zagrożonych-depresyjnych i bezodpływowych. Ponadto obszary największych obniżeń terenu przewidziane będą częściowo do prowadzonego aktualnie i przewidywanego w przyszłości gromadzenia pogórnich odpadów dołowych. W związku z tym, w chwili obecnej nie można zakładać powstania innych niż wcześniej przewidywane, stref wystąpienia wód zaskórnych na powierzchnię ziemi. Przewiduje się powstanie 2 rejonów możliwego wystąpienia wód. Kopalnie „Chwałowice” i „Jankowice” wygenerują najprawdopodobniej po 1 lokalizacji o różnych rozmiarach w centralnej części gminy, inne zakłady nie udostępniły tego typu danych.
- Odrębnym zagadnieniem jest wieloaspektowa ocena wpływu zmian stosunków wodnych na działalność rolniczą i przekształcenia gleb. Istotnym jest tu przesądzenie kierunku zmian, to jest przesuszania, bądź podmakania gleb. Uzależnione jest to w głównej mierze od budowy geologicznej terenu i jego szczelności w miejscu przewidywanej eksploatacji i ujawni się dopiero w momencie jej podjęcia. Wstępne prognozy zmierzają raczej do wskazania narastającego podmakania gleb i sukcesywnego podnoszenia horyzontu wód zaskórnych. Rezultatem takich zmian może być obniżenie plonów, konieczność wprowadzenia zmian w strukturze upraw, możliwa zmiana klasy bonitacyjnej gleb lub, w skrajnych przypadkach, konieczność ich drenowania.
- Zrzut wód dołowych, jako nieodłączny element eksploatacji węgla w obszarach górniczych Jastrzębia, w ramach dotychczasowej działalności objęty jest działaniami profilaktycznymi polegającymi na ochronie lokalnych cieków o niewielkim przepływie poprzez zrzut solanek do kolektorów i ich wpięcie w cieki o zwiększonym i ustalonym przepływie, umożliwiającym ich rozcieńczenie do stężeń nie zagrażających życiu biologicznemu. Analogiczny charakter ma odbiór wód

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

drenarskich z obrzeży zwałowisk kamienia dołowego, o ile wody te nie są gromadzone w rejonach obniżzeń bezodpływowych. Problem ten, jako ponadlokalny, nie może być przedmiotem rozstrzygnięcia studium, jakkolwiek jego skala upoważnia do przeprowadzenia analiz nad nieprzekraczalnymi granicami i progami życia biologicznego wód płynących, oraz możliwymi do przyjęcia, innymi rozwiązaniami. Należy zwrócić uwagę, że zjawisko to ma charakter ciągły i będzie występowało również po zamknięciu i likwidacji kopalń, jako czynna pozostałość zakładów górniczych.

D/ . Prognozy ograniczania działalności górniczej.

Przewidywane ograniczenia eksploatacji węgla i sukcesywna likwidacja zakładów górniczych będą miały charakter ciągły i rozciągnięty w czasie- przede wszystkim dla złagodzenia ich skutków społecznych. Zagadnienia te ujęte zostały jako wytyczne w planach wyższego rzędu, stąd wiadomymi problemami przestrzennymi do uwzględnienia w opracowywanym studium będą zagadnienia:

- rekultywacji zwałowisk i zbiorników wodnych,
- odprowadzania zasolonych wód dołowych,
- przekształcania terenów przemysłowo- składowych.

Problematyka ta winna znaleźć swoje odzwierciedlenie również w obszarze decyzji pozaprzestrzennych, związanych z prognozami zmian zatrudnienia, przebudowy i rozwoju sfery usług czy też edukacji i migracji ludności, a także problematyki przebudowy sieci komunikacji lokalnej i tranzytowej.

LITERATURA:

1. W. Chmielewski, Zagadnienia górnictwa w „Programie gospodarowania przestrzenią Ziemi Rybnickiej”, w: Ochrona terenów górniczych kopalń Jastrzębskiej i Rybnickiej Spółki Węglowej, materiały konferencyjne, NOT- SITG Rybnik 1997 r., także w: (8)

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego
Gminy Świerklany

2. J. Dubiński, J. Szlązak, Ocena oddziaływań wstrząsów pochodzenia górniczego na powierzchnię w kopalniach Jastrzębskiej Spółki Węglowej, w: tamże
3. J. Galbas, P. Kucia, Projektowana eksploatacja gazu otworami wiertniczymi z powierzchni, w: Ochrona terenów górniczych kopalń Jastrzębskiej i Rybnickiej Spółki Węglowej, materiały konferencyjne, NOT- SITG Rybnik 1997 r.
4. B. Gil- Kleczeńska, W. Mika, Ochrona obiektów kubaturowych zlokalizowanych na powierzchni chronionej filarem ochronnym Miasta Jastrzębie Zdrój, w: tamże
5. Gospodarka odpadami i rekultywacja- materiały konferencyjne, NOT- SITG Rybnik, Jastrzębie 1996 r.
6. Janina Klemens, Jastrzębie Zdrój- ekologiczne aspekty w rozwoju przestrzennym obszarów przemysłowych, w: Planowanie przestrzenne w zagrożonym ekologicznie środowisku województwa katowickiego, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, zeszyt nr 28, Gliwice, 1996 r.
7. Program gospodarowania przestrzenią Ziemi Rybnickiej, Pracownia Urbanistyczna w Rybniku, 1994 r.
8. Studium Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Katowickiego, Biuletyn nr 2, Urząd Wojewódzki w Katowicach, 1996 r.
9. Stanisław Tomaszek, Planowanie przestrzenne w zagrożonym ekologicznie środowisku województwa katowickiego, w: Planowanie przestrzenne w zagrożonym ekologicznie środowisku województwa katowickiego, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, zeszyt nr 28, Gliwice, 1996 r.
10. M. Wanot, W. Kopiec, K. Brzostoj, Tworzenie Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego Obszaru Funkcjonalnego dla terenów górniczych kopalń Rybnickiej i Jastrzębskiej Spółki Węglowej, w: Ochrona terenów górniczych kopalń Jastrzębskiej i Rybnickiej Spółki Węglowej, materiały konferencyjne, NOT- SITG Rybnik 1997 r.
11. M. Wanot, M. Osiński, Wybrane skutki eksploatacji górniczej na warunki wodne terenów rolniczych, w: tamże
12. J. Zych, Przyczyny powstawania deformacji nieciągłych na terenie ROW, w: Ochrona terenów górniczych kopalń Jastrzębskiej i Rybnickiej Spółki Węglowej, materiały konferencyjne, NOT- SITG Rybnik 1997 r.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

5 STAN PRZESTRZENI ROLNICZEJ

Gleby.

Jakość i struktura użytkowania.

Gleby występujące na terenie gminy Świerklany typologicznie należą do następujących klas:

1. gleb brunatnoziemnych,
2. gleb bielicoziemnych,
3. gleb zabagnianych,
4. gleb bagiennych,
5. gleb pobagiennych,
6. gleb napływowych.

W klasie 1 znajdują się m.in. gleby brunatne wyługowane i kwaśne, najpowszechniej reprezentowane na analizowanym obszarze, głównie na terenie Jankowic Rybnickich i Świerklan Górnych. Bardzo niewielkie powierzchnie zajęte są przez żyzniejsze gleby brunatne właściwe, zlokalizowane przy północno-wschodniej granicy gminy na terenie Michałkowic. Oba podtypy wytworzone zostały na utworach piaszczystych, rzadziej żwirowych, gliniastych, ilastych i lessopodobnych, Są to gleby najliczniej reprezentowane na terenie naszego kraju i stanowią ponad połowę powierzchni wszystkich gleb uprawnych, ta sama prawidłowość występuje na analizowanym terenie.

Klasę 2 reprezentują na terenie Świerklan gleby bielicowe - bielice i pseudobielice. Są drugim pod względem zajmowanej powierzchni, po glebach brunatnych wyługowanych, typem gleb, wytworzonych w przeważającej części z utworów pyłowych, i w znacznie mniejszym stopniu z glin o różnym stopniu ziarnistości. Największe kompleksy tego typu gleb występują w Świerklanach Dolnych, w części zachodniej i południowo-wschodniej. W Świerklanach Górnych i Jankowicach Rybnickich gleby te występują na niewielkich izolowanych powierzchniach.

Na terenie Świerklan Dolnych, w otoczeniu cieką płynącego z północy ku granicy gminy, w sąsiedztwie drogi nr 932 (ul. Wodzisławska) występuje niezbyt rozległy płat

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

gleby glejowej aluwialnej. Jest to typ gleby ujęty w klasę gleb zabagnionych. Powstają one w warunkach silnego uwilgotnienia, spowodowanego wysokim poziomem wód gruntowych, słabą przepuszczalnością podłoża połączonej z oddziaływaniem długotrwałych opadów, bądź też częstymi zalewami.

Klasę gleb bagiennych reprezentują na terenie gminy gleby torfowe i mułowo-torfowe. Oba typy gleb występują w lokalnych obniżeniach terenu z wysokim poziomem wód gruntowych, w dolinach cieków wodnych oraz na dnie płytkich zbiorników wodnych. Powstają one w wyniku działania procesów muło lub torfotwórczych. Procesy torfotwórcze polegają na długotrwałym odkładaniu się i niepełnym rozkładzie szczątków roślinności bagiennej (szuwarów, turzycowisk, mszarników, roślinności olsowej i in.) w nasyconym wodą środowisku, przy ograniczonym dostępie tlenu. W pewnych przypadkach, w wyniku zmian warunków środowiska procesy torfotwórcze następują kolejno po procesach mułotwórczych, w wyniku których dochodzi do pełnej humifikacji tzn. całkowitego rozkładu materii organicznej. Efektem takiej zamiany są gleby mułowo-torfowe. Na omawianym terenie powstały one na podłożu utworzonym przez słabogliniaste piaski. Znikomo małe powierzchnie tego typu gleb odnaleźć można pod trwale zawilgoconymi łąkami, w dolinach mniejszych cieków, np. w pobliżu Lasu Podlesie, w pobliżu Lasu Blicherskiego, na południu gminy w Kucharzówce, na północy, w Jankowicach wzdłuż ulicy Podkościelnej, lub w Michałkowicach na zachód od ulicy Kozdoniów. Omawiane typy gleb są siedliskiem bardzo specyficznej flory i fauny. W dobie stałego odwadniania zabagnionych terenów, tego typu biocenozy nabierają szczególnie cennego w skali kraju charakteru.

Kolejny typ gleby występujący na terenie Świerklan to czarne ziemie zdegradowane, klasyfikowane jako grupa gleb pobagiennych. Stanowią one dalszy etap rozwoju gleb bagiennych, do którego dochodzi w odpowiednich warunkach wodno-powietrznych, pozwalających na intensywną działalność mezofauny i drobnoustrojów. Prowadzi ona do dalszej humifikacji oraz mineralizacji odwodnionych materiałów organicznych budujących większość gleb bagiennych. Od czarnych ziem właściwych, zdegradowane różnią się głównie większym zakwaszeniem oraz niższą zawartością próchnicy. Na terenie omawianej gminy mają one niewielkie znaczenie ze względu na wielkość zajmowanej powierzchni (występują gdzieś w dolinach większych cieków), mogą być one jednak siedliskiem gruntów ornych o wysokich walorach użytkowych.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Ostatnim typem gleb z klasy gleb napływowych są tzw. mady. Zlokalizowane są przede wszystkim w dolinie rzeki Szotkówki, w Świerklanach Dolnych, w południowej części gminy. Wytworzyły się tu one głównie z pyłów ilastych. Taki skład mechaniczny pozwala zaliczyć je do gatunku mad ciężkich. Pod względem przydatności rolniczej, zwykło się tego typu gleby określać jako gleby żyzne, zasobne w próchnicę i azot. W klasyfikacji bonitacyjnej plasują się wysoko. Odpowiednio zagospodarowane osiągają klasy I ÷ IIIa. W gorszych odmianach klasyfikuje się je jako kompleksy IIIb, IVa i IVb.

Część gleb uległa znacznej dewastacji. Są to tzw. nieużytki przemysłowe. Na terenie Świerklan są one zajęte przez zwałowiska i zapadliska pogórnice. Tego typu obszary zlokalizowane są przy północnej i wschodniej granicy gminy, na terenie Jankowic Rybnickich (oddziaływanie KWK „Chwałowice” i KWK „Jankowice”), a także wzdłuż granicy południowej w obrębie Świerklan Dolnych (oddziaływanie KWK „Borynia”) i wschodniej - Świerklany Górne (oddziaływanie KWK „Żory”).

Kompleksowa ocena rolniczej przestrzeni produkcyjnej.

Grunty zagospodarowane rolniczo zajmują prawie 62% całej powierzchni gminy, z czego aż 52% to grunty orne. Najliczniej reprezentowane są grunty klasy IIIb - średnio dobre i IVa - średnie. Najwięcej tej klasy gruntów znajduje się na terenie Świerklan Dolnych. Reprezentują one głównie dwa kompleksy glebowo-rolnicze: pszenno-dobry oraz pszenno-wadliwy. Te kompleksy również, mniej licznie, choć znacząco reprezentowane są na terenie Świerklan Górnych. Prócz nich znaczącą rolę odgrywają tam kompleksy żytnie - dobry i słaby. Sporadycznie na terenie Jankowic i Świerklan Dolnych występuje kompleks zbożowo-pastewny słaby. Grunty orne najniższych klas bonitacyjnych IVb, V i VI przeważają na terenie Jankowic, stanowią one 61% gruntów ornych tej części gminy. Dominują tu dwa kompleksy - żytni dobry i żytni słaby.

Użytki zielone natomiast, łąki i pastwiska trwałe, zajmują około 14% gruntów rolniczych. Na terenie gminy nie występują użytki dwu najwyższych klas bonitacyjnych. Około 14% użytków stanowią użytki klasy III, z czego 59% zlokalizowanych jest na terenie Świerklan Górnych. Najliczniej reprezentowane są użytki zielone klasy IV. Stanowią one 65% tego typu użytków rolniczych w gminie, a dominują na terenie Świerklan Dolnych. Niecałe 2% trwałych użytków zielonych to użytki najniższej, VI klasy jakości, zlokalizowane przede wszystkim w Jankowicach Rybnickich.

Prawie 1% gruntów rolnych gminy zajętych jest przez sady, usytuowane przede wszystkim w północnej części gminy, w Jankowicach.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Potencjalnie najlepsze warunki produkcji rolniczej panują na terenie Świerklan Górnych. Możliwość taką zapewnia zdecydowana przewaga użytków rolnych o najwyższej w gminie jakości (14% gruntów ornych i 38% użytków zielonych w stosunku do całkowitej powierzchni ziem zagospodarowanych rolniczo w danej części gminy). Znacznie ustępują pod tym względem Świerklanom Górnym Świerklany Dolne - 6,5% gruntów ornych klasy IIIa i 10,3% użytków zielonych klasy III. Najstabilniej gleby tych klas reprezentowane są na terenie Jankowic Rybnickich, gdzie odpowiednio grunty orne zajmują 6% tamtejszych użytków rolnych, trwałe użytki zielone zaś jedynie 2,4%.

Środowiskowe i antropogeniczne zagrożenie gleb.

Wytworzone na danym terenie typy gleb oraz wynikające z ich struktury i właściwości fizyko-chemicznych, a także aktywności biologicznej, jakość i użyteczność, stanowią o pewnym potencjale, który właściwie wykorzystany przez człowieka, może zadecydować o wysokiej wydajności głównie produkcji rolniczej. Prawidłowe wykorzystanie możliwości środowiska przyrodniczego danych nam przez naturę, dla własnych potrzeb, bez szkody dla tegoż środowiska jest podstawowym zadaniem człowieka. Niestety zazwyczaj zbyt intensywnie wykorzystujemy własną niszę ekologiczną, borykając się w efekcie z problemami, których sami jesteśmy przyczyną.

Dość niefortunne położenie gminy Świerklany w samym centrum dużego ośrodka przemysłowego jakim jest Rybnicki Okręg Węglowy, niejako a priori skazuje ten obszar na ponoszenie konsekwencji skutków znacznej industrializacji. Źródłami zanieczyszczeń gleb świerklanieckich są koksownia „Radlin” (2 km w kierunku zachodnim) i elektrownia „Rybnik”. Nie można wykluczyć również negatywnego wpływu Ostrawsko-Karwińskiego Zagłębia Węglowego. Jednakże jak wynika z opracowania pt. „Określenie stanu chemicznego zanieczyszczenia gleb jako kryterium przydatności użytków rolnych na obszarze gminy Świerklany” (Strzyszc 1996), podstawowe znaczenie w procesie zanieczyszczania gleby mają lokalne źródła tj. zlokalizowane na terenie gminy lub na jej obrzeżach zwałowiska odpadów górniczych, stanowiących podstawowe źródło pylenia, a także tzw. niska emisja wynikająca z procesu spalania węgla w gospodarstwach indywidualnych. Wyniki zawarte w zacytowanym powyżej opracowaniu dowodzą niezbicie, że środowisko glebowe analizowanego obszaru znajduje się pod wyraźnym wpływem antropopresji. Przede wszystkim istotnym elementem jest fakt znacznego zakwaszenia gleb. Udział gleb o kwaśnym odczynie (pH 4 ÷ 6) wynosi około 76%. Gleby zdecydowanie alkaliczne zajmują tylko 1% powierzchni gminy i zlokalizowane są w centralnej części Świerklan Dolnych. Taki a nie inny rozkład kwasowości gleb ma wpływ

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

na ich żyzność, czyli zasobność w pierwiastki biogenne. W środowisku kwaśnym zwiększa się tzw. ruchliwość kationów pierwiastków niezbędnych do prawidłowej wegetacji roślin (m. in. wapnia, magnezu, potasu i sodu). Efektem takiego zjawiska jest najogólniej rzecz biorąc ich wymywanie przez wodę opadową w głąb profilu glebowego, a tym samym ubożenie wierzchniej warstwy gleby w podstawowe składniki pokarmowe. Przeciwdziałanie takim procesom polega na wapnowaniu oraz nawożeniu gleb w celu podniesienia ich wartości użytkowej.

Obciążenie gleb metalami ciężkimi, takimi jak: żelazo, mangan, cynk, ołów, miedź i kadm, według wspomnianego opracowania nie stanowi ekologicznego zagrożenia dla gleb wykorzystanych rolniczo. Osobnym problemem jest jednak znaczne zakwaszenie i przekroczenie wartości dopuszczalnych w przypadku zawartości ołowiu i kadmu w glebach leśnych. Oba te zjawiska wskazują na znaczną degradację siedlisk leśnych. Potwierdza to wyraźny udział jeżyn, w runie zbiorowisk leśnych występujących na terenie gminy, ich dominacja ujemnie wpływa na równowagę biologiczną tych fitocenoz.

Przekroczenie wartości dopuszczalnych węglowodorów aromatycznych w glebach na obszarze Świerklan jest podobne jak na terenach otaczających, jednak rozkład zawartości tych substancji na analizowanym terenie wskazuje na znaczny wpływ emisji lokalnej i spalin samochodowych. Obszar najbardziej skażony wyżej wymienionymi polutantami znajduje się na wysokości wschodniej granicy Lasu Jankowice i Lasu Królewiak, wzdłuż ulicy Rybnickiej i Świerklańskiej i jako taki powinien być wyłączone z jakiegokolwiek produkcji rolniczej.

Odrębnym zagrożeniem dla gleb omawianego terenu są szkody górnicze, których efektem jest powstawanie głębokich zapadlisk, w krótkim czasie wypełniających się wodą gruntową. W skrajnych przypadkach, w miejscach o słabej przepuszczalności podłoża woda taka stagnuje prowadząc do nieodwracalnych zmian w strukturze gleb oraz prowadząc do obniżenia ich dotychczasowej przydatności w produkcji rolniczej. W innych przypadkach szkody takie prowadzą jedynie do zmiany stosunków wodnych, co w pewnych warunkach miewa korzystne znaczenie dla środowiska przyrodniczego, gdyż może prowadzić do wykształcenia nowej jakości siedlisk, a tym samym do wzbogacenia lokalnej flory i fauny oraz wzrostu różnorodności biologicznej.

Zabudowa rolnicza - zaleca się przyjęcie granicy 2,0 ha areалу gleby pozwalającej na realizację siedliska .

6 UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE ZE STANU ŚRODOWISKA KULTUROWEGO

Zarys historii ziemi rybnickiej

Najstarsze ślady osadnictwa na ziemi rybnickiej pochodzą z okresu neolitu (między innymi odkryte osady w rejonie Wielopola i Jankowic Rybnickich).

W latach 830-906 Śląsk wchodzi w skład państwa wielkomorawskiego, a w latach 921-989 - czeskiego. Około 890 okolice dzisiejszego Rybnika zamieszkiwało plemię Gołęczyców..

Ziemia rybnicka już ok. 990 była pod panowaniem Mieszka I. W wyniku rozbitcia dzielnicowego księstwo raciborskie (wraz z ziemią rybnicką) otrzymuje Mieszko Płatnogi. W rękach Piastów pozostała do 1336 roku (wymarcie Piastów Raciborskich). W roku 1039 Śląsk przeżywa najazd Brzetysława, a w 1241 najazd Tatarów. Około roku 1300 przez Śląsk przechodzi fala osadnictwa związana ze spustoszeniami kraju po najeździe tatarskim.

W 1327 Leszek, książę raciborski składa hołd lenny królowi Czech i tym samym podporządkowuje swe księstwo królowi Czech Janowi Luksemburskiemu.

Po roku 1336 ziemią rybnicką władał Mikołaj Opawski z rodu Przemyślidów. Pod rządami lennych książąt czeskich pozostała do roku 1532. W latach 1427-1434 jest terenem wojen husyckich. W latach 1474-1490 Śląsk jest pod panowaniem Macieja Korwina, króla Węgier. Po jego śmierci wraca pod panowanie czeskie.

W roku 1532, po wymarcu ostatnich Piastów z linii opolskiej, utworzone zostaje rybnickie państwo stanowe w skład którego wchodzi Rybnik i okoliczne wsie. Władcami państwa stanowego jest w początkowym okresie Habsburg Ferdynand I. Ziemia rybnicka oddawana była przez Habsburgów w czasowe posiadanie jako tzw. szyling zastawny, stąd stosunkowo szybka zmiana ich kolejnych właścicieli. Byli to: Wacław Hnedecz (1532-1538), Mikołaj Nibszyc z Baryczy (1538-1542), Jan Kornicz z Dębowca (1542-1544), Wacław Sedlnicki (1544-1575), Władysław Starszy Lobkowitz (1575-1584), Władysław Młodszy Lobkowitz (1584-1621)¹, Zdenko Wojciech Lobkowitz (1621-1632), Wacław Euzebiusz Lobkowitz (1632-1638). W 1638 sprzedaje on państwo rybnickie Augustowi Justowi von Haugwitzowi, kolejnymi właścicielami są Jan Bernhard von Praschma (od 1639 roku) Joachim Friedrich von Minkwitz oraz Ferdynand Leopold Oppersdorff (1670-1679) i Jan Bernard Oppersdorf (1679-1682). Do roku 1788 właścicielami są hrabiowie Węgierscy: Julianna Konstancja Węgierska (1682-1695), Karol Gabriel Węgierski (1695-1735), Franciszek Karol Węgierski (1735-1747), Emanuel Węgierski (1747-1768), Józef Węgierski (1768-1780), Antoni Węgierski (1780-1788).

¹ W roku 1607 uzyskał on dziedziczne posiadanie państwa rybnickiego i pełnię praw.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

W latach 1618-1648 ziemie pustoszy wojna trzydziestoletnia. W roku 1642 na Śląsk najeżdża armia pod wodzą generała Torstenson. W 1683, według legendy, w okolicach Świerklan stacjonowały wojska Jana III Sobieskiego idące z Krakowa do Wiednia.

W roku 1740, w wyniku wojen śląskich, ziemie zajmuje król pruski Fryderyk. W 1788 roku państwo rybnickie hrabiowie Węgierscy sprzedają Fryderykowi Wilhelmowi II. W skład państwa weszły: Rybnik, Smolna, Orzepowice, Radoszowy, Jejkowice, Michałkowice, Rydułtowy, Szczekowice, Książenice, Biertułtowy, Niedobczyce, Boguszowice, Przegędza, Ochojec, Wielopole, Golejów, Gotartowice, Kłokocin, Rój, Rowień, Świerklany Górne i Jankowice. Państwo to wówczas liczyło 432 chłopów.

W latach 1742-1786 na tereny ziemi rybnicko-wodzisławskiej sprowadzono sporą liczbę kolonistów niemieckich (tzw. kolonizacja fryderycjańska). Wtedy to powstały między innymi osady: Kucharzówka, Marusze, Obszary, Podbucze, Rzędówka, Skrzeńsko.

W latach 1807-1808 na terenie ziemi rybnickiej stacjonują wojska napoleońskie. W 1847 przez Śląsk przeszła klęska głodu i epidemia tyfusu, co spowodowało znaczne obniżenie się liczby mieszkańców (na ziemi rybnickiej zmarło ok. 66 tysięcy ludzi).

W drugiej połowie XIX wieku i na początku XX wieku następuje szybki rozwój przemysłu. W latach 1913-1915 powstaje kopalnia Jankowice (eksploatowana od 1916 roku), w 1903 rozpoczęto budowę kopalni Chwałowice na gruntach należących do Gwidona Henckel von Donnersmarcka.

Po zakończeniu I wojny światowej, 11 listopada 1918 roku Polska odzyskuje niepodległość. W wyniku podziału Śląska, po trzech powstaniach śląskich, ziemia rybnicka pozostaje w granicach Polski. Utworzone zostaje województwo śląskie.

1 września 1939 roku okolice Rybnika zajmuje V dywizja pancerna należąca do zgrupowania generała Lista. 19 stycznia 1945 ma miejsce przemarsz więźniów oświęcimskich między innymi przez Świerklany. Ziemia rybnicka zostaje wyzwolona w marcu 1945 roku.

W tym samym roku powstaje gmina Jankowice obejmująca Świerklany Dolne i Górne, Jankowice i Skrzeczkowice).

W roku 1950 utworzone zostaje województwo katowickie. W roku 1954 z części powiatu rybnickiego wyodrębnia się powiat wodzisławski. Powstaje gromada Świerklany obejmująca Świerklany Dolne i Górne. Gmina Świerklany powstała w 1973 roku. W wyniku reformy administracyjnej w 1975 roku zlikwidowane zostają powiaty, w tym samym roku gmina Świerklany uzyskuje dzisiejszy kształt. Od 1 stycznia 1999 roku gmina Świerklany wchodzi w skład województwa śląskiego.

5.2 Rys historyczny poszczególnych jednostek osadniczych Jankowice

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie obecnych Jankowic datowane są na epokę neolitu.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Pierwsze pisemne wzmianki o Jankowicach Rybnickich (Janikowicz) pochodzą z roku 1258. Wieś wymieniona jest przy okazji fundacji klasztoru Cystersów w Rudach Raciborskich². Przypuszczalny czas powstania osady to zatem XII wiek. Norbert Niestolik w swoich pracach³ za początek istnienia wsi przyjmuje rok 1223. W dokumencie biskupa krakowskiego Wawrzyńca dotyczącego zatwierdzenia dziesięcin na rzecz kościoła św. Zbawiciela i klasztoru Norbertanek z 25 maja 1223r. wymienieni są właściciele poszczególnych wsi - między innymi Johannes, być może właściciel Jankowic. Wśród osad powstałych na prawie polskim, Jankowice wyróżniają się wielkością - zaliczały się one do wsi dużych, płacących więcej niż 2 grzywny dziesięciny⁴.

Nazwa wsi pochodzi od imienia Janik (zgodnie z legendą Jankowice i Michałkowice - obecnie wchodzące w skład Jankowic, miały być założone przez rycerzy Bolesława Chrobrego - Janka i Michała). Kolejne nazwy spotykane w materiałach źródłowych to: Janicowiz (1264), Janicowicz (1392), z Janikowicz (1472), Jonkowitz (1784), Jankowitz (1845). W roku 1920 nazwa wsi brzmiała Könlich Jankowitz (Jankowice Królewskie).

Herb wsi znany jest od XIX wieku, przedstawia on rybaka ubranego na białą stojącego na czarnej ziemi trzymającego złotą wędkę i złotą rybę. Obecnie herb wsi jest zmieniony (uchwała Rady Gminy z 30 maja 1995r.) - na dwóch pionowych polach przedstawiony jest świerk i dąb.

Do roku 1531 właścicielem Jankowic był Marcin Jankowski. Po sprzedaży majątku właścicielem został szlachcic Mikołaj Kaszka, następnie jego syn Leonhard Kaszka. W roku 1577 Leonhard przekazał dobra Jankowickie swojej córce i jej mężowi Kasprowi von Schick. Droga kupna nabyła je następnie rodzina Lobkowitzów.

W roku 1659 na folwarku w Jankowicach było 30 krów dojnych oraz 414 owiec.

W 1821rząd królewski wydzierżawił dobra Jankowickie i Bijasowickie Ludwikowi Mehlis. Od 1931 Jankowice były w posiadaniu Wilhelma de Huth.

W roku 1845 właścicielem Jankowic był C. F. Sieg (dobra te zakupił w 1842 roku od Ad. Horzelly). W tym czasie Jankowice liczyły 80 domów, 2 folwarki, 477 mieszkańców (w tym 5 ewangelików oraz 2 Żydów), 1 młyn i 1 leśnictwo. W 1865 roku w Jankowicach mieszkało 30 chłopów kmieci, 17 zagrodników, 15 chałupników. W 1858 roku w Jankowicach (razem z Michałkowicami) było 488 mieszkańców (wszyscy katolicy), 83 domy mieszkalne, 1 zabudowanie przemysłowe, 58 zabudowań gospodarczych.

Pod koniec wieku XIX oraz na początku XX część gruntów w Jankowicach, Boguszowicach, Michałkowicach wykupił książę Donnersmarck w celu wybudowania kopalni (kopalnia Chwałowice).

W roku 1910 Jankowice liczyły 1320 mieszkańców, w roku 1920 - 1155. W Michałkowicach - 429.

W latach 30-tych XX wieku we wsi istniał dwór, którego właścicielem była Otta Wolff. Rodzina Wolff wyjechała z Polski po II wojnie światowej, wtedy we dworze założono Szkołę Gospodarstwa Rolniczą - Żeńską sióstr Urszulanek z Rybnika (1946-1949), a następnie prewentorium dla sierot i pólsierot.

² I. Panic *Historia osadnictwa...*

³ N.Niestolik *Zabytki Jankowic na tle dziejów wsi, Jankowice krajobrazy i ludzie.*

⁴ I. Panic *Historia osadnictwa...*

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

W roku 1945 utworzono gminę Jankowice obejmującą wsie Jankowice, Świerklany Górne i Dolne oraz Skrzeczkowice. W roku 1973 utworzono gminę Świerklany w skład której weszły Jankowice oraz Świerklany Dolne i Górne).

Kościół w Jankowicach wybudowano ok. 1670 roku⁵ z inicjatywy hrabiego Ferdynanda Leopolda Oppersdorfa - na miejscu wcześniejszej drewnianej kapliczki z 1631 r. Protokół wizytacyjny z roku 1679 wspomina o drewnianym kościele w Jankowicach, należącym do parafii w Radziejowie. Wzmianki o kościele znajdują się również w protokołach wizytacyjnych z 1652 oraz 1688 roku.

Lokalizacja kościoła w Jankowicach, a wcześniej kapliczki, związana jest z miejscową legendą o zamordowanym w czasie wojen husyckich księdzu Walentym (1433r.). Ksiądz zamordowany został, kiedy szedł z postugą kapłańską do chorej. Przed śmiercią zdażył ukryć Najświętszy Sakrament w dziupli dębu. Pień tego dębu do dnia dzisiejszego znajduje się pod ołtarzem kościoła. W miejscu pochówku księdza trysnęło źródło zwane Studzienką.

W roku 1895 w Studziencie wybudowano kaplicę ku czci Matki Boskiej i Grotę. W latach 1932-1935 do kaplicy dobudowano dwie mniejsze kaplice, przebudowano grotę oraz dobudowano dwie mniejsze groty - Św. Barbary oraz tzw. Grotę Bezdomnych. Parafię w Jankowicach ustanowiono 25 stycznia 1897 roku, dekretem kardynała Georga Koppa we Wrocławiu. W skład parafii wchodziły Jankowice Królewskie wraz z kolonią Michałkowice i Chwałowice. Parafii przydzielono kościół filialny w Popielowie.

W roku 1896 wybudowano budynek parafii, a w 1897 - budynek gospodarczy przy plebanii przeznaczony później na salki katechetyczne.

Szkoła w Jankowicach istnieje od 1804 roku.

Świerklany

Świerklany powstały w wyniku akcji kolonizacyjnej przeprowadzonej na ziemiach śląskich na początku XIV wieku. Pierwsze wzmianki pochodzą z Księgi uposażeń biskupów wrocławskich (*Liber fundationis episcopatus Vratislaviensis*) z ok. 1300 roku, gdzie wśród 49 nowozałożonych wymieniona jest również wieś „Swrklant”⁶. Świerklany założone zostały na prawie niemieckim, w ich skład wchodziły 24 gospodarstwa 1-łanowe. Pierwotnie liczba ludności liczyła w przybliżeniu 100 osób. Według kroniki parafialnej najstarsze zabudowania zlokalizowane były w przysiółkach Kościelec, Kekecina oraz Sześć Chałup, a także wzdłuż obecnych ulic Parytecnej i Wiejskiej⁷.

Nazwa wsi Swrklant (ok. 1300), von Swierklan oznacza ludzi pochodzących ze świerkla lub mieszkających w świerklach (wyraz gwarowy świerkla oznaczał świerk). Jest to nazwa zaliczana do najstarszych typów nazewnictwa, związana z warunkami przyrodniczymi panującymi w miejscu osadnictwa.

⁵ wg N. Niestolika *Zabytki Jankowic...* - w źródłach spotyka się również daty 1631 oraz 1675.

⁶ I.Panic *Historia osadnictwa...*

⁷ ks. Krzysztof Zimończyk *Świerklany. Charakterystyka miejscowości...*

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Około roku 1500 ze wsi wyodrębniły się Świerklany Górne, a w wieku XVII - Świerklany Średnie, obecnie noszące nazwę Świerklan Dolnych. Kolejne nazwy wsi: Schwirklan Ober (Świerklany Górne) oraz Schwirklan Nieder (Świerklany Dolne) - 1871 r.

Herbem Świerklan Dolnych było przedstawienie skaczącego w lewo, nieosiodłanego konia (koń złoty, tło niebieskie). Ten sam znak widoczny jest na zachowanych pieczęciach gminnych (m.in. z na dokumencie z 1835 roku). Świerklany Górne używały osobnego herbu przedstawiającego ogrodnika z łopatą w ręku, stojącego przed domem (ogrodnik ubrany na czarno, ze złotą łopatą, ziemia czarna, tło niebieskie, dom biały ze złotym dachem). Osobny herb posiadała też Kucharzówka. Przedstawiał on skrzyżowane cep i kosę na tle świerka. Od 1995 roku gmina posiada nowy herb przedstawiający pół dębu i pół świerka.

Od roku 1526 Świerklany wchodziły w skład monarchii habsburskiej. W Roku 1540 ich właścicielem był Zygmunt Wyskota von Wodnik, a od roku 1639 - Jan Bernard von Prażma (Praschma), następnie rodzina Oppersdorf. 5 stycznia 1682 roku Jan Bernhard hrabia Oppersdorf sprzedał państwo rybnickie (w skład którego wchodziły Świerklany Górne) Juliannie Konstancji, wdowie hr. Węgierskiej⁸. W roku 1740 ziemia rybnicka zajęta została przez króla pruskiego Fryderyka II. W wyniku przeprowadzonej w latach 1742-1786 akcji kolonizacyjnej (tzw. kolonizacja fryderycjańska) założona została w roku 1770 osada Altstein (później Kucharzówka - wchodząca w skład Świerklan).

Znaczny rozwój wsi (Świerklany Dolne) nastąpił po parcelacji gruntów dworskich w 1893 roku, wtedy to poszczególni właściciele zaczęli stawiać na swych działkach domy. Tym samym zabudowa wsi nabrała rozproszonego charakteru.

W 1742 Śląsk włączony został do Państwa Pruskiego. W skład Świerklan Górnych w tym czasie wchodziły 2 folwarki dominalne, 7 gospodarstw kmiecyh oraz 17 zagrodniczych. Właścicielem Świerklan Górnych był hrabia Węgierski. Świerklany Dolne stanowiły własność Ziemięckiego, w ich skład wchodziły 2 folwarki dominalne, 8 gospodarstw kmiecyh oraz 53 zagrodnicze. Pod koniec XVIII wieku w Świerklanach Dolnych powstał dwór, dobra dworskie obejmowały wówczas 1200 morgów pola, 352 morgi łąk, 740 morg lasów. W roku 1783 Świerklany zamieszkiwały 843 osoby, w roku 1861 - 801 (spadek nastąpił na skutek epidemii tyfusu, która w połowie XIX wieku objęła obszar Śląska).

Kolejnymi właścicielami dworu byli Freiherr von Schneider, von Vater, von Leków, von König oraz Mendel Olszowski. W połowie XIX wieku dwór na skutek zadłużeń właściciela przeszedł na skarb Państwa Pruskiego i został rozparcelowany (rok 1893). Właścicielami majątków w Świerklanach Górnych byli wówczas Schmuhl, Jaworski, Richter i Cebula. Budynek dworski zakupił kupiec Ignacy Maciończyk i założył w nim szkołę, która funkcjonowała do 1927 roku.

W roku 1788 nastąpił wykup ziem rybnickiego państwa stanowego przez władze pruskie. W 1818 utworzono powiat rybnicki z siedzibą w Rybniku.

⁸ F. Idzikowski *Dzieje miasta Rybnika...*

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

W roku 1858 Świerklany Górne liczyły 51 domów mieszkalnych, 29 zabudowań gospodarczych, 342 mieszkańców w tym 332 katolików oraz 10 ewangelików.

W końcu XIX wieku Świerklany posiadały kościół, szkołę, 4 karczmy, 2 młyny, kuźnię i sklep.

W roku 1920 Świerklany Dolne liczyły 862 mieszkańców, Świerklany Górne - 512⁹.

W roku 1945 utworzono gminę Jankowice obejmującą wsie Jankowice, Świerklany Górne i Dolne oraz Skrzeczkwice. W roku 1973 utworzono gminę Świerklany w skład której weszły Jankowice oraz Świerklany Dolne i Górne.

Pierwsze wzmianki o istnieniu we wsi drewnianego kościoła pochodzą z 1652 roku (protokół wizytacyjny). Był to kościół filialny parafii w Połomii¹⁰. Według opisu posiadał on dzwonnice z dwoma dzwonami, a w środku dwa ołtarze. Protokół z roku 1679 wspomina o drewnianym kościele z trzema ołtarzami, ubogim pod względem ozdób. Cementarz według opisu był dobrze ogrodzony, lecz zaniedbany. W kolejnym zachowanym protokole, z wizytacji przeprowadzonej w latach 1687-88, opis kościoła jest bardziej szczegółowy - wspomniana jest między innymi posadzka wykonana w nawie z desek, w tylnej części kościoła z cegły, drewniany konfesjonał, prosta ambona, dwa ołtarze stałe i jeden przenośny i drewniane baptysterium pośrodku kościoła. Oprócz dzwonnicy opisana jest również drewniana kostnica i budynek parafialny.¹¹

W roku 1723 wybudowano w miejscu istniejącego nowy kościół drewniany. W roku 1842 został on poszerzony na 230 miejsc siedzących, podmurowany oraz wybudowana została nowa murowana zakrystia. W roku 1877 podczas remontu dachu wieży znaleziono tabliczkę miedzianą z napisem: W 1673 roku za panowania Najjaśniejszego cesarza Leopolda I, za papieża Klemensa X, ku czci i chwale Przenajświętszej Trójcy, Najświętszej Maryi Panny i na cześć Wszystkich Świętych, ja Jan Bernard hrabia Prażma, wolny baron na Bełkowie, patron tego kościoła, krzyż ten wraz z banią dałem sporządzić. W wyniku pożaru 23 listopada 1928 kościół drewniany spłonął. Budowę nowego kościoła według projektu Jana Affy w Raciborzu ukończono w roku 1930 (wyposażenie trwało do roku 1935). W roku 1931 zakupiono trzy dzwony (pod wezwaniem św. Anny, św. Jana i św. Floriana (poprzednie dzwony zostały zniszczone podczas pożaru w 1928 roku). W 1943 dzwon św. Anny i św. Jana zostały zarekwirowane przez Niemców. Obecne dzwony św. Anny i św. Józefa zostały poświęcone w 1966 roku.

1 sierpnia 1929 roku ustanowiono w Świerklanach odrębną parafię, obejmującą Świerklany Dolne, Górne oraz Kucharzówkę. Na potrzeby parafii zakupiono od pana Konsek w roku 1928 dom przy kościele, w roku 1936 wybudowano nową plebanię.

W końcu XIX wieku na terenie Świerklan istniały następujące majątki dworskie: dwór rodziny Hermann, dwór Jaworskiego (Zdralkowej), dwór Kundlauera, dwór Frankenberga (Cebuli), dwór Juliusza Richtera. Majątek w Świerklanach Dolnych nosił nazwę „Baronowca”.

⁹ N. Niestolik *Zabytki Jankowic...*

¹⁰ wg L. Musioła *Parafia Połomia. Monografia historyczna*. Kościół w Świerklanach początkowo był parafialnym (wiek XV) i posiadał własnego proboszcza; kościołem filialnym miał się stać po okresie reformacji.

¹¹ Jungnitz. *Visitationsberichte der Diözese Breslau. Archidiakonat Oppeln, Breslau 1904* w ks. K. Zimończyk *Dzieje Świerklan w wypisach*.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

W roku 1812 w Świerklanach Dolnych założona została szkoła. Początkowo mieściła się ona w budynku drewnianym, od roku 1857 w murowanym, w 1928 roku wybudowano nową szkołę, zniszczoną podczas działań wojennych.

W Świerklanach Górnych szkołę założono w dworku Jaworskiego. Dworek odkupiła wdowa po żandarmie pruskim - Maria Zdralek, połowę budynku wynajęła władzom pruskim na szkołę (1906r.), nową szkołę wybudowano w roku 1914.

Poczta do roku 1909 mieściła się w budynku gospody Józefa Nogłego, a następnie w domu Zdralkowej (do 1921 roku). Po III Powstaniu Śląskim poczta kilkakrotnie zmieniała siedzibę, mieszcząc się w domach poszczególnych kierowników urzędu.

Pierwszy zakład przemysłowy na terenie Świerklan to huta szkła działająca do pierwszej połowy XIX wieku w dzielnicy Świerklan zwanej Szklarnią. W 1830 roku na terenie Świerklan działała potażownia, 3 młyny wodne oraz tartak.

KALENDARIUM:

- 1039 - najazd Brzetysława
- 1241 - najazdy Tatarów
- 1258 - pierwsze wzmianki o wsi Jankowice
- ok. 1300 - pierwsze wzmianki o wsi Świerklany (Swrklant)
- 1430 - w źródłach pojawia się nazwa Świerklany Górne
- 1433 - według legendy - śmierć księdza Walentego w czasie wojen husyckich
- 1532 - powstanie tzw. Rybnickiego Państwa Stanowego
- 1618-48 - wojna trzydziestoletnia
- 1631 - w Jankowicach istnieje drewniana kaplica
- 1652 - pierwsze wzmianki o istnieniu w Świerklanach kościoła
- 1659 - folwark w Jankowicach liczy 30 krów i 414 owiec
- 1670 (?) - budowa kościoła w Jankowicach
- 1682 - Świerklany Górne wchodzi w skład państwa rybnickiego
- 1683 - według legendy w Świerklanach stacjonują wojska Jana III Sobieskiego
- 1723 - budowa kościoła drewnianego w Świerklanach
- 1788 - rybnickie państwo stanowe przechodzi na własność skarbu pruskiego
- 1770 - w ramach kolonizacji fryderycjańskiej założona zostaje Kucharzówka
- 1742 - istnieje wyraźny podział na Świerklany Dolne i Górne
- 1748 - powstaje powiat raciborski
- 1783 - Świerklany zamieszkuje 843 osoby
- ok. 1800 - w Świerklanach Dolnych powstaje dwór tzw. Baronowiec
- 1804 - budowa szkoły w Jankowicach
- 1807-08 - na ziemi rybnickiej stacjonują wojska napoleońskie
- 1812 - w Świerklanach Dolnych zaczyna funkcjonować szkoła
- 1818 - powstaje powiat rybnicki
- 1842 - rozbudowa kościoła drewnianego w Świerklanach
- 1845 - Jankowice liczą 477 mieszkańców

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

1847 - klęska głodu, epidemia tyfusu

1857 - budowa w Świerklanach Dolnych szkoły murowanej

1861 - Świerklany zamieszkuje 801 osób

1893 - parcelacja ziem należących do dworu w Świerklanach Dolnych

1895 - budowa kaplicy w Studziencie (Jankowice)

25.01.1897 - ustanowienie parafii w Jankowicach

1900 - powstanie w Świerklanach Ochotniczej Straży Pożarnej

1903 - budowa kopalni w Chwałowicach

1909 - w Świerklanach istnieje poczta

1910 - Jankowice liczą 1320 mieszkańców

1913-15 - budowa kopalni Jankowice

1914 - budowa nowej szkoły w Świerklanach Górnych

1921 - budowa remizy strażackiej w Świerklanach

1922 - utworzenie województwa śląskiego

1926-28 - budowa nowej szkoły w Świerklanach Dolnych

1928 - spaleni ulega kościół drewniany w Świerklanach

1929-30 - budowa nowego kościoła w Świerklanach

1.08.1929 - ustanowienie parafii w Świerklanach

1.09.1939 - zajęcie okolic Rybnika przez V dywizję pancerną gen. Lista

19.01.1945 - przemarsz więźniów oświęcimskich przez Świerklany

24.03.1945 - wyzwolenie Świerklan

1945 - utworzenie gminy Jankowice

1954 - powstanie gromady Świerklany

1957 - powstaje Rybnicki Okręg Węglowy

1973 - powstaje gmina Świerklany

CHARAKTERYSTYKA UKŁADU OSADNICZEGO GMINY

Strukturę osadniczą gminy tworzą historycznie i administracyjnie trzy wsie: Jankowice Rybnickie, Świerklany Dolne i Świerklany Górne. Stanowią one duże, liczące po około 3,5 tys. mieszkańców, zurbanizowane wsie o charakterze podmiejskim (Jankowice - 3,8 tys. mieszkańców, Świerklany Górne - 3,4 tys., Świerklany Dolne - 3,2 tys.), cechujące się złożoną strukturą wewnętrzną.

W obrębie każdej z nich wydzielić można szereg jednostek osadniczych, wyróżniających się nazwą bądź odrębnością przestrzenną. Silnie rozbudowaną strukturę posiadają zwłaszcza Jankowice Rybnickie oraz Świerklany Dolne.

Zabudowę wsi stanowi w głównej mierze budownictwo jednorodzinne z pozostałościami zabudowy typu zagrodowego; urbanizacja miejscowości spowodowała powstanie w ich obrębie szeregu obiektów przemysłowych, głównie szybów pomocniczych, baz i składów okolicznych kopalń węgla kamiennego z bocznicami kolejowymi (charakterystyczne dla gminy jest usytuowanie na jej obrzeżach, w bezpośrednim sąsiedztwie granic gminy głównych zakładów wydobywczych kopalni

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Jankowice i Borynia oraz w nieco większej odległości kopalni Chwałowice) oraz obiektów Zakładu Gazowniczego ROW w Świerklanach Dolnych.

Generalnie rzecz ujmując, strukturę osadniczą gminy tworzą dwa duże zespoły zabudowy: Jankowice w części północnej oraz zespół zabudowy Świerklan Górnych i Dolnych w części południowej, łączące się z sobą wzdłuż drogi Rybnik-Świerklany, rozdzielone równoleżnikowym pasmem lasów ciągnących się na pograniczu Świerklan, Jankowic i Markłowic, stanowiących charakterystyczny element struktury przestrzennej gminy.

Historycznie rzecz ujmując, Jankowice składają się z Królewskich Jankowic, Kolonii Michałkowice oraz przysiółków Moczydło, Podkościele i Podlesie. Silne procesy urbanizacyjne zatępiły genetyczną, historyczną formę zabudowy wsi. Dla Jankowic okres rozwoju osadnictwa wywołany pojawieniem się górnictwa węgla kamiennego rozpoczął się na początku wieku wraz z budową pobliskich kopalń: Chwałowice i Jankowice. Do czasu urbanizacji, Jankowice stanowiły niewielką wieś ukształtowaną w postaci zabudowy łańcuchowej na zboczach doliny cieku stanowiącego dopływ Potoku Chwałowickiego z folwarkiem w południowo-zachodniej części wsi i kościołem położonym około 700 m na północny - zachód od jej zabudowań. Zabudowę Michałkowic, Podlesia, Moczydła i Podkościela stanowiły rozproszone siedliska. Intensywny proces urbanizacji spowodował silne przekształcenie pierwotnego układu osadniczego wsi: historyczne siedlisko wsi w rejonie folwarku zdominowane zostało przez nowe liniowe i częściowo kwartałowe układy zabudowy rozwinięte wzdłuż głównych dróg.

Rozwój szkód górniczych powoduje, że układ osadniczy Jankowic cechuje się znaczną labilnością: obserwuje się obecnie całkowity zanik zabudowy w północnej części wsi na pograniczu z Chwałowicami, spodziewać się należy, że wyniku intensyfikacji deformacji terenu podobne zjawiska obserwować będzie się w środkowej części wsi w rejonie ulicy Kościelnej. Powoduje to zjawisko koncentracji zabudowy w rejonach mniej narażonych na szkody górnicze, a więc głównie wzdłuż drogi Rybnik-Świerklany na południe od jej skrzyżowania z drogą Boguszowice-Radlin (najbardziej jaskrawym przykładem „wędrowania” zabudowy wsi jest zmieniająca się już po raz wtóry lokalizacja szkoły podstawowej).

Podobny proces urbanizacji wsi w postaci rozwoju liniowych układów zabudowy wystąpił w rejonie Świerklan. Pierwotnie Świerklany Górne i Dolne stanowiły przykład słabo wykształconych wsi łańcuchowych, usytuowanych w rejonie wachlarzowato rozłożonych dolin i wąwozów źródłiskowych odcinków Szotkówki, łączących się w główną dolinę na pograniczu Świerklan Górnych i Dolnych.

W Świerklanach Dolnych na uwagę zasługują pozostałości dwóch kolonii fryderycjańskich - Kucharzówka (Altenstain) i Sześć Chałup (Nowa Wieś). Na pograniczu Świerklan Górnych i Dolnych zachował się ponadto folwark Brzezina (rejon Brychówki).

Charakterystyka poszczególnych jednostek osadniczych

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego
Gminy Świerklany
Jankowice Rybnickie

Jankowice Rybnickie położone są w północnej części gminy w odległości ok. 7km na południe od Rybnika. Obejmują mocno pofałdowany teren z długimi obniżeniami dolinnymi z kulminacyjnym punktem wzgórza kościoła. Główny układ komunikacyjny Jankowic tworzy historycznie ukształtowana sieć drożna: są to równoleżnikowo biegnące ulice Pawła Wowry/Nowa i Kościelna oraz przecinające je ulica Rybnicka i Świerklańska.

Jankowice stanowią przykład wielodrożnego układu wywodzącego się genetycznie z osadnictwa łańcuchowego, typowego dla obszarów o urozmaiconej rzeźbie terenu, obecnie jednak znacznie przeobrażonego. Dla układów łańcuchowych charakterystyczne jest znaczne rozrzedzenie zabudowy, pierwotnie lokalizowanej w dwóch szeregach zabudowy wzdłuż osi siedliska - drogi, od której odchodzą drogi łańcuchowe, będące zarazem granicami własności pól. Obecnie drogi łańcuchowe są w zaniku, dały początek nowym pasmom zabudowy. Obok głównego trzonu osadniczego wsi występuje szereg rozproszonych siedlisk Michałkowic, Podlesia, Moczydła i Podkościela. Zabudowa zagrodowa ustąpiła współczesnym budynkom jednorodzinnych.

Na kształt wsi istotne znaczenie miała lokalizacja dawnego folwarku oraz dworu (rodziny Wolfów) położonego w obniżeniu terenu w centrum, pomiędzy głównymi ciągami komunikacyjnymi. Do dworu przynależały ziemie o obszarze 94.ha, z czego 90 ha stanowiły pola uprawne 1,5 ha łąki, 3 ha - park i ogród. Obecnie zachowany jest jedynie układ dróg związany z folwarkiem, rozplanowanie zabudowań gospodarczych oraz ukształtowanie zieleni w formie alei. Historyczne siedlisko wsi w rejonie folwarku zdominowane zostało przez nowe liniowe i częściowo kwartałowe układy zabudowy rozwinięte wzdłuż głównych dróg.

Na zachód od centrum wsi związanego z dworem, w rejonie skrzyżowania ulicy Kościelnej, Podkościelnej i Rybnickiej na lekkim wyniesieniu zlokalizowany jest budynek drewnianego kościoła parafialnego p.w. Bożego Ciała .

Kościół p.w. Bożego Ciała zbudowany został ok. 1674 roku w miejscu dawnej kaplicy. Powstanie jego wiąże się z podaniem ludowym o ks. Walentym i husytach, opisanym w protokole wizytacyjnym w 1719 roku.- W 1433 roku w czasie wojen husyckich ginie tutaj podążający do chorego ksiądz z Rybnika o imieniu Walenty. Pochwycony przez złoczyńców przed śmiercią kryje w dziupli dębu Przenajświętszy Sakrament. Światłość, która zaczęła się pojawiać nad miejscem ukrycia hostii, spowodowała odnalezienie jej i dała początek kultowi Bożego Ciała. W miejscu odnalezienia hostii powstał najpierw krzyż, a następnie drewniana kaplica. Kaplica wybudowana została w 1631 roku przez Wacława Lobkowitza, ówczesnego właściciela państwa rybnickiego, a po jej zniszczeniu w czasie wojny trzydziestoletniej (1618-1648) wybudowany został na jej miejscu kościół. Kościół zbudowany został z fundacji hrabiego Ferdynanda Leopolda Oppersdorfa, właściciela miasta Rybnika i klucza rybnickiego w latach 1668-1677. Budowniczym kościoła był cieśla Wojciech.

W 1675 roku zostaje założone przez fundatora przy kościele Bractwo Najświętszego Sakramentu. Jankowice stają się samodzielną parafią 25 stycznia 1897 roku.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Kościół orientowany, dookoła rozciąga się niewielki cmentarz przykościelny ze starodrzewiem. Cały teren kościoła otoczony jest drewnianym sztachetowym ogrodzeniem na ceglanej podmurówce z murowanymi słupkami. Na cmentarzu od strony wschodniej i południowej zachowane nagrobki, z których niektóre posiadają kute ogrodzenia. Od strony północno-wschodniej kamienna kolumna z rzeźbą Matki Boskiej z Dzieciątkiem z pierwszej połowy XIX wieku. Od strony południowo-wschodniej trzy wieże dzwonnice współcześnie wykonane oraz pomnik Męki Pańskiej z 1885 roku, z późniejszym drewnianym krzyżem, rzeźba Chrystus i Ecce Homo pochodząca z okresu międzywojennego.

Na wschód od kościoła po przeciwnej stronie drogi znajduje się murowany budynek plebani pochodzący z 1896 roku.

Kościół drewniany, konstrukcji zrębowej, na niskiej podmurówce z kamienia łamanego. Założony na planie krzyża greckiego, jednonawowy, z kwadratowym prezbiterium zamkniętym poligonalnie. Do prezbiterium od północy przylega prostokątna zakrystia ze schodami na lożę, mieszcząca się nad zakrystią. Przy północnej stronie nawy dobudówka mieszcząca klatkę schodową prowadzącą na chór muzyczny. Przy południowej ścianie niewielki składzik. Kościół otoczony sobotami wspartymi na słupach. Nawa oraz prezbiterium nakryte wysokimi dwuspadowymi dachami, dach nawy nieco wyższy od dachu prezbiterium. W szczycie sześcioboczna wieżyczka na sygnaturkę z latarnią zwieńczoną piramidalnym daszkiem.

Z legendą o księdzu Walentym a także dziejami kościoła wiąże się powstanie sanktuarium Matki Bożej w Studzieniec. Sanktuarium położone jest na południe od Jankowic. Obecnie jest to obszar poza terenem zarówno wsi Jankowice jak i gminy Świerklany - na terenie gminy Marklowice, jednakże jego powstanie jest nierozdzielnie związane z historią Jankowic. Sanktuarium zajmuje niewielki pagórkowaty teren pośród bukowo-grabowego lasu. Jak mówi legenda, w miejscu śmierci księdza Walentego nie odnaleziono zwłok księdza, a po czasie wyłynęło źródło, którego woda zastąpiła w okolicy jako cudowna, niosąca uzdrowienie w chorobach. Z czasem miejsce nazwano Studzienką. W 1895 roku zostaje zbudowana pierwsza kaplica (neogotycka) przez proboszcza Parafii Matki Bolesnej w Rybniku - ks. Edwarda Bolika, w podzięce za przywrócone zdrowie. Studzienka staje się miejscem pielgrzymek okolicznej ludności. Dalsze prace prowadzone były w latach 1932-35. Powiększona zostaje dotychczasowa kaplica o dobudowę dwóch bocznych kaplic. W lewej części umieszczono figurę ks. Walentego, część prawą poświęcono Matce Boskiej Zaśniętej z jej figurą w otoczeniu aniołów. Od frontu kolumnowy portyk. Na tarasie ołtarz z figurą Matki Boskiej Wniebowziętej. Przed kaplicą w ścianie czołowej w środkowej części znajduje się miejsce czerpania wody. Zbudowana została grota z ołtarzem, z wkomponowaną w górze 3-metrową figurą Matki Boskiej, wzorowaną na figurze Matki Boskiej z Lourdes. Przed ołtarzem znajduje się kamienna tablica z napisem „Na większą cześć Najświętszej Marii Pannie ku pocieszeniu wiernych zbudowali parafianie z ks. Miczką i z drobnych składek okolicy w roku 1933”. Architekturę Studzienki dopełniają jeszcze Grota Świętej Barbary, tzw. Grota Bezrobotnych oraz stacje drogi

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

krzyżowej. Pierwsze stacje postawione w 1933 roku-wykonane przez artystę Adamka z Mikulczyc, obecne pochodzącą z 1974 roku fundacji ks. Herberta Jeziorskiego. W 1935 roku 10.czerwca odbyło się poświęcenie obiektów religijnych.

Świerklany Górne

Świerklany Górne położone są w centralnej części Gminy Świerklany, w niewielkiej odległości (w kierunku południowo - wschodnim) od Rybnika. Od północy graniczą z Rybnikiem, od północnego-zachodu i zachodu (oddzielone torami kolejowymi) znajdują się Jankowice Rybnickie, od północnego-wschodu - Żory, od południa sąsiadują ze Świerklanami Dolnymi. Teren mocno pofałdowany (m.in. wzgórze i zbocza doliny Szotkówki). Główny układ komunikacyjny Świerklan Górnych tworzy historycznie ukształtowana sieć drożna: są to główna ulica miejscowości - (przy której rozwijała się zabudowa w formie tzw. łańcuchówki) - ul. Kościelna, przebiegająca z kierunku północno-wschodniego (Żory) w kierunku południowo-zachodnim (Wodzisław). Ul. Kościelna stanowi prosty odcinek zakończony z obu stron rozwidleniami; na północno-wschodnim końcu - rozwidlenie w kierunku Żor i Rybnika (odbicie w kierunku północno-zachodnim) oraz rozwidlenie na zakończeniu południowo-zachodnim - w kierunku Wodzisławia i Jastrzębia (odbicie w kierunku południowym) - teren Świerklan Dolnych.

Główny trzon przedmiotowej miejscowości stanowi prosty odcinek ul. Kościelnej oraz rozwidlenie północno-wschodnie. Od ulicy Kościelnej odchodzą prostopadle ulice wzdłuż których tworzy się obecnie zabudowa. Granica ze Świerklanami Dolnymi odcina część ulicy Kościelnej w jej południowym fragmencie. Centralna część Świerklan Górnych to teren znajdujący się przy głównej ulicy, w szczególności przy północno - wschodnim rozwidleniu (Ośrodek Zdrowia, Szkoła, Przedszkole itd.) Od w/w rozwidlenia odchodzi siatka równoległych, położonych w niewielkich odległościach ulic(prostopadłych do ul. Rybnickiej) - których przebieg podkreśla dawny łanowy układ pól. Ponadto zwarta zabudowa kształtuje się wzdłuż ul. Rybnickiej, Żorskiej, biegnącej od rozwidlenia w kierunku północnym ulicy Plebiscytowej oraz ulic Boryńskiej i Szkolnej.

We wschodniej części miejscowości znajdują się zabudowa rozproszona.

Świerklany Górne stanowią przykład widłowego układu wywodzącego się genetycznie z osadnictwa łańcuchowego, typowego dla obszarów o urozmaiconej rzeźbie terenu, obecnie jednak znacznie przeobrażonego. Dla układów łańcuchowych charakterystyczne jest znaczne rozrzedzenie zabudowy, pierwotnie lokalizowanej w dwóch szeregach zabudowy wzdłuż osi siedliska - drogi, od której odchodzą drogi łanowe, będące zarazem granicami własności pól. Obecnie drogi łanowe są w zaniku, dały początek nowym pasmom zabudowy. Zabudowa zagrodowa ustąpiła współczesnym budynkom jednorodzinny.

Z istniejących na terenie miejscowości czterech dworców zachowały się dwa: przy ul. Kościuszki - przekształcony na budynek jednorodzinny i ul. Strażackiej - dworek p. Frankenberga (teren całego majątku - mocno przekształcony i rozparcelowany). Nie zachowały się majątki dworskie: Hertmanów oraz Polusów. Na

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

Gminy Świerklany

terenie Świerklan Górnych znajduje się również teren po parcelacji majątku dworskiego, znajdującego się kiedyś na terenie Świerklan Dolnych, należącego do Juliusza Richtera.

Dwór w Świerklanach Dolnych - z ok.1800r, klasycystyczny, murowany, piętrowy, prostokątny, układ wewnątrz dwutraktowy, symetryczny, z sienią na osi, podpiwniczony - sklepienia żaglaste, elewacje dziesięcio i czteroosiowe, boniowane w narożach, gzyms międzykondygnacyjny, wejście zaakcentowane gankiem kolumnowym, dach czterospadowy, kryty dachówką.

Nie zachował się również kościół drewniany - spłonął w 1928r

Był to kościół drewniany (z XVIIw) p.w. Św. Anny. Dzwonnica złączona była z kościołem. W otoczeniu znajdowała się drewniana kostnica, parkan z gontowym daszkiem. Wyposażenie - ołtarz główny z drewna, ceglana i drewniana posadzka, zakrystia drewniana, prosta ambona, drewniane baptysterium, polichromie.

W 1842r nastąpiło poszerzenie kościoła, został podmurowany, zbudowano nową, murowaną zakrystię.

Świerklany Dolne

Świerklany Dolne położone są w południowej części Gminy Świerklany, w niewielkiej odległości w kierunku wschodnim od Wodzisławia Śl oraz w kierunku północnym od Jastrzębia. Od północy graniczą ze Świerklanami Górnymi, od zachodu z Wodzisławiem Śl., od południa z Jastrzębiem, od wschodu z Żorami

Teren mocno pofałdowany (m.in. wzgórze i zbocza doliny Szotkówki) z dominantą przestrzenną kościoła pw św Anny. Główny układ komunikacyjny Świerklan Dolnych tworzy historycznie ukształtowana sieć drożna: są to główna ulica miejscowości (przy której rozwijała się zabudowa w formie tzw łańcuchówki) - ul. Kościelna, przebiegająca z kierunku północno-wschodniego (Żory) w kierunku południowo-zachodnim (Wodzisław). Ul. Kościelna stanowi prosty odcinek zakończony z obu stron rozwidleniami; na północno-wschodnim końcu - rozwidlenie w kierunku Żor i Rybnika (odbicie w kierunku północno-zachodnim) - teren Świerklan Górnych oraz rozwidlenie na zakończeniu południowo-zachodnim - w kierunku Wodzisławia i Jastrzębia (odbicie w kierunku południowym).

Główny trzon miejscowości stanowi krótki odcinek ul. Kościelnej oraz rozwidlenie południowo-zachodnie. Od ulicy Kościelnej odchodzą prostopadle ulice wzdłuż których tworzy się obecnie zabudowa. Granica ze Świerklanami Górnymi przebiega na ok. $\frac{1}{4}$ wysokości ulicy Kościelnej w jej południowej fragmencie. Centralna część Świerklan Dolnych to teren znajdujący się przy głównej ulicy, w szczególności przy jej południowo-zachodnim rozwidleniu (Kościół, Poczta itd.). Teren kościelny obejmuje:

- neobarokowy kościół p.w. Św. Anny wg projektu J. Affy z Raciborza (lata budowy 1929-1930), z transeptem, orientowany, wystrój

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

prezbiterium z 1971r wg proj. Brachmańskiego z Katowic, organy z 1933r z firmy Klimosz-Dyrszlag z Rybnika, witraże z 1977r wg proj. W.Ostrzołka - wyk. w Krakowskich Zakładach Witraży, Droga krzyżowa z 1968r aut. Paprotny, ołtarz boczny - poświę. Matce Bożej z 1932r aut. Folek z Pawłowic, ołtarz boczny poświę. Matce Bożej i św. Annie z 1971r wg proj. Brachmańskiego z Katowic

- plebania przy kościele - powstała razem z budową kościoła
- cmentarz za kościołem (na terenie cmentarza - grób ofiar oświęcimskich, krzyż z 1879r)

Większość zabudowy rozciąga się wzdłuż ulic: Kościelnej, Wodzisławskiej, 3-go Maja, Kucharzówka, Połomska.

Odmienny charakter ma wschodnia część miejscowości; przy długich, krętych drogach oraz pomiędzy nimi znajduje się zabudowa rozproszona, kumulująca się jedynie wzdłuż ul. Szerockiej we wschodniej części miejscowości. W rozwidleniu dróg znajduje się Cegielnia, przy ul. Wodzisławskiej - Zakład Gazowniczy.

Świerklany Dolne stanowią przykład widłowego układu wywodzącego się genetycznie z osadnictwa łańcuchowego, typowego dla obszarów o urozmaiconej rzeźbie terenu, obecnie jednak znacznie przeobrażonego. Dla układów łańcuchowych charakterystyczne jest znaczne rozrzedzenie zabudowy, pierwotnie lokalizowanej w dwóch szeregach zabudowy wzdłuż osi siedliska - drogi, od której odchodzą drogi łańcuchowe, będące zarazem granicami własności pól. Obecnie drogi łańcuchowe są w zaniku, dały początek nowym pasmom zabudowy. Zabudowa zagrodowa ustąpiła współczesnym budynkom jednorodzinnych.

Na terenie Świerklan Dolnych znajdują się najstarsze obszary Gminy: Kekecina, Kościelec, Sześć Chałup oraz wzdłuż ul. Wiejskiej i Parytetycznej - z rozproszoną zabudową oraz Kucharzówka (dawniej Altenstein - z okresu kolonizacji fryderycjańskiej z 1770r) - zabudowa zwarta. Zachowała się również nazwa dzielnicy - Szklarnia, znajdowała się tutaj huta szkła (ok. XVIIw ? do pocz XXw).

Nie zachował się dawny dwór (tzw Zamek Rycerski), dworek Julisza Richtera, ani stara szkoła (teren obecnej szkoły) i organistówka. Zachowały się gospody Rducha (skrzyżowanie ul. Kościelnej i Janika) oraz Mazurka (skrzyżowanie ulicy 3-go Maja i Stawowej)

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

7 KOMUNIKACJA

7.1 Sieć komunikacyjna powiązań zewnętrznych.

1.1. Stan istniejący.

Dla gminy Świerklany, położonej w obszarze aglomeracji rybnickiej podstawowe znaczenie mają powiązania komunikacyjne z głównymi ośrodkami miejskimi tej aglomeracji.

Jakość tych powiązań bezpośrednio decyduje o dostępności tych ośrodków i pośrednio wpływa na ich atrakcyjność.

O ile w podróżyach obligatoryjnych (do pracy i nauki) standardy oferowanych powiązań nie mają decydującego znaczenia (tylko pozornie w chwili obecnej istnieje swoboda wyboru miejsca pracy), to w podróżyach fakultatywnych o wyborze decyduje w równym stopniu ranga i oferta ośrodka, jak i jego dostępność komunikacyjna.

Podstawowe powiązania drogowe z sąsiednimi miastami zapewnia sieć dróg wojewódzkich i powiatowych:

- z Rybnikiem poprzez drogę wojewódzką Nr 929 i drogę powiatową Nr 14-666;
- z Żorami drogą wojewódzką Nr 932;
- z Wodzisławiem drogą wojewódzką Nr 932;
- z Jastrzębiem drogą wojewódzką Nr 930 i drogą powiatową 14-667.

Z ośrodkiem wojewódzkim (Katowicami), powiązania drogowe zapewnione są poprzez drogę wojewódzką Nr 932 (do Żor) i dalej drogą krajową Nr 93.

Ze względu na brak w obszarze gminy kolejowej sieci pasażerskiej, wszystkie zewnętrzne powiązania realizowane muszą być siecią drogową, stąd też tak bardzo ważne są standardy tych powiązań.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Układ powiązań zewnętrznych (w skali regionu) gminy Świerklany zilustrowano na załączonym rysunku.

1.2. Projektowane elementy regionalnego i ponadregionalnego systemu transportowego.

Opracowane w 1998 r. „Studium zagospodarowania przestrzennego województwa katowickiego” (przerwane przed fazą uzgodnień ze względu na zmianę podziału administracyjnego kraju) zakładało w obszarze gminy Świerklany:

- realizację autostrady A - 1 relacji Gdańsk - Łódź - Częstochowa - Gliwice - Żory - granica państwa (dalej Ostrawa - Wiedeń);
- realizację nowego ciągu aglomeracyjnego na kierunku Rybnik - Świerklany - Jastrzębie z odcinkowym wykorzystaniem istniejących ciągów drogowych;
- adaptację istniejących dróg krajowych (obecnie wojewódzkich) jako głównych ciągów wewnątrzaglomeracyjnych

W zakresie układu kolejowego nie planowano realizacji żadnych nowych linii.

Projektowany układ drogowy aglomeracji rybnickiej zilustrowano na załączonej mapie w skali 1 : 100 000.

7.2. Ocena obowiązującego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego w zakresie podstawowych elementów układu komunikacyjnego.

W tym zakresie Plan zakłada realizację nowych elementów układu drogowo - ulicznego :

- autostrady A - 1;
- tzw. Średnicowej ROW relacji Gliwice - Jastrzębie - Skoczów / Cieszyn jako trasy głównej tranzytowej (wg obecnych Wytycznych Projektowania Ulic - ulicy głównej ruchu przyspieszonego GP);

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

- północnego obejścia Świerklan Górnych i Dolnych w ciągu drogi krajowej Nr 932 jako trasy głównej obszarowej (wg obecnych WPU jako ulicy głównej)
 - lokalnego powiązania Świerklan Dolnych z Godowem;
- oraz adaptację istniejących ciągów (w czasie sporządzania Planu były to drogi krajowe) jako układu ulic zbiorczych obszarowych (obecnie ulic zbiorczych).

Podstawowe ustalenia planu dotyczące układu drogowego pochodzą z okresu, kiedy obowiązywała ścisła zależność (hierarchiczność) pomiędzy planami wyższego rzędu i planami ogólnymi, stąd też zapisy planu ogólnego musiały uwzględniać ustalenia wówczas obowiązującego planu województwa.

Celowym jest dokonanie weryfikacji zapisów Planu w tym zakresie, tym bardziej, że w pewnych obszarach nie określono podstawowego dla nich układu ulicznego.

7.3. Układ drogowo - uliczny.

Podstawowy układ drogowo - uliczny gminy Świerklany tworzą:

- drogi wojewódzkie (zgodnie z Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 15 grudnia 1998 r.) którymi zarządza Urząd Marszałkowski w Katowicach (Zarząd Województwa Śląskiego);
- drogi powiatowe będące w administracji Zarządu Powiatu Ziemskiego w Rybniku;
- ważniejsze drogi gminne.

Drogi wojewódzkie.

- **Nr 929** (IV klasy technicznej) relacji Rybnik - Świerklany Górne prowadzona ul. Rybnicką i ul. Świerklańską;
- **Nr 930** (IV klasy technicznej) relacji Świerklany Dolne - Mszana prowadzona ul. 9 - go Maja;
- **Nr 932** (IV klasy technicznej) relacji Wodzisław - Świerklany Dolne - Świerklany Górne - Żory prowadzona ulicami: Wodzisławską, Kościelną i Żorską.

Drogi powiatowe.

- **14 - 665** relacji Jankowice Rybnickie - Rybnik prowadzona ulicą Nową;
- **14 - 666** relacji Rybnik Gotartowice - Świerklany Górne prowadzona ulicą Plebiscytową;
- **14 - 667** relacji Świerklany Górne - Jastrzębie Zdrój (Borynia) w ciągu ulicy Boryńskiej.

Ważniejsze drogi gminne.

Do podstawowego układu zaliczono:

- ul. Rybnicką (w Jankowicach Rybnickich);
- ul. Kościelna;

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

- ul. Szerocka (od Boryńskiej do Kopalni).

Łączna długość sieci drogowo - ulicznej na terenie gminy wynosi **76 km**, z czego:

- drogi wojewódzkie - 10,7 km
- drogi powiatowe - 7,3 km
- drogi gminne - 58 km.

Wskaźniki gęstości sieci drogowo - ulicznej (km sieci / 100 km²) wynoszące:

- ogółem - 316
- drogi gminne - 242

uznać należy za bardzo wysokie i całkowicie wystarczające dla zapewnienia dobrej dostępności całego obszaru.

Dla porównania - w starym województwie katowickim wskaźniki te wynosiły odpowiednio: 180 i 98.

Podstawowy układ drogowy zilustrowano na załączonym rysunku w skali 1 : 25 000.

7.4. Obciążenie ruchem sieci drogowej.

W ramach niniejszego „Studium...” nie wykonywano specjalnych pomiarów natężeń ruchu kołowego na sieci drogowo - ulicznej. Uznano, że dla celów analityczno - studialnych całkowicie wystarczającym będzie skorzystanie z wyników generalnego pomiaru ruchu kołowego przeprowadzonego w 1995 r. na sieci dróg krajowych przez Generalną Dyрекcję Dróg Publicznych w Warszawie i opracowanych przez Transprojekt Warszawa w 1996 r.

Szczegółowe wyniki tych pomiarów, zawierające m.in.:

- obciążenie dróg średnim dobowym ruchem;
 - rodzajową strukturę ruchu;
 - wskaźniki wzrostu ruchu w latach 1990 - 95;
 - wahania natężenia ruchu w czasie;
 - charakter ruchu i miarodajny ruch godzinowy
- są wystarczającym materiałem źródłowym do dokonania oceny stanu w tym zakresie.

Pomiarami tymi objęto wszystkie odcinki ówczesnych dróg krajowych:

- DK 929 odc. Rybnik - Świerklany Górne;
- DK 930 odc. Świerklany Dolne - Mszana;
- DK 932 odc. Wodzisław - Świerklany Dolne
i odc. Świerklany Dolne - Żory.

Średni dobowy ruch w 1995 r. wynosił:

- DK 929 - 5 167 poj.
w tym: 4 282 samochody osobowe (82,9%)

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

324 lekkie sam. ciężarowe	(6,3%)
335 sam. ciężarowe	(6,4%)
155 autobusów	(3,0%)
149 rowerów	
55 motocykli	

- **DK 930 - 2 094 poj.**

w tym: 1 622 samochody osobowe (77,5%)

137 lekkie sam. ciężarowe	(6,5%)
223 sam. ciężarowe	(10,6%)
69 autobusów	(3,3%)
43 rowery	
22 motocykle	

- **DK 932 odc. Wodzisław - Świerklany Dolne - 3 273 poj.**

w tym: 2 593 samochody osobowe (79,3%)

238 lekkie sam. ciężarowe	(7,3%)
319 sam. ciężarowe	(9,7%)
90 autobusów	(2,7%)
82 rowery i 18 motocykli	

- **odc. Świerklany Dolne - Żory - 6 766 poj.**

w tym: 5 662 samochody osobowe (83,7%)

473 lekkie sam. ciężarowe	(7,0%)
351 sam. ciężarowe	(5,1%)
245 autobusów	(3,6%)
190 rowerów	
15 motocykli	

Maksymalne dobowe natężenia ruchu wynosily:

- DK 929 - 5 518 poj.
- DK 930 - 2 385 poj.
- DK 932 - 3 680 poj.
- 7 307 poj.

a w godzinie szczytu:

- DK 929 - 596 poj./godz.
- DK 930 - 246
- DK 932 - 375
- 687 poj. / godz.

W stosunku do pomiarów z 1990 r. zauważa się wzrost obciążenia:

- DK 929 o 19%
- DK 930 o 28%

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

- DK 932 na odc. Świerklany Górne - Żory o 32% natomiast na odcinku Wodzisław - Świerklany Dolne spadek o 6%.

W okresie letnim znaczący wzrost natężenia (o 31%) ruchu kołowego odnotowano na drodze Nr 930. Dla pozostałych dróg współczynnik nierównomierności ruchu wakacyjnego zawiera się pomiędzy 0,95 a 1,09.

Wynika to głównie z faktu, że zdecydowana większość ruchu ma charakter gospodarczy, związany z codziennym funkcjonowaniem gminy i aglomeracji.

Stwierdzić należy, że obciążenie tych dróg zaliczyć można do wysokich, tym bardziej, że ich parametry techniczne nie zapewniają dostatecznej przepustowości.

Charakterystyczną cechą jest relatywnie wysoki udział ruchu ciężkiego, co dodatkowo wpływa ujemnie na warunki ruchu na tych trasach, jak również powoduje wzrost uciążliwości drogowego ruchu kołowego.

7.5. Sieć kolejowa.

Przez obszar gminy przebiegają dwie przemysłowe („górnictwo”) linie kolejowe:

- dwutorowa, nizelektryfikowana magistrala Kotlarnia - Rybnik - Pawłowice (przecina obszar gminy w rejonie Brychówki);
- jednotorowa linia łącząca szyby KWK Jankowice wraz ze stacją zwrotną zlokalizowaną w Michałkowicach (częściowo na terenie Rybnika).

Są to linie prowadzące wyłącznie ruch towarowy, obsługujące kopalnie węgla kamiennego. Na terenie gminy brak jest linii kolejowych PKP.

7.6. Komunikacja publiczna.

Pasażerska komunikacja publiczna na terenie gminy Świerklany realizowana jest wyłącznie przez komunikację autobusową realizowaną przez:

- Przedsiębiorstwo PKS
- Służbę Transportu Zbiorowego w Rybniku
- Międzygminny Związek Komunikacyjny w Jastrzębiu.

Liniami PKS zapewnione są powiązania z głównymi ośrodkami aglomeracji: Rybnikiem, Jastrzębiem, Żorami i Wodzisławiem.

Dostępność sieci zapewniona jest poprzez 5 przystanków zlokalizowanych w obszarze gminy.

Służba Transportu Zbiorowego w Rybniku wykonuje przewozy na zlecenie Urzędu Miejskiego w Rybniku. Obsługuje 3 linie komunikacji autobusowej, łączące poszczególne dzielnice Rybnika, przebiegające również przez Jankowice Rybnickie (Nr 510, 531 i 532).

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Podstawowe znaczenie dla obsługi gminy ma układ linii autobusowych obsługiwanych przez różnych przewoźników na zlecenie **Międzygminnego Związku Komunikacyjnego w Jastrzębiu**.

Są to następujące linie:

- **413;** Wodzisław - Markłowice - Świerklany;
- **444;** Świerklany - Jankowice - Rybnik;
- **445;** Jastrzębie - Świerklany - Jankowice - Rybnik;
- **446;** Jastrzębie - Gogołowa - Świerklany - Rybnik;
- **530;** Żory - Rój - Świerklany;
- **539;** Jastrzębie - Skrzeczkowice - Żory;
- **551;** Jastrzębie - Skrzeczkowice - Świerklany - Jastrzębie;
- **557;** Żory - Jastrzębie;
- **562;** Jastrzębie - Świerklany - Jastrzębie;

przy czym powiązania wewnątrzgminne zapewniają linie 413, 444, 445, 446 i 530.

Pozostałe praktycznie obsługują dojazdy do Kopalni Borynia.

Dostępność sieci autobusowej zapewniona jest poprzez 24 (podwójne) przystanki zlokalizowane na terenie gminy.

Układ tras komunikacji autobusowej oraz lokalizację przystanków zilustrowano na załączonym schemacie.

7.7. Ciągi piesze. Parkowanie. Drogi rowerowe.

Ciągi piesze.

Gmina Świerklany charakteryzuje się dobrym stanem wyposażenia podstawowego układu drogowego w niezależne ciągi piesze (chodniki). Praktycznie na całym podstawowym układzie (wg. pkt. 3) drogowym dokonana jest segregacja pozioma ruchu kołowego i pieszego poprzez prowadzenie co najmniej jednostronnie wydzielonych ciągów pieszych.

Zauważalna jest systematyczna przebudowa ciągów pieszych mająca na celu poprawę ich stanu technicznego. Na znacznych odcinkach są to nowe, przebudowane chodniki.

Zdecydowanie gorsza sytuacja ma miejsce na układzie lokalnym, bezpośredniej obsługi. Znaczna ilość dróg gminnych nie posiada wydzielonych ciągów pieszych, a ich parametry techniczne kwalifikują je do ciągów pieszo - jezdnych, a nie ulic lokalnych i dojazdowych.

Parkowanie.

Problem parkowania rozpatrywać należy w dwóch płaszczyznach:

- zapewnienie stałych miejsc postojowych dla mieszkańców; Ponieważ praktycznie cała zabudowa mieszkaniowa na terenie gminy to budynki jednorodzinne (gdzie zakłada się parkowanie na terenie działki) w tym aspekcie problem ten nie występuje.
- zapewnienie czasowych miejsc postojowych przy obiektach usługowych i zakładach produkcyjnych. Świerklany nie posiadają wykształconego ośrodka gminnego z koncentracją w nim różnego rodzaju usług. Rozproszenie na terenie gminy różnych

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

obiektów usługowych powoduje, że nie występują skumulowane w jednym miejscu potrzeby parkingowe.

Aktualnie praktycznie wszystkie znaczące obiekty usługowe wyposażone są w parkingi. Znaczna ich ilość to nowozrealizowane, prawidłowo oznakowane parkingi na wydzielonych placach.

Zastrzeżenia budzić może jedynie stan i oznakowanie małych parkingów przy wydzielonych obiektach handlowych i usługowych.

Drogi rowerowe.

W obszarze gminy brak jest wydzielonych dróg rowerowych.

Generalnie stwierdzić należy, że gmina Świerklany charakteryzuje się dość umiarkowanym wykorzystaniem roweru jako alternatywnego środka komunikacji.

Największe obciążenie ruchem rowerowym wykazują ciągi dróg wojewódzkich: Nr 929 i 932 na odcinku Świerklany Dolne - Żory.

Natężenie ruchu rowerowego, oraz potoki ruchu samochodowego na tych ciągach, nakazują rozważenie realizacji dróg ruchu rowerowego jako samodzielnych ścieżek, lub wydzielonych pasów ruchu rowerowego.

Na lokalnym układzie drogowym, gdzie natężenie ruchu samochodowego jest niewielkie, nie występuje potrzeba wyznaczania specjalnie oznakowanych ciągów rowerowych.

7.8. Podsumowanie i wnioski.

- Gęstość istniejącej sieci drogowej - ulicznej uznać należy za wystarczającą, zapewniającą dobrą dostępność komunikacyjną obszaru gminy.
- Układ przestrzenny sieci drogowej nie zapewnia pełnego rozdziału ruchów tranzytowych i lokalnych wewnętrznych.
- Obciążenie ruchem samochodowym istniejących dróg wojewódzkich (dawniej krajowych) uznaje się za wysokie stąd też w dalszych fazach „Studium...” należy dążyć do znalezienia rozwiązań pozwalających m. in. na :
 - segregację ruchów tranzytowych i wewnętrznych;
 - zmniejszenie uciążliwości ruchu kołowego;
 - zapewnienie powiązań wewnętrznych układem lokalnym.
- Stan techniczny podstawowej sieci drogowej jest bardzo zróżnicowany; od złego (spowodowanego nie tylko brakiem bieżących remontów, lecz również negatywnym oddziaływaniem skutków eksploatacji górniczej na powierzchnię) do dobrego. Krytycznie ocenić należy stan techniczny oraz parametry zdecydowanej większości dróg układu lokalnego. Zauważyć należy działania gminy zmierzające do sukcesywnej poprawy warunków ruchu na układzie lokalnym.
- Podstawowym środkiem w pasażerskiej komunikacji publicznej jest autobus. Sieć linii zapewnia realizację podstawowych powiązań aglomeracyjnych i wewnętrznych. Jedynie niewielkie obszary gminy mają utrudnioną dostępność (wydłużony czas dojazdu do przystanków) do sieci linii autobusowych (w Świerklanach Dolnych i Jankowicach). W powiązaniach regionalnych i krajowych występują wyraźne braki bezpośrednich połączeń (m. In. z powodu braku sieci kolejowej PKP).

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

- Cały podstawowy układ drogowo - uliczny wyposażony jest w wydzielone (jednostronne) ciągi piesze. Zauważalna jest dążność do poprawy stanu technicznego istniejących chodników.
- Praktycznie wszystkie istniejące ruchotwórcze obiekty usługowe wyposażone są w miejsca postojowe, przy czym część z nich to nowe, dobrze zorganizowane na wydzielonych placach parkingi.
- Wielkość potoków ruchu samochodowego i ruchu rowerowego wykazuje konieczność stworzenia systemu dróg rowerowych prowadzonych niezależnie od układu dróg wojewódzkich.

7.9. Analiza uwarunkowań zewnętrznych kształtujących podstawowy układ drogowy gminy.

Na kształt podstawowego układu drogowo - ulicznego gminy Świerklany wpływają w głównej mierze uwarunkowania wynikające z konieczności zapewnienia optymalnych powiązań siecią drogową w skali kraju i regionu oraz aglomeracji rybnickiej.

W dotychczasowych opracowaniach planistycznych przez teren gminy prowadzone były trasy ciągów drogowych o podstawowym znaczeniu:

- w układzie krajowym:
 - autostrada A - 1 relacji Gdańsk - Łódź - Częstochowa - Gliwice (Katowice) - Żory - granica państwa z węzłem Świerklany (wg Agencji Budowy i Eksploatacji Autostrad zlokalizowanym na skrzyżowaniu z drogą powiatową Nr 14 - 667, ul. Boryńska);
- w układzie regionalnym:
 - Średnicowa ROW relacji Gliwice (autostrada A - 4) - Rybnik - Jastrzębie Pawłowice (Cieszyn) jako trasa ekspresowa;
- w układzie aglomeracyjnym:
 - zmodernizowany ciąg drogi wojewódzkiej (d. krajowej) Nr 932 relacji Żory - Wodzisław (z północnym obejściem Świerklan)
 - nowokształtowany ciąg na kierunku Rybnik - Świerklany - Jastrzębie, trasowany z wykorzystaniem na znacznych odcinkach adaptowanych istniejących dróg.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Na dzień dzisiejszy uwzględnienia wymagają uwarunkowania wynikające z opracowanych już „Studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego „ miast Jastrzębie i Żory oraz gminy Marklowice.

W „Studiach...” tych określono wymagane do uwzględnienia (jako kontynuacje) ciągi drogowo - uliczne. Należą do nich:

- autostrada A - 1 (Żory i Jastrzębie)
- adaptacja istniejących ciągów DW 930, ul. Świerklańskiej (Szerockiej) i ul. Świerklańskiej (Boryńska) jako dróg zbiorczych (Z1/2) - (Studium Jastrzębia);
- adaptacja ciągu DW 932 jako drogi głównej (G 1/2) (Studium Żor i Marklowic);

W „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Jastrzębia” zrezygnowano z utrzymywania rezerwy dla prowadzenia drogi ekspresowej Średnicowej ROW.

W opracowanej w 1998 r. w ramach „Studium zagospodarowania przestrzennego woj. katowickiego” koncepcji układu drogowego również zrezygnowano z uwzględnienia w docelowym układzie tej trasy.

Aktualnie rozpoczęto prace nad „Studium uwarunkowań...” dla miasta Rybnika. Brak jest w chwili obecnej szczegółowych rozwiązań dotyczących układu drogowego, stąd też uznaje się za zasadne częściowe uwzględnienie „wlotów” drogowych zgodnie z obowiązującym Planem Ogólnym miasta.

Zakłada on:

- realizację Średnicowej ROW (z powodów omówionych powyżej nie uwzględnia się);
- adaptację istniejącego ciągu drogi powiatowej 14 - 666.

Uwzględnienie powyższych uwarunkowań wskazuje, że docelowy układ drogowy gminy tworzyć będą:

- autostrada A - 1 z węzłem drogowym „Świerklany”; dotychczasowa lokalizacja węzła wymaga korekty; Na tym etapie prac proponuje się alternatywną lokalizację węzła:
- - na skrzyżowaniu z drogą wojewódzką Nr 932 Żory - Wodzisław
lub
- na przecięciu z projektowanym ciągiem Rybnik - Świerklany - Jastrzębie;
- ciąg drogi wojewódzkiej Nr 932 relacji Żory - Wodzisław jako drogi głównej (G) zaliczanej do podstawowego układu aglomeracyjnego;
W chwili obecnej rozpatruje się dwa warianty przeprowadzenia tej drogi przez obszar gminy.

Wariant 1 - w dotychczasowym śladzie przez zainwestowane tereny Świerklan Górnych i Dolnych. W celu ograniczenia dostępności do tej trasy konieczna będzie

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

realizacja nowego lokalnego układu ulicznego zapewniającego bezpośrednią obsługę zlokalizowanych po północnej i południowej stronie istniejącej trasy.

- Wariant 2 - w nowym przebiegu jako północne obejście Świerklan Górnych i Dolnych
- droga wojewódzka Nr 930 relacji Świerklany Dolne - Jastrzębie jako droga zbiorcza (Z 1/2);
- nowowykształcony, w oparciu o adaptowane istniejące odcinki, ciąg drogi głównej (G 1/2) relacji Rybnik - Świerklany Górne - Jastrzębie (Szeroka) zaliczany do podstawowego układu aglomeracyjnego;
- adaptowany ciąg drogi wojewódzkiej Nr 929 relacji Rybnik - Świerklany Górne jako droga zbiorcza (Z 1/2);
- adaptowane ciągi dróg powiatowych 665, 667 (ul. Nowa, ul. Boryńska) jako drogi zbiorcze (Z 1/2) zapewniające powiązania wewnętrzne, oraz lokalne powiązania z miastami sąsiednimi.

W układzie tym rezygnuje się z uwzględniania trasy ekspresowej „Średnicowej ROW”.

8 . TECHNICZNE WYPOSAŻENIE TERENU

Techniczne wyposażenie terenu

W zakresie gospodarki wodno ściekowej

analiza stanu istniejącego

Stosunki wodne

Powierzchnia terenu gminy Świerklany jest łagodnie pofałdowana, pocięta licznymi ciekami powierzchniowymi. Obszar gminy położony jest w zlewniach trzech rzek tj. Rudy, Szotkówki oraz Pszczyнки. Cieki powierzchniowe północnej części gminy (potok Chwałowicki i Radziejowicki) spływają do rzeki Nacyny. Potok Świerklański i rzeka Szotkówka odprowadzają wody powierzchniowe z południowego obszaru gminy. Potok Kłokociński stanowiący lewy dopływ rzeki Rudy odprowadza wody z północno-wschodniej części sołectwa Świerklany Górne. Południowo-wschodnie obrzeża Świerklan Dolnych

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

położone są w zlewni rzeki Pszczynki. Cały obszar gminy leży w dorzeczu rzeki Odry, z wyjątkiem niewielkiej części zlewni rzeki Pszczynki.

Przebiegający przez obszar gminy dział wodny II rzędu wyodrębnia dwie zasadnicze zlewnie naturalne rzeki Rudy i Szotkówki. Zlewnia rzeki Rudy obejmuje obszar Jankowic poprzez potok Radziejowski i potok Chwałowicki, stanowiące dopływy rzeki Rycyny, oraz obszar Świerklan Górnych poprzez potok Kłokocinka, stanowiący lewobrzeżny dopływ rzeki Rudy. Teren Świerklan Dolnych położony jest w dolinie rzeki Szotkówki.

8.1. Zaopatrzenie w wodę

Na terenie gminy istnieją trzy źródła zaopatrzenia w wodę:

- z sieci wodociągów komunalnych,
- z ujęć zakładów przemysłowych,
- ze studni przemysłowych.

Wodociągi gminy Świerklany są częścią wodociągu grupowego GPW Katowice. Układ sieci posiada połączenie z terenami ościennymi tj. miastami: Żory, Rybnik, Wodzisław Śląski i Jastrzębie. Przez obszar gminy przebiegają magistrale wodociągowe $\varnothing 750$ i $\varnothing 600$ ze stacji uzdatniania wody „Strumień” do zbiorników Pszów z odgałęzieniami $\varnothing 350$ i $\varnothing 300$ do Rybnika oraz $\varnothing 400$ do Wodzisławia Śląskiego.

Zasoby wód pitnych w całości zabezpieczają potrzeby bytowo-gospodarcze i przemysłowe gminy.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

8.2. Kanalizacja sanitarna

W chwili obecnej na terenie gminy Świerklany (od 1995 roku) trwa budowa kanalizacji sanitarnej oraz lokalnej oczyszczalni ścieków wraz z przepompowniami, z terenów jeszcze nie skanalizowanych ścieki odprowadzane są do lokalnych kanałów ogólnospławnych, które stanowią rowy i cieki lub do zbiorników szczelnych.

Zgodnie z założeniami planu ogólnego zagospodarowania wykonuje się rozdzielczą sieć kanalizacyjną dla całego obszaru gminy. Ze względu na znaczne wpływy eksploatacji górniczej występujące w rejonie Jankowic nie wyklucza się zastosowania dla tego obszaru systemu kanalizacji ciśnieniowej.

W opracowaniu aktualizacji koncepcji pt. „Kanalizacja sanitarna i oczyszczalnia ścieków dla Gminy Świerklany” wykonanym przez Biuro Projektów Budownictwa Komunalnego proponuje się następujące oczyszczalnie ścieków:

- oczyszczalnie zbiorczą „Świerklany Górne”,
 - oczyszczalnie „Świerklany Dolne”,
 - oczyszczalnie „Brychówka”,
 - oczyszczalnie „KWK Jankowice” oraz
 - oczyszczalnie lokalne.

Oczyszczalnia „Świerklany Górne” swym zasięgiem obejmuje zlewnie terenu Jankowic, poprzez układ tłoczny pompowni głównej P1 przy ul. Świerklańskiej oraz Świerklan Górnych poprzez układ kanałów grawitacyjnych. Projekt sieci w tym rejonie musi być poprzedzony szczegółowymi uzgodnieniami z KWK Jankowice w celu uzyskania niezbędnych parametrów odkształceń terenu.

Nie przewiduje się pozostawienie terenów wyposażonych w bezodpływowe osadniki ścieków.

Lokalizacja oczyszczalni „Świerklany Dolne” wg załącznika graficznego. Zasięg zlewni obejmuje obszar Świerklan Dolnych /bez Brychówki/ oraz częściowo południowe obrzeża Świerklan Górnych, do ulicy Szkolnej i Rybnickiej.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Zlewnia oczyszczalni „Brychówka” obejmuje swym zasięgiem rejon ulicy Szerockiej.

Oczyszczalnia KWK Jankowice przyjmuje ścieki z terenu kopalni.

Istniejące uwarunkowania terenowe oraz prowadzona na obszarze opracowania intensywna eksploatacja zasobów węgla narzucają konieczność lokalizacji przepompowni ścieków. Układ sieci kanalizacyjnej dla Jankowic oparty jest na głównej przepompowni ścieków /oznaczonej symbolem P1 i zlokalizowanej u zbiegu ul. Nowej i ul. Świerklańskiej, która umożliwi przetłoczenie ścieków z Jankowic do zbiorczej oczyszczalni ścieków w Świerklanach Górnych. Wszystkie przepompownie są przepompowniami tranzytowymi, umożliwiającymi odprowadzenie ścieków ze zlewni do oczyszczalni.

Ze względu na emisję zanieczyszczeń bakteryjnych w postaci aerozoli, zanieczyszczenie powietrza gazami szkodliwymi bądź o nieprzyjemnym zapachu oraz mogący wystąpić hałas / w zależności od zastosowanej technologii oczyszczania ścieków/ wymagane jest ograniczenie uciążliwości w celu nie dopuszczenia do pogorszenia warunków terenom otaczającym. Ponadto inwestycja taka jak oczyszczalnia wymaga opracowania oceny oddziaływania na środowisko /Rozp. MOŚZNiL z dn. 14 lipca 1998 W sprawie określenia rodzajów inwestycji szczególnie szkodliwych dla środowiska i zdrowia ludzi albo mogących pogorszyć stan środowiska oraz wymagań, jakim powinny odpowiadać oceny oddziaływania na środowisko),

Obiekty pompowni ścieków należy zabezpieczyć tak, aby ich uciążliwość nie przekraczała granic własności terenu.

8.3. Telekomunikacja

Jako rozwiązanie docelowe przyjmuje się 100 % dostęp do sieci telekomunikacyjnej na terenie gminy. Z uwagi na rozwój telekomunikacji bezprzewodowej realizacja przyłączy jest uzależniona od indywidualnych potrzeb użytkowników .

8.4. Energia elektryczna

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

Teren gminy Świerklany jest wyposażony w energię elektryczną w sposób zabezpieczający jej istniejące i przyszłe potrzeby.

Przez teren gminy przebiegają linie wysokiego napięcia 110 kV relacji:

- Wielopole - Borynia
- Moszczenica - Pniówek
- Moszczanica - Dalgaz Marklowice
- Huta Silesia - KWK Jankowice; odczep Grzybowa
- Wielopole - Chwałowice; odczep Grzybowa
- Chwałowice - Jankowice
- Jankowice - Szyb Marklowice
- Szyb Marklowice - Radlin
- Odczep Rymer z linii Nowiny - Radlin
- Wielopole - Kłokocin
- Kłokocin - Folwarki

Linie 60 kV:

- Paruszowiec - Marcel

Oraz stacje transformatorowe:

- Kłokocin 110 kV/20 kV
- Grzybowa 110kV/15 kV
- Radlin 110 kV/20 kV

Dla linii wysokiego napięcia wymagana jest strefa bezpieczeństwa wynosząca w odległości poziomej nie mniej niż 15 m. od skrajnego przewodu linii 110 kV .

Na terenie Gminy nie przewiduje się realizacji z zakresu sieci i urządzeń WN.

Na załączonej planszy naniesiono sieci wysokiego napięcia, stacje transformatorowe, oraz istniejące linie średniego napięcia napowietrzne i kablowe.

Zwiększenie terenów zainwestowanych spowoduje konieczność zwiększenia zapotrzebowania na energię elektryczną szczególnie w rejonie projektowanej trasy autostrady A1 i projektowanych w jej rejonie terenów obsługi tranzytowej.

Zwiększenie zaopatrzenia będzie wymagała powiększona strefa komercyjna.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklany

8.5 Zaopatrzenie w gaz

Gmina Świerklany zaopatrywana jest w gaz przewodowy poprzez Oddział Zakład Gazowniczy „ROW” w Świerklanach mający swoją siedzibę na terenie gminy.

Wyposażenie obejmuje sieć gazową

- przesyłową wysokoprężną,
- średnioprężną
- oraz rozdzielczą średnioprężną .

Nasycenie siecią gazowniczą nie jest na terenie gminy równomierne. W rejon Jankowic, w obszarach występowania szkód górniczych sieć gazowa nie jest doprowadzona. Pozostała część gminy - Świerklany Górne i Świerklany Dolne są zaopatrzone w gaz.

Na terenie gminy gaz wykorzystywany jest do przygotowywania posiłków i uzyskiwania ciepłej wody. Zdecydowanie w ograniczonym stopniu wykorzystywany jest do ogrzewania mieszkań. Cena gazu wpływa na rezygnację mieszkańców gminy z wykorzystania gazu na cele grzewcze nawet przy zainstalowanych w domach mieszkalnych kotłach gazowych.

Przestrzenne rozmieszczenie sieci gazowych jak również obszary stref bezpieczeństwa przy gazociągach przesyłowych pokazano na załączonej planszy.

W rejonach przewidzianych na inwestycję i rozwój zaistnieje potrzeba budowy stacji redukcyjnych i doprowadzenia sieci już na podstawie szczegółowych projektów.